

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

x. A
S. O. U.
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1940:11
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

RÖRANDE

OFFENTLIGA
RÄTTSHJÄLPSANSTALTER

AVGIVET DEN 20 MARS 1940

S T O C K H O L M

1 9 4 0

Statens offentliga utredningar 1940

Kronologisk förteckning

1. Betänkande och förslag angående reglering av församlingsindelningen i Stockholm och revision av den för huvudstaden gällande lagen om församlingsstyrelse. Av T. Wohlin, Hæggström, iv, 167 s. **E.**
2. Betänkande angående omorganisation av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse m. m. Beckman, 77 s. **F6.**
3. Betänkande med förslag till åtgärder för befordrande av produktionen å enskilda skogar i vissa delar av Norrland. Marcus, 260 s. **Jo.**
4. Betänkande med förslag till lag om krigsskadeersättning. Norstedt, 84 s. **H.**
5. Promemoria med förslag till vissa åtgärder mot missbruk av tryckfriheten. Norstedt, 32 s. **Ju.**
6. Betänkande angående uppgörelse mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad rörande vissa markfrågor m. m. i Stockholm. Beckman, 154 s. 8 pl. **K.**
7. Betänkande med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring vid krig m. m. Norstedt, 83 s. **H.**
8. Betänkande med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. strafflagen m. m. jämte därmed sammanhängande författningar. Norstedt, 130 s. **Ju.**
9. Betänkande med förslag till kungörelse angående kontroll å handeln med ost samt viss lagstiftning angående korvvaror. Hæggström, 72 s. **S.**
10. Svensk namnbok 1940. V. Petterson, 166 s. **Ju.**
11. Betänkande med förslag rörande offentliga rättshjälpsanstalter. Hæggström, 125 s. **Ju.**

Anm. Om särskild tryckort ej anges, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. **E.** = ekklesiastikdepartementet, **Jo.** = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1940: 11
JUSTITIEDEPARTEMENTET

BETÄNKANDE MED FÖRSLAG

RÖRANDE

OFFENTLIGA
RÄTTSHJÄLPSANSTALTER

AVGIVET DEN 20 MARS 1940

STOCKHOLM 1940
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI A.B.

401380

REPUBLIC OF INDIA
GOVERNMENT OF INDIA

MINISTRY OF DEFENCE

OFFICE OF THE SECRETARY

NEW DELHI

INDIA

1957

SECRET

1957

1957

1957

1957

1957

1957

1957

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Skrivelse till Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet	5
Författningsförslag	6
Gällande bestämmelser	15
De statsunderstödda rättshjälpsanstalterna och deras verksamhet . .	17
Rättshjälp åt mindre bemedlade annorledes än genom rättshjälpsanstalter	32
Förslag om rättshjälpsanstalters inrättande, vilka icke lett till resultat	36
Anordningar för utomprocessuell rättshjälp i de övriga nordiska länderna	42
Krav på åtgärder för rättshjälpsverksamhetens främjande (efter 1919)	46
Den sakkunniges uppdrag	54
Huvuddragen av den sakkunniges förslag	57
Allmän motivering	62
I. Inledning, s. 62. — II. Orsakerna till stagnationen i rättshjälpsverksamheten, s. 62. — Behovet överskattat? s. 63. — Rättshjälpsanstalterna och den fria rättegången, s. 65. — Anordningen med rättshjälpsanstalter ej lämplig? s. 67. — Verkliga stagnationsorsaken: för stor kommunal kostnadsbelastning, s. 92. — III. Huvudpunkter i sakkunnigförslaget, s. 95. — Kraftigare statligt bistånd, s. 95. — Bibehållande av den statligt-kommunala formen, s. 95. — Gradering av statshjälpen efter behovet, s. 96. — Anstalternas gruppering efter statsbidragets storlek, s. 103. — Obligatoriska anstalter, s. 104. — Garantier mot missbruk, s. 106.	
Speciell motivering	109
Ekonomisk beräkning	122

Till

Herr Statsrådet och Chefen för Kungl. Justitiedepartementet.

Med stöd av nådigt bemyndigande den 17 februari 1939 har Herr Statsrådet den 24 i samma månad tillkallat mig att såsom sakkunnig inom Kungl. Justitiedepartementet verkställa utredning av frågan om utveckling av rättshjälpsinstitutionen.

Till mig har sedermera överlämnats, för att tagas i övervägande vid fullgörande av uppdraget, en av landshövdingarna i Västerbottens och Norrbottens län gjord, den 17 mars 1939 dagtecknad underdånig framställning rörande vissa önskemål beträffande blivande rättshjälpsanstalter i nämnda län. Vidare har jag fått mottaga en den 6 april 1939 dagtecknad framställning till Herr Statsrådet från riksdagsmännen T. Caap och E. Hage jämte ett vid framställningen fogat yttrande av Sveriges advokatsamfunds norra avdelning i ärende rörande fråga om inrättande av rättshjälpsanstalt i Norrbottens län.

Under utredningsarbetet har jag i december 1939 haft en överläggning i Stockholm med ett antal personer tillhörande riksdagen, styrelsen för Svenska landstingsförbundet, Sveriges advokatsamfund och nu verksamma rättshjälpsanstalter.

Sedan i december 1939 har med vissa sekreterargöromål för utredningen biträtt hovrättsassessorn Hugo Henkow.

Efter det mitt uppdrag slutförts, får jag härmed värdsamt avlämna den verkställda utredningen, innefattande bland annat förslag till lag om offentliga rättshjälpsanstalter och till normalreglemente för sådana anstalter ävensom till författning med tillämpningsbestämmelser. Omförmälda framställningar från landshövdingarna samt från riksdagsmännen Caap och Hage återställas.

Stockholm den 20 mars 1940.

HOLGER ELLIOT.

/ Hugo Henkow.

Förslag till lag om offentliga rättshjälpsanstalter.

1 §.

Offentlig rättshjälpsanstalt skall, i enlighet med bestämmelserna i denna lag, vara inrättad för varje landstingsområde och för varje stad som icke deltagar i landsting. Inrättandet av anstalt åligger landsting och stadsfullmäktige i stad som nyss nämnts. Under de villkor Konungen bestämmer må för flera landstingsområden, eller för landstingsområde och stad som här avses, kunna inrättas gemensam anstalt, så ock för en eller flera kommuner, som deltaga i landsting, kunna inrättas särskild anstalt. Sådan särskild anstalt må vara gemensam för de kommuner under landsting, för vilka den inrättas, och stad, som icke deltagar i landsting.

Envar rättshjälpsanstalt är skyldig att i vad till dess verksamhet hör, utan annan ersättning än för anstaltens egna kostnader, lämna biträde åt annan sådan anstalt, i den mån ske kan.

Jämväl i övrigt böra anstalterna i erforderlig mån samverka med varandra. Härom äger Konungen meddela närmare bestämmelser.

2 §.

Rättshjälpsanstalt har att i rättsliga angelägenheter kostnadsfritt tillhandagå mindre bemedlade. I sådant avseende skall anstalt bland annat meddela råd och upplysningar samt hjälp med upprättande av handlingar ävensom lämna biträde vid tvisters biläggande genom förlikning och vid utförande av talan i rättegång.

Det åligger anstalt att i förekommande tvister, sedan utredning verkställt, söka åstadkomma förlikning mellan parterna, där sådan lämpligen bör komma till stånd. Framställning om rättegång, som finnes vara uppenbart ogrundad eller gagnlös, skall avvisas.

Med mindre bemedlad förstås i denna lag den, som i anseende till förmögenhetsvillkor och honom åliggande underhållsskyldighet må antagas ur stånd att utan avsevärd olägenhet gälda kostnaden för rättshjälp annorledes än genom anstalten.

3 §.

Den som vill söka bistånd av rättshjälpsanstalt skall hänvända sig till den anstalt, inom vilkens område den rättssökande har sitt hemvist (hemorts-

anstalten). Är rättegång om sökandens angelägenhet anhängig vid domstol utom hemortsanstaltens område, eller finnes rättegång böra anhängiggöras vid sådan domstol, äge anstalten hänvisa sökanden till rättshjälpsanstalten i det område, inom vilket domstolen är, där sådant finnes vara för saken lämpligare. Är eljest rättegång anhängig eller oundgänglig och har hemortsanstalten redan åtagit sig talan för sökandens motpart, äge anstalten hänvisa sökanden till anstalt i angränsande anstaltsområde, där så finnes lämpligt, eller bereda sökanden rättshjälp annorledes än genom anstalt. Har hänvisning i något av dessa fall ägt rum, vare den anstalt till vilken hänvisning skett pliktig övertaga ärendet. Inträda ändrade förhållanden, äge den senare anstalten meddela sökanden ny hänvisning.

Avser sökandens angelägenhet blott enklare förfrågan eller är den eljest av ringa betydelse, må, utan hinder av vad i första stycket första punkten sägs, sökanden hänvända sig till anstalten i den ort där han vistas.

Annan anstalt än hemortsanstalten äger att av sistnämnda anstalt upp-
bära ersättning för sina kostnader i rättshjälpsärendet.

4 §.

Rättssökande, som påkallar bistånd av rättshjälpsanstalt, är skyldig att på heder och samvete avgiva skriftlig uppgift å sina förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet. Är det bistånd sökanden påkallar ej av endast ringa betydelse eller föranleda eljest omständigheterna därtill, och äro ej sökandens förhållanden för anstalten kända, skall anstalten från offentlig myndighet, som Konungen bestämmer, inhämta yttrande över sökandens uppgifter; dock bör ej utan särskilda skäl sökandens angelägenhet uppehållas av sådan utredning.

5 §.

Har rättssökande genom bistånd av rättshjälpsanstalt fått egendom av någon betydelse sig tillvunnen,

eller finnes sökande eljest, efter det han av anstalt erhållit bistånd av någon betydelse, på grund av ändrade förhållanden kunna utan avsevärd olägenhet gälda kostnaden för rättshjälpen,

eller finnes sökande, som av anstalt erhållit bistånd, med hänsyn till sina villkor rätteligen ej hava ägt åtnjuta rättshjälpen,

vare han pliktig att, om anstaltens styrelse det påfordrar, till anstalten utgiva skälig ersättning för rättshjälpen, i den mån ersättning ej gäldats av allmänna medel eller av sökandens motpart.

För utfående av ersättning som nu sagts äger styrelsen påkalla biträde av kronans ombudsman i den ort, där sökanden har sitt hemvist. Talan om ersättning må ej väckas senare än två år efter det bistånd åt sökanden senast lämnades.

6 §.

Rättshjälpsanstalt skall stå under ledning av en styrelse, bestående av ordförande jämte suppleant för honom och minst tre högst fem andra ledamöter jämte suppleanter till lika antal.

Ordföranden och ännu en ledamot i styrelsen så ock motsvarande suppleanter utses av Konungens befallningshavande för en tid av fyra år i sänder. Övriga ledamöter i styrelsen jämte suppleanter för dem utses av landstinget eller stadsfullmäktige för en tid av två år. Avgår ordföranden, annan ledamot eller suppleant före utgången av den tid uppdraget omfattar, utses i hans ställe så snart ske kan annan person för den återstående tiden.

Inrättas anstalt för annat område än ett landsting eller en stad som ej deltagar i landsting, bestämmer Konungen hur ledamöter och suppleanter skola utses.

7 §.

Rättshjälpsanstalts räkenskaper skola årligen granskas av minst två högst tre revisorer. En revisor jämte suppleant för honom utses av Konungens befallningshavande för en tid av två år i sänder. Övriga revisorer jämte lika antal suppleanter utses för samma tid av landstinget eller stadsfullmäktige. Inrättas anstalt för annat område än ett landsting eller en stad som ej deltagar i landsting, utses revisorer på sätt Konungen bestämmer.

8 §.

Vid rättshjälpsanstalt må, där så erfordras, jämte huvudkontor vara inrättat filialkontor.

Anstaltens verksamhet utövas under styrelsens överinseende genom en föreståndare med biträde av erforderlig personal. I den mån så erfordras för verksamhetens ändamålsenliga bedrivande, böra befattningshavarna vid anstalt för landsbygden för mottagning företaga resor inom anstaltens verksamhetsområde.

Den som anställs vid rättshjälpsanstalt i befattning, vari han har att ägna ärendena juridisk handläggning, skall hava avlagt kunskapsprov som föreskrivits för utövande av domarämbete samt förvärvat nödig praktisk erfarenhet genom verksamhet å advokatkontor eller vid underdomstol. Styrelsen antager och entledigar anstaltens föreståndare och övriga befattningshavare, så ock de ortsombud, som för anstaltens verksamhet må finnas erforderliga.

9 §.

Sådan befattningshavare vid rättshjälpsanstalt, som har att ägna ärendena juridisk handläggning och vilkens anställning ej är av blott tillfällig art, må icke innehava eller utöva annan avlönad allmän eller enskild tjänst

eller idka enskild advokatverksamhet. Från detta förbud, i vad det avser allmän tjänst, äger Konungens befallningshavande på framställning av anstaltens styrelse medgiva undantag, där synnerliga skäl äro.

Ärende, som inkommit till anstalt, må ej av befattningshavare eller ortsombud hos anstalten övertagas såsom enskilt uppdrag.

10 §.

Rättshjälpsanstalts verksamhet utövas i övrigt enligt reglemente som utfärdas av Konungen.

Statistiska uppgifter rörande anstalts verksamhet skola avgivas i den omfattning Konungen bestämmer.

11 §.

1. Rättshjälpsanstalt åtnjuter av statsmedel ersättning för samtliga för verksamheten erforderliga post-, telegraf- och telefonavgifter så ock gottgörelse för resekostnad vid erforderliga resor med staten tillhöriga fortskaffningsmedel.

2. Kostnader för lokaler, uppvärmning, lyse och rengöring skola i sin helhet gäldas av den som inrättat anstalten.

3. Övriga utgifter för anstalts verksamhet skola, sedan från sammanlagda utgiftsbeloppet dragits alla ersättningsbelopp, som under året till anstalten influtit av allmänna medel såsom ersättning för rättegångskostnad eller ock gäldats av rättssökande eller deras motparter, av statsverket ersättas

a) beträffande anstalt, inrättad enbart för landstingsområde, till en andel av lägst 40 högst 80 procent och

b) beträffande anstalt, inrättad enbart för stad som icke deltagar i landsting, till en andel av lägst 30 högst 50 procent.

För anstalt, inrättad för annat område än landstingsområde eller stad som icke deltagar i landsting, bestämmes statsverkets förenämnda andel, med hänsyn tagen till förut angivna andelstal, efter omständigheterna.

Återstående andelen av nu ifrågakvarande utgifter vidkännes av den som inrättat anstalten.

4. Den andel, som efter vad i 3 mom. sägs ersättes av statsverket, bestämmes närmare av Konungen. Härvid skall hänsyn tagas till sådana förhållanden, som äro ägnade att inverka höjande eller sänkande å utgifterna för anstaltens verksamhet i förhållande till andra anstalters verksamhet, såsom rättshjälpsbehovets storlek samt naturförhållanden och folktäthet inom anstaltens verksamhetsområde, så ock till områdets ekonomiska bärkraft. Engångsutgifter vid anstalts inrättande må ersättas till högre andel än den som eljest varder för anstalten bestämd; dock må sådan ersättning i intet fall överstiga 4 000 kronor.

12 §.

Utan hinder av bestämmelserna i denna lag gälle beträffande fri rättegång vad därom är stadgat.

13 §.

Bestämmelser om ersättning till ledamöterna i rättshjälpsanstalts styrelse och till revisorer, om den ordning, i vilken ersättning av statsmedel enligt denna lag skall sökas, så ock om vad i övrigt skall iakttagas med avseende å lagens tillämpning meddelas av Konungen.

14 §.

Konungen äger att beträffande offentlig rättshjälpsanstalt, som vid denna lags ikraftträdande redan består, på framställning av landstinget eller staden medgiva de avvikelser från bestämmelserna i lagen, som av förhållandena påkallas.

Konungen äger ock, där särskilda skäl äro, medgiva anstånd med inrättande av rättshjälpsanstalt, som enligt denna lag skall finnas, dock högst intill den (tre år från lagens ikraftträdande).

Förslag till normalreglemente för offentliga rättshjälpsanstalter.

§ 1.

Rättshjälpsanstalten N. N. har att inom (N. N. landstingsområde, N. N. stad) på sätt i lagen om offentliga rättshjälpsanstalter sägs i rättsliga angelägenheter tillhandagå mindre bemedlade.

Anstaltens huvudkontor skall vara beläget i N. N. stad.

§ 2.

För rättshjälps meddelande må, då omständigheterna därtill föranleda, krävas personlig inställelse av sökanden.

§ 3.

I den mån sådant finnes skäligt med hänsyn till sökandes villkor, äger anstalten såsom förutsättning för hans ärendes upptagande kräva, att sökanden hos anstalten nedsätter ett mindre penningbelopp till säkerhet för utlägg som av anstalten göras för ärendet.

§ 4.

I ärende, som anstalten upptagit, bör genom dess försorg noggrann utredning verkställas. Anstaltens befattningshavare skola söka ägna de rättsökandes angelägenheter personligt intresse. Slentrian vid ärendenas handläggning skall undvikas.

Vad sökande vid anlitande av anstalten i förtroende meddelat må ej i oträngt mål för annan yppas.

§ 5.

Ersättning, som för rättshjälp åt sökande av allmänna medel tillerkänts den, som är anställd vid anstalten, skall av denne redovisas till anstalten.

Ersättning för rättegångskostnad, som tilldömes sökande, tillkomme anstalten till den del ersättningen kan anses innefatta gottgörelse för anstaltens utgifter å målet samt för den av anstalten lämnade rättshjälpen.

§ 6.

Anstaltens styrelse skall bestå av ordföranden och . . . ledamöter.

Styrelsen, som har sitt säte i N. N. stad, sammanträder på kallelse av ordföranden så ofta omständigheterna därtill föranleda.

Ärende må ej av styrelsen företagas till avgörande, såvida ej, jämte ordföranden, minst ledamöter eller suppleanter för dem äro tillstädes.

§ 7.

Vid styrelsens sammanträden föres protokoll, som vid näst därpå följande sammanträde justeras, såvida ej åt ordföranden uppdragits att ensam eller med biträde av annan ledamot dessförinnan verkställa justeringen.

Styrelsen har att för varje kalenderår avgiva en särskild redogörelse för anstaltens verksamhet under året.

§ 8.

Över anstaltens förvaltning skola föras fullständiga räkenskaper, vilka, avslutade för kalenderår, skola, tillika med de hos styrelsen förda protokollen samt styrelsens årsredogörelse, senast den 1 därpå följande mars för granskning tillhandahållas därtill utsedda revisorer.

Revisionen skall vara avslutad och berättelse däröver till styrelsen avlämnad senast den 31 mars. Revisionsberättelsen jämte det utlåtande däröver, som styrelsen kan finna anledning avgiva, ävensom styrelsens årsredogörelse skola av styrelsen ofördröjligen överlämnas till (N. N. landsting, stadsfullmäktige i N. N.).

§ 9.

Senast den 15 augusti varje år skall styrelsen till (landstinget, magistraten) överlämna förslag till nästföljande års utgifts- och inkomststat.

§ 10.

Anstaltens föreståndare skall kallas till styrelsens sammanträden. Han äger, utom i ärenden som angå hans egen anställning hos anstalten, deltaga i styrelsens överläggningar och få sin mening till protokollet antecknad.

§ 11.

Närmare föreskrifter för anstaltens verksamhet meddelas i arbetsordning, som fastställas av styrelsen.

Förslag till kungörelse med vissa bestämmelser för tillämpningen av lagen om offentliga rättshjälpsanstalter.

Med stöd av 4 och 13 §§ lagen om offentliga rättshjälpsanstalter förordnas som följer:

§ 1.

Den skriftliga uppgift, som enligt 4 § lagen om offentliga rättshjälpsanstalter rättssökande är skyldig avgiva, bör avfattas i överensstämmelse med härvid fogade formulär (ej utarbetat).

§ 2.

Behörighet att bestyrka uppgift som i § 1 sägs tillkommer vederbörande kyrkoherde, häradsskrivare, stadsfogde, kronouppbörds-kassör, lands- och stadsfiskal, ordförande i kommunalnämnd, fattigvårdsstyrelse och barnavårdsnämnd, kommunalkamrerare, fattigvårds- och barnavårdsdirektör samt fattigvårdssyssloman, fattigvårdsassistent och med dem likställda be-fattningshavare.

Person som i första stycket sägs har att, innan uppgiften bestyrkes, verkställa noggrann undersökning rörande sökandens förmögenhetsvillkor och andra förhållanden av betydelse för bedömandet av frågan om hans rätt till bistånd av rättshjälpsanstalt. På anstalten ankommer att vid behov införskaffa de ytterligare upplysningar härutinnan, som må finnas erforderliga.

För bestyrkande av uppgift utgår ej särskild ersättning.

§ 3.

Uppgiftsblanketter skola kostnadsfritt tillhandahållas rättssökande hos samtliga offentliga rättshjälpsanstalter. På begäran skall anstalt med posten tillsända sökande blankett.

Blanketter erhållas av anstalterna efter rekvisition från justitiedepartementet.

§ 4.

Ledamot i styrelsen för rättshjälpsanstalt äger att i ersättning av anstalten uppbära sex kronor för varje dag han deltagit i sammanträde med styrelsen eller i annan förrättning för anstalten.

Där ej Konungen på framställning av anstalts styrelse annorlunda förordnar, äger styrelsens ordförande uppbära ett särskilt arvode av tvåhundra kronor för år samt revisor ett arvode av etthundra kronor för år.

Styrelseledamot och revisor äga under resa i anstaltens ärende jämväl åtnjuta rese- och traktamentsersättning enligt klass II C i allmänna rese-reglementet.

§ 5.

Ansökan om ersättning av allmänna medel jämlikt 12 § lagen om offentliga rättshjälpsanstalter göres av rättshjälpsanstaltens styrelse skriftligen hos Kungl. Maj:t.

Ansökan skall ingivas till justitiedepartementet senast den 15 april året näst efter det, för vilket ersättning begäres. Ansökningen skall åtföljas av styrelse- och revisionsberättelser samt specificerade och av anstaltens styrelse bestyrkta uppgifter om inkomster och om de utgiftsposter, för vilkas täckande ersättning sökes, ävensom av de övriga handlingar, som kunna erfordras för bedömande av utgiftsposternas riktighet. Uppgifterna om inkomster och utgifter skola avfattas enligt bilagda formulär (ej utarbetat).

§ 6.

Vill rättshjälpsanstalts styrelse efter utgången av kalenderårs första halvår påkalla ersättning av statsmedel i vad å halvåret belöper, skall ansökan därom göras senast den 30 september. Sådan ansökan skall åtföljas av specificerade och av anstaltens styrelse bestyrkta uppgifter i erforderlig omfattning. Uppgifterna skola avfattas enligt bilagda formulär (ej utarbetat).

Utbetalning av statsmedel på ansökan varom i denna paragraf sägs må ej ske till större andel än tre fjärdedelar av den ersättning av statsmedel, som skäligen kan antagas belöpa å halvåret.

Gällande bestämmelser.

Nu gällande bestämmelser om rättshjälpsanstalter innefattas i *kungl. kungörelsen den 12 september 1919 (nr 639) angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter*.

Enligt denna kungörelse gäller följande.

(§ 1:) Understöd av statsmedel må tilldelas anstalt, som av landsting eller kommun, var för sig eller i förening, anordnats för meddelande av fri rätts-hjälp, under förutsättning: *att* anstalten står under ledning av en styrelse, bestående av ordförande jämte suppleant för honom, förordnade av Kungl. Maj:ts befallningshavande för fyra år i sänder, och minst två ledamöter jämte suppleanter för dem, utsedda av det landsting eller stadsfullmäktige, kommunalfullmäktige eller kommunalstämma i den eller de kommuner, som upprättat anstalten, i enlighet med de närmare bestämmelser, som i varje fall av Konungen meddelas; *att* anstaltens verksamhet utövas enligt av Konungen utfärdat reglemente; *samt att* statistiska uppgifter rörande verksamheten enligt av Konungen fastställt formulär avgivas till statistiska centralbyrån.

(§ 2:) Understöd må erhållas dels till bestridande av samtliga för verksamheten nödvändiga utgifter för postporto, abonnemang å rikstelefon samt telegram och interurbana telefonsamtal, dels ock till resekostnadsersättning jämlikt i gällande resereglemente för av anstaltens verksamhet föranledda resor å statens järnvägar (mom. 1). — Härutöver må ersättning beredas för intill hälften av det belopp, som återstår, sedan från anstaltens sammanlagda årsutgifter till avlöningar, skrivmaterialier och tryckningskostnader dragits ersättningsbelopp, som till anstalten under året av hjälpsökande återgåldats eller på grund av domstols beslut influtit till anstaltens personal för lämnat biträde i rättegång (mom. 2). — På särskild prövning ankommer, huruvida ersättning må åtnjutas för bestridande av engångsutgifter, för- enade med anstaltens upprättande. Sådan ersättning må dock ej i något fall överstiga 3 000 kronor (mom. 3).

(§ 3:) Ansökan om understöd skall, ställd till Konungen ingivas till justitiedepartementet, och skola därvid fogas nödiga handlingar till styrkande av att de i § 1 för understödets åtnjutande stadgade villkor blivit fullgjorda. Ansökan, som avser understöd enligt § 2 mom. 1 och 2, skall vara ingiven före den 1 maj året efter det, som ansökningen avser, samt vara åtföljd av dels bestyrkt utdrag av anstaltens räkenskaper i sådan omfatt-

ning, att därav framgår storleken av de i nämnda moment omförmälda utgifter och inkomster, dels styrelsens berättelse över anstaltens verksamhet under senaste året, dels ock berättelse över den i enlighet med reglementet verkställda revisionen.

(§ 4:) Beviljat understöd skall utbetalas av Kungl. Maj:ts befallningshavande i enlighet med föreskrifter, som av Konungen meddelas.

I § 1 av kungörelsen hänvisas till ett densamma bilagt *normalreglemente* för rättshjälpsanstalt. De viktigaste bestämmelserna i reglementet äro följande: Rättshjälpsanstalt har att inom sitt område kostnadsfritt i rättsliga angelägenheter tillhandagå mindre bemedlade och i sådant avseende, bland annat, lämna råd och upplysningar samt hjälp med upprättande av handlingar, så ock biträda vid tvisters biläggande genom förlikning samt vid utförande av talan i rättegång, anhängiggjord vid domstol inom anstaltens verksamhetsområde (§ 1). — Anstalten bör söka åstadkomma förlikning mellan parterna, där sådan lämpligen bör komma till stånd. Framställning om rättegång, som befinnes vara uppenbart ogrundad eller gagnlös, skall avvisas (§ 3). — Ersättning och arvode, som för rättshjälp åt sökande av allmänna medel tillerkänts den, som är anställd vid anstalten, skall av denna redovisas till anstalten (§ 4). — Anstalten åligger att i vad till dess verksamhet hör utan ersättning lämna annan med statsmedel understödd rättshjälpsanstalt biträde, såvida hinder därför ej möter (§ 6). — Anstaltens verksamhet utövas under styrelsens överinseende genom en föreståndare med biträde av erforderlig personal. Föreståndaren skall hava avlagt de för utövande av domarämbete föreskrivna kunskapsprov samt förvärvat nödig praktisk erfarenhet genom verksamhet vid underdomstol eller å advokatkontor. Styrelsen antager och entledigar föreståndaren och biträden, så ock de ortsombud, som för anstaltens verksamhet finnas erforderliga (§ 11). — Föreståndaren må icke innehava eller utöva annan avlönad allmän eller enskild tjänst eller idka enskild advokatverksamhet. Ej heller må ärende, som inkommit till anstalten, av något dess biträde eller ombud övertagas såsom enskilt uppdrag (§ 12). — Närmare föreskrifter för anstaltens verksamhet meddelas i av styrelsen fastställd arbetsordning (§ 13).

I detta sammanhang erinras därom, att enligt lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, 26 § första stycket, handlingar, som till offentlig rättshjälpsanstalt inkommit eller där upprättats angående rättshjälp åt enskilda, ej må tidigare än 70 år efter handlingens datum utlämnas i vidare mån än handlingens ändamål kräver eller den, som i ärendet anlitat anstalten, därtill samtycker.

De statsunderstödda rättshjälpsanstalterna och deras verksamhet.

De rättshjälpsanstalter, som kommit till stånd på grundval av 1919 års kungörelse i ämnet äro följande, ordnade efter tidpunkten för verksamhetens begynnande:

1. *Stockholms stads rättshjälpsanstalt.* Denna beslutades år 1919 och trädde i verksamhet nästföljande år. Anstalten övertog och fortsatte den verksamhet, som sedan år 1913 bedrivits av Stockholms stads rättshjälpskontor och som helt fått stöd medelst kommunala bidrag. Detta rättshjälpskontor hade i sin tur inrättats vid avskaffande av den s. k. fattigsakförarinstitutionen, i Stockholm grundlagd år 1883.

2. *Malmö stads rättshjälpsanstalt.* Denna anstalt beslutades år 1920 och trädde i verksamhet samma år. Dessförinnan hade — sedan år 1891 — i staden funnits anställd en fattigsakförare.

3. *Hälsingborgs stads rättshjälpsanstalt.* Även denna beslutades år 1920; den trädde i verksamhet 1921. I staden hade tidigare, sedan år 1907, funnits fattigsakförare. Denne anlidades endast i ringa utsträckning; antalet diarieförda ärenden hos honom utgjorde högst omkring 100 om året.

4. *Örebro läns rättshjälpsanstalt.* Den beslutades år 1920 och trädde i verksamhet 1921. Detta var landets första och länge enda rättshjälpsanstalt för landsbygden.

5. *Norrköpings stads rättshjälpsanstalt.* Den beslutades år 1925 och trädde i verksamhet samma år.

6. *Göteborgs stads rättshjälpsanstalt,* beslutad år 1925 och i verksamhet sedan år 1926. Anstalten ersatte den fattigsakförarinstitution, som i staden inrättats redan år 1873. Under denna institutions sista verksamhetsår, 1925, hade handlagts 1 097 nya ärenden. Motsvarande antal för 1926, den nya anstaltens första år, var 3 081.

7. *Västmanlands läns rättshjälpsanstalt.* Denna beslutades år 1936 och trädde i verksamhet med 1937.

8. *Stockholms läns rättshjälpsanstalt,* beslutad år 1938 och i verksamhet med år 1939. Anstalten övertog den verksamhet, som sedan 1930 bedrivits av det på enskilt initiativ tillkomna men huvudsakligen med landstings- och andra kommunala medel drivna Stockholms läns rättshjälpskontor, i sin tur bildat genom sammanslagning av två år 1923 respektive 1925 bildade rättshjälpsorganisationer.

Tabell 1.

Antal diarieförda nya ärenden vid rättshjälpsanstalterna och antal besök av rättssökande åren 1937 och 1938 (siffrorna för det senare året med kursiv stil).
Personalens storlek år 1938.

A n s t a l t	Diarie- förda ärenden	Antal besök	Personal, antal		
			Jurister ¹	Kontors- personal	Expedi- tionsvak- ter o. d.
Stockholms stads rättshjälpsanstalt . . .	13 548	37 520			
	<i>13 246</i>	<i>35 332</i>	7	<i>14</i>	<i>3</i>
Göteborgs stads » . . .	6 069	13 678			
	<i>6 265</i>	<i>13 944</i>	3	<i>4</i>	<i>1</i>
Malmö stads » . . .	1 952	5 838			
	<i>2 001</i>	<i>5 638</i>	<i>1</i> ²	<i>2</i>	
Norrköpings stads » . . .	1 811	4 083			
	<i>2 159</i>	<i>5 131</i>	<i>2</i> ³	<i>2</i> ³	
Hälsingborgs stads » . . .	2 171	3 249			
	<i>2 025</i>	<i>4 237</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	
Örebro läns » . . .	1 952	6 592			
	<i>2 112</i>	<i>7 022</i>	<i>1</i>	<i>3</i>	<i>1</i>
Västmanlands läns » . . .	779	1 961			
	<i>1 259</i>	<i>2 985</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	
Stockholms läns rättshjälpskontor . . .	1 522	3 694			
	<i>1 695</i>	<i>4 626</i>	<i>3</i> ⁴	<i>2</i>	
Samtliga anstalter	29 704	76 615			
	<i>30 762</i>	<i>78 915</i>	<i>19</i>	<i>31</i>	<i>5</i>

¹ Utom nedanstående har i allmänhet tillfällig juridisk hjälp anlitats.
² Fr. o. m. år 1940 2 jurister.
³ Därav 1 under en del av året.
⁴ Därav 2 med begränsad tjänstgöringsskyldighet.

9. Älvsborgs läns rättshjälpsanstalt. Denna beslutades år 1939 och har trätt i verksamhet med 1940. Anstalten är förlagd till Borås. Frågan om inrättande i länets norra del av ett avdelningskontor eller en självständig anstalt, förlagd till Vänersborg eller Trollhättan, skall enligt landstingets beslut tills vidare anstå och bero på erfarenheterna från den inrättade anstaltens verksamhet.

I Eskilstuna stad finnes sedan år 1932 en rättshjälpsanstalt, vilken dock icke tillkommit på grundval av 1919 års kungörelse utan är en rent kommunal institution.

Tabell 2.

Fördelning av ärendena vid rättshjälpsanstalterna med hänsyn till de rättsökandes hemorter.

Uppgifterna avse diarietförda nya ärenden åren 1937 och 1938 (siffrorna för det senare året med kursiv stil).

A n s t a l t	Sökandens hemort har varit			Summa ärenden
	stad, varest anstalten är belägen	länet	andra delar av landet (samt utlandet)	
Stockholms stads rättshjälpsanstalt . . .	12 049	676	823	13 548
	<i>11 665</i>	<i>680</i>	<i>901</i>	<i>13 246</i>
Göteborgs stads » . . .	5 382	421	266	6 069
	<i>5 597</i>	<i>392</i>	<i>276</i>	<i>6 265</i>
Malmö stads » . . .	1 637	212	103	1 592
	<i>1 657</i>	<i>215</i>	<i>129</i>	<i>2 001</i>
Norrköpings stads » . . .	1 651		160	1 811
	<i>1 959</i>		<i>200</i>	<i>2 159</i>
Hälsingborgs stads » . . .	2 089		82	2 171
	<i>1 919</i>		<i>106</i>	<i>2 025</i>
Örebro läns » . . .	987	884	81	1 952
	<i>1 060</i>	<i>971</i>	<i>81</i>	<i>2 112</i>
Västmanlands läns » . . .	337	416	26	779
	<i>551</i>	<i>681</i>	<i>27</i>	<i>1 259</i>
Stockholms läns rättshjälpskontor . . .	140	1 331	51	1 522
	<i>138</i>	<i>1 513</i>	<i>44</i>	<i>1 695</i>

En bild av de för närvarande inrättade statsunderstödda rättshjälpsanstalternas verksamhet kan lämpligen erhållas i anslutning till statistiska uppgifter rörande anstalterna. I tabellerna 1—9 har den sakkunnige samlat en del sådant statistiskt material. Uppgifterna hänföra sig i regel till 1938 års verksamhet, stundom därjämte till 1937 års. I tabellerna ha medtagits siffror för det icke statsunderstödda Stockholms läns rättshjälpskontor, vilket med år 1939 övergått i den statsunderstödda Stockholms läns rättshjälpsanstalt.

Tabell 1. Såsom tabellen visar uppgick antalet diarietförda nya ärenden vid de åtta anstalterna (inkl. Stockholms läns rättshjälpskontor) år 1937 till 29 704 och år 1938 till 30 762. Till dessa tal bidrager Stockholms stads anstalt vartdera året med åtskilligt över 13 000 ärenden, Göteborgs stads anstalt med något över 6 000 (år 1939 6 858 ärenden). De övriga stadsanstalterna visa siffror av omkring 2 000 per anstalt och år, vilket för en stad av Malmös storlek är förhållandevis litet. Av länsanstalterna visar den

De rättshjälpsökandes yr
Uppgifterna avse ärenden, anhäng

Y r k e n	Stockholms stads rättshjälps- anstalt			Göteborgs stads rättshjälps- anstalt			Malmö stads rättshjälps- anstalt			Norrköpings stads rättshjälps- anstalt		
	Män	Kvin- nor	Sum- ma	Män	Kvin- nor	Sum- ma	Män	Kvin- nor	Sum- ma	Män	Kvin- nor	Sum- ma
1 Arbetare i industri och handel	945	314	1 259									
2 Fiskare, torpare, statdrängar, jordbruksarbetare	108	—	108	2 229	164	2 393	247	25	272	447	26	4
3 Andra kroppsarbetare	1 126	30	1 156									
4 Sjöfolk	207	—	207							16	—	
5 Chaufförer, järnvägspersonal m. fl.	501	—	501	—	—	—	—	—	—	—	—	—
6 Kontors- och affärspersonal m. fl.	583	782	1 365	473	265	738	25	28	53	8	9	
7 Hemmansägare, brukare, arrendatorer	53	—	53	—	—	—	—	—	—	—	—	—
8 Hantverkare	565	3	568	145	68	213	114	6	120	43	22	
9 Försäljare, agenter m. fl. . . .	603	167	770									
10 Lägre tjänstemän, verkmä- tare, ingenjörer m. fl.	378	60	438	—	—	—	—	—	—	—	—	—
11 Militärt manskap	48	—	48	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12 Tjänarinnor, sömmerskor, hemarbeterskor	—	1 160	1 160				—	142	142	—	60	
13 Hotell-, kafépersonal m. fl. . .	108	591	699	—	431	431						
14 Städskor m. fl.	—	405	405									
15 Övriga yrken	542	595	1 137	251	245	496	473	108	581	702	265	9
16 Utan särskilt yrke	64	3 308	3 372	—	1 994	1 994	—	833	833	—	561	5
Summa	5 831	7 415	13 246	3 098	3 167	6 265	859	1 142	2 001	1 216	943	2 1

äldsta, Örebroanstalten, likaledes en siffra av omkring 2 000 och Stockholms läns kontor något mindre. Den med år 1937 ny tillkomna Västmanlandsanstalten visar en rask stegring från 779 ärenden år 1937 till 1 259 år 1938.

Antal *besök* av rättssökande hos anstalterna har utgjort 76 615 år 1937 och 78 915 år 1938. Antalet besök per ärende (ej uträknat i tabellen) är för stadsanstalterna något lägre än för länsanstalterna: för städerna år 1937 2.52 och år 1938 2.50 samt för länen 2.88 respektive 2.89 för samma år.

Rörande *personalens* storlek vid de särskilda anstalterna hänvisas till tabellen.

11 3.

er sysselsättning samt kön.

rda vid rättshjälpsanstalterna år 1938.

Fälingsborgs stads rättshjälps- anstalt			Örebro läns rätts- hjälpstanstalt			Västmanlands läns rättshjälps- anstalt			Stockholms läns rättshjälps- kontor			Samtliga anstalter			
Män	Kvin- nor	Sum- ma	Män	Kvin- nor	Sum- ma	Män	Kvin- nor	Sum- ma	Män	Kvin- nor	Sum- ma	Män	Kvin- nor	Sum- ma	
									157	7	164				1
626	163	789	635	53	688	599	113	712	96	—	96	7 637	895	8 532	2
									138	—	138				3
36	—	36							25	—	25				4
—	—	—	—	—	—	—	—	—	63	—	63	564	—	564	5
26	40	66	33	27	60	8	8	16	52	19	71	1 208	1 178	2 386	6
—	—	—	—	—	—	—	—	—	102	1	103	155	1	156	7
72	20	92	220	26	246	48	5	53	119	1	120	1 965	324	2 289	8
									36	6	42				9
—	—	—	—	—	—	—	—	—	42	5	47	420	65	485	10
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	48	—	48	11
—	158	158	—	159	159	—	125	125	—	46	46				12
—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	5	6	109	3 320	3 429	13
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	38	38				14
308	135	443	365	73	438	69	19	88	44	20	64	2 754	1 460	4 214	15
—	441	441	—	521	521	—	265	265	52	620	672	116	8 543	8 659	16
068	957	2 025	1 253	859	2 112	724	535	1 259	927	768	1 695	14 976	15 786	30 762	

Tabell 2. Denna tabell utvisar fördelningen av diarieförda nya ärenden vid rättshjälpsanstalterna med hänsyn till de rättssökandes hemorter.

Vad stadsanstalterna beträffar är det naturligt att i den stora mängden ärenden rättssökandena ha sin hemort i staden. Det är dock ett rätt stort antal av de sökande som voro bosatta å annan ort än staden. Sålunda voro år 1937 av 13 548 sökande hos Stockholms stads rättshjälpsanstalt icke mindre än 1 499 eller 11.1 procent bosatta utom staden, och av dessa voro 823 bosatta även utom Stockholms län. För år 1938 var motsvarande procenttal 11.9. För samtliga stadsanstalter var procenttalet år 1937 10.7 och år 1938 11.3.

I fråga om länsanstalterna torde största intresset avse huru de rättsökande fördela sig å den stad där anstalten är belägen, och å landstingsområdet (länet) i övrigt. Om siffrorna för Örebro- och Västmanlandsanstalterna sammanläggas, vilket synes lämpligt med hänsyn till de tämligen likartade förhållandena i dessa landstingsområden, finner man att av de rättssökande år 1937 kommo: på stad, där anstalt är belägen, 48.5 procent och på landstingsområdena i övrigt 47.6 procent, medan 3.9 procent av de sökande kommo från ort utom landstingsområdena. För år 1938 äro motsvarande procenttal 47.8 (anstaltsstäderna), 49.0 (landstingsområdena i övrigt) och 3.2.

För Stockholms läns rättshjälpskontor voro procenttalen: år 1937 9.2 (anstaltsstaden), 87.5 (länet i övrigt) och 3.3 samt år 1938 8.1 (anstaltsstaden), 89.2 (länet i övrigt) och 2.6. Då Stockholm har sin egen rättshjälpsanstalt bli naturligtvis procenttalen för ärenden hos länsanstalten från staden förhållandevis låga.

Tabell 3. I denna tabell lämnas uppgifter om yrke eller sysselsättning samt kön beträffande de sökande vid landets rättshjälpsanstalter år 1938.

Hela antalet sökande, 30 762, utgjordes av 14 976 män och 15 786 kvinnor, alltså en obetydlig övervikt för kvinnorna.

Av de män, vilkas yrken redovisats, utgöres den stora mängden av arbetare av olika kategorier, tillhopa 7 637 sökande. Grupperna »hantverkare» samt »försäljare, agenter m. fl.» visa en sammanlagd siffra av 1 965 sökande, och gruppen »kontors- och affärspersonal m. fl.» siffran 1 208.

Bland kvinnorna visar gruppen »utan särskilt yrke» den största siffran, 8 543 sökande, vilket har sin förklaring däri att denna grupp innesluter de många hustrur, som hänvänt sig till anstalterna i familjerättsärenden. Bland grupperna med redovisade yrken visa grupperna »tjänarinnor, sömmerskor», »hotell-, kafépersonal m. fl.» samt »städerskor m. fl.» en gemensam siffra av 3 320 sökande och gruppen »kontors- och affärspersonal m. fl.» 1 178 sökande. Arbeterskorna utom förut nämnda utgöra 895 sökande.

Ser man särskilt på de två länsanstalter, vilkas klientel kan förutsättas vara av för länsanstalter mera typisk karaktär, nämligen Örebro- och Västmanlandsanstalterna, finner man, vad manliga sökande beträffar, gruppen arbetare av olika slag vara den ojämförligt största redovisade yrkesgruppen, för Örebroanstalten 635 sökande av totalantalet 1 253 samt för Västmanlandsanstalten 599 av 724. — Bland kvinnliga sökande utgör gruppen »utan särskilt yrke», det vill säga hustrurna med flera, även för dessa länsanstalter den största gruppen, för Örebroanstalten 521 sökande av totalantalet 859 och för Västmanlandsanstalten 265 sökande av 535.

I tabell 4 har antalet diarieförda nya ärenden vid rättshjälpsanstalterna år 1938 fördelats i grupper efter ärendenas rättsliga beskaffenhet. Då grupperna för överskådlighetens skull ansetts ej böra göras alltför talrika, har

Tabell 4.

Antal diarieförda nya ärenden vid rättshjälpsanstalterna år 1938, fördelade efter ärendenas rättsliga beskaffenhet.

Till kol. 3 ha hänförts bland annat ärenden som angått utmätning, införsel, konkurs, exekutiv auktion, lagsökning, kvarstad. Till kol. 4 ha — ehuru kolumnens rubrik ej är fullt adekvat — hänförts bland annat ärenden som angått beskattning, pension enligt den statliga pensionsförsäkringen, fattigvård, samhällets barnavård, hälsovård, trafikrättigheter, körkort, handelsrättigheter, värnplikt. — Grupp fördelningen har med hänsyn till beskaffenheten av föreliggande statistiskt material ej kunnat genomföras fullt exakt.

Anstalt	1		2		3		4		5		6 Summa ärenden
	Familjerättsliga ärenden		Privaträttsliga i övrigt		Straffrättsliga och exekutionsrättsliga		Offentlighetsrättsliga i övrigt		Diverse, ej specificerat		
	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	
Stockholms stads rättshjälpsanstalt	6 334	47.8	4 851	36.6	1 491	11.3	471	3.6	99	0.7	13 246
Göteborgs stads »	2 651	42.3	2 144	34.2	643	10.3	299	4.8	528	8.4	6 265
Malmö stads »	708	35.4	560	28.0	141	7.0	60	3.0	532	26.6	2 001
Norrköpings stads »	951	44.0	556	25.8	210	9.7	190	8.8	252	11.7	2 159
Hälsingborgs stads »	681	33.7	764	37.7	130	6.4	195	9.6	255	12.6	2 025
Örebro läns »	604	28.6	750	35.5	94	4.4	244	11.6	420	19.9	2 112
Västmanlands läns »	433	34.4	359	28.5	78	6.2	157	12.5	232	18.4	1 259
Stockholms läns rättshjälpskontor	792	46.7	657	38.8	148	8.7	98	5.8	—	—	1 695
Samtliga anstalter	13 154	42.8	10 641	34.6	2 935	9.5	1 714	5.6	2 318	7.5	30 762

fördelningen skett i fem grupper: familjerättsliga ärenden, privaträttsliga ärenden i övrigt, straff- och exekutionsrättsliga ärenden (en grupp), offentligrättsliga ärenden i övrigt samt »diverse, ej specificerat». Till gruppen straff- och exekutionsrättsliga ärenden ha — såsom i tabellens ingress angivits — hänförts bland andra ärenden, som angått utmätning, införsel, konkurs, exekutiv auktion, lagsökning och kvarstad. Vad gruppen offentligrättsliga ärenden i övrigt angår har ansetts lämpligt att under denna ej fullt adekvata rubrik sammanföra bland andra ärenden som angått beskattning, pension, fattigvård, samhällets barnavård, hälsovård, trafikrättigheter, körkort, handelsrättigheter och värnplikt. Med hänsyn till materialets beskaffenhet har grupp fördelningen ej kunnat genomföras fullt exakt.

Tabellen utvisar som synes, att för samtliga anstalter sammanlagda antalet familjerättsliga ärenden utgör 13 154 av 30 762, vilket gör 42.8 procent. Antalet privaträttsliga ärenden i övrigt utgör 34.6 procent, straff- och exekutionsrättsliga 9.5 procent samt offentligrättsliga ärenden i övrigt 5.6 procent, medan övriga ärenden — 7.5 procent av samtliga — ej specificerats.

Beträffande de två mera typiska länsanstalterna, Örebro- och Västman-

Tabell 5.

De vid rättshjälpsanstalterna åren 1937 och 1938 behandlade ärendenas beskaffenhet med hänsyn till företagna åtgärder.

Siffrorna avse hela antalet behandlade ärenden, ej blott för året diarieförda nya ärenden. (Siffrorna för 1938 med kursiv stil.)

A n s t a l t	1		2		3		4		5
	Rättsupp- lysningar och rådfråg- ningar		Rättegångar		Förlikning utan rättegång		Andra åtgärder		
	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	Antal	% av samtl.	
Stockholms stads rättshjälpsanstalt	5 674	37.5	2 481	16.4	1 801	11.9	5 166	34.2	15 122
	<i>5 315</i>	<i>35.6</i>	<i>2 568</i>	<i>17.2</i>	<i>1 289</i>	<i>8.6</i>	<i>5 769</i>	<i>38.6</i>	<i>14 941</i>
Göteborgs stads »	2 595	39.4	932	14.1	740	11.2	2 323	35.3	6 590
	<i>2 648</i>	<i>39.3</i>	<i>1 018</i>	<i>15.1</i>	<i>782</i>	<i>11.6</i>	<i>2 286</i>	<i>34.0</i>	<i>6 734</i>
Malmö stads »	819	41.6	271	13.7	122	6.2	759	38.5	1 971
	<i>780</i>	<i>38.5</i>	<i>332</i>	<i>16.4</i>	<i>111</i>	<i>5.5</i>	<i>804</i>	<i>39.6</i>	<i>2 027</i>
Norrköpings stads »	723	34.5	112	5.4	150	7.2	1 108	52.9	2 093
	<i>700</i>	<i>28.0</i>	<i>132</i>	<i>5.3</i>	<i>194</i>	<i>7.7</i>	<i>1 476</i>	<i>59.0</i>	<i>2 502</i>
Hälsingborgs stads »	1 109	46.7	186	7.8	380	16.0	702	29.5	2 377
	<i>1 002</i>	<i>45.2</i>	<i>195</i>	<i>8.8</i>	<i>230</i>	<i>10.4</i>	<i>791</i>	<i>35.7</i>	<i>2 218</i>
Örebro läns »	1 069	42.2	202	8.0	273	10.8	988	39.0	2 532
	<i>1 116</i>	<i>41.6</i>	<i>237</i>	<i>8.8</i>	<i>267</i>	<i>10.0</i>	<i>1 060</i>	<i>39.6</i>	<i>2 680</i>
Västmanlands läns »	309	39.7	105	13.4	143	18.4	222	28.5	779
	<i>448</i>	<i>31.3</i>	<i>144</i>	<i>10.1</i>	<i>237</i>	<i>16.6</i>	<i>600</i>	<i>42.0</i>	<i>1 429</i>
Stockholms läns rättshjälpskontor	888	58.0	235	15.4	37	2.4	370	24.2	1 530
	<i>1 013</i>	<i>59.2</i>	<i>301</i>	<i>17.6</i>	<i>37</i>	<i>2.2</i>	<i>360</i>	<i>21.0</i>	<i>1 711</i>
Samtliga anstalter	13 186	40.0	4 524	13.7	3 646	11.0	11 638	35.3	32 994
	<i>13 022</i>	<i>38.0</i>	<i>4 927</i>	<i>14.4</i>	<i>3 147</i>	<i>9.2</i>	<i>13 146</i>	<i>38.4</i>	<i>34 242</i>

landsanstalterna, har en så pass stor andel av ärendena som omkring 19 procent ej specificerats. Antalet familjerättsliga ärenden ligger ej obetydligt under medeltalet för samtliga anstalter och utgör 28.6 procent för Örebroanstalten och 34.4 procent för Västmanlandsanstalten. Antalet privaträttsliga ärenden i övrigt utgör för dessa anstalter respektive 35.5 procent och 28.5 procent, vilka tal ej särdeles mycket avvika från procenttalet (34.6) för samtliga anstalter. Däremot är det påfallande att antalet »offentlighetsrättsliga ärenden i övrigt» för dessa två länsanstalter är högt — respektive 11.6 procent och 12.5 procent — vid jämförelse med procenttalet (5.6) för samtliga anstalter. För övrigt skulle sannolikt, vid analys av de icke specificerade ärendena hos dessa anstalter, visa sig att även en avsevärd del av dessa ärenden vore att hänföra till gruppen »offentlighetsrättsliga i övrigt».

Tabell 6.

Antalet rättegångar i familjerättsmål, däri talan förts genom rättshjälpsanstalt, i förhållande till anstalternas hela antal rättegångar, m. m.

Talen i kol. 1 och 2 avse rättegångar, som begynt vid underrätt vardera av åren 1937 och 1938 (siffror för det senare året med kursiv stil). I talen ingå skilsmäsoärenden, som anhängiggjorts genom ansökan.

A n s t a l t	1	2	3	4
	Antal rättegångar i familjerättsmål	Samtliga rättegångar	Kol. 1 i procent av kol. 2	Antal inställelser i samtliga rättegångar
Stockholms stads rättshjälpsanstalt . .	1 591 <i>1 653</i>	2 025 <i>2 065</i>	78.6 <i>80.0</i>	1 848 <i>2 070</i>
Göteborgs stads » . .	611 <i>669</i>	812 <i>890</i>	75.2 <i>75.2</i>	1 271 <i>1 431</i>
Malmö stads » . .	206 <i>245</i>	259 <i>322</i>	79.5 <i>76.1</i>	351 <i>408</i>
Norrköpings stads » . .	54 <i>40</i>	107 <i>112</i>	50.5 <i>35.7</i>	436 <i>487</i>
Hälsingborgs stads » . .	58 <i>133</i>	137 <i>184</i>	42.3 <i>72.3</i>	184 <i>214</i>
Örebro läns » . .	73 <i>104</i>	125 <i>156</i>	58.4 <i>66.7</i>	309 <i>290</i>
Västmanlands läns » . .	48 <i>62</i>	105 <i>117</i>	45.7 <i>53.0</i>	138 <i>173</i>
Stockholms läns rättshjälpskontor . .	197 <i>218</i>	216 <i>237</i>	91.2 <i>92.0</i>	244 <i>275</i>
Samtliga anstalter	2 838 <i>3 124</i>	3 786 <i>4 083</i>	75.0 <i>76.5</i>	4 781 <i>5 348</i>

Tabeller 5 och 6. Sedan tidigare lämnats uppgifter om de rättssökande vid anstalterna och beskaffenheten av deras ärenden, ges i tabell 5 upplysning om de åtgärder som hos anstalterna vidtagits i ärendena. Denna tabell, som avser åren 1937 och 1938, hänför sig till hela antalet ärenden, som under året i fråga behandlats, ej blott till de för året diarieförda nya ärendena.

Man ser av tabellen, att antalet ärenden, däri endast rättsupplysningar lämnats eller eljest rådfrågning förekommit, utgör, för samtliga anstalter, 40.0 procent under år 1937 och 38.0 under år 1938. De ärenden, där egentlig tvist förelegat mellan rättssökande och hans motpart, återfinnas under kolumnerna 2 och 3, som upptaga respektive rättegångar och förlikning utan

rättegång. Antalet rättegångar utgjorde år 1937 13.7 procent av samtliga ärenden och år 1938 14.4 procent. Antalet förlikningar utan rättegång utgjorde respektive 11.0 procent och 9.2 procent. Slutligen utgjorde antalet ärenden, däri anstalterna för sökandenas räkning vidtagit »andra åtgärder» än tidigare angivits, under år 1937 35.3 procent och år 1938 38.4 procent av samtliga ärenden.

Man finner sålunda av tabellen, att en högst betydande del (kol. 1 och 4) av ärendena — något över 75 procent — avsett annat än egentliga tvister (kol. 2 och 3), däri rättegång måst föras eller genom förlikning förekommit. Detta gäller säkerligen även om i kol. 4 (»andra åtgärder») insmugit sig ett eller annat ärende, som snarast avser tvist. Beträffande de egentliga tvisterna finner man att, om dessa ensamma tagas i betraktande, något över $\frac{2}{5}$ kunnat förlikas utan rättegång.

Sistnämnda tal får emellertid en särskild belysning, om även tabell 6 studeras. Denna tabell återger antalet rättegångar i familjerättsmål, däri talan förts genom rättshjälpsanstalt, i förhållande till anstalternas hela antal rättegångar. Tabellen avser i denna del endast de rättegångar, som begynt vid underrätt vartdera av åren 1937 och 1938; i talen ingå å andra sidan även skilsmäsoärenden som anhängiggjorts vid underrätt genom ansökan. Man finner av tabell 6 att icke mindre än, vad samtliga anstalter angår, omkring $\frac{3}{4}$ av samtliga rättegångar utgjorts av rättegångar i familjerättsmål. Detta innebär — då i familjerättsliga ärenden ett förfarande vid domstol i ett mycket stort antal fall är nödvändigt, exempelvis för vinnande av hemskillnad eller äktenskapsskillnad — att de ärenden, däri talan vid domstol förts genom rättshjälpsanstalt och däri domstolsförfarande icke varit tekniskt nödvändigt, ha varit förhållandevis mycket fåtaliga.

Om härefter tabellerna 5 och 6 granskas särskilt för de två statsunderstödda länsanstalternas del, finner man, att särskilt Örebroanstalten — för år 1938 även Västmanlandsanstalten — utvisar låga procenttal för rättegångar (Örebroanstalten 8.0 och 8.8 procent för respektive 1937 och 1938 mot genomsnittliga procenttalen 13.7 och 14.4), samt att Västmanlandsanstalten visar en hög procent av förlikta tvister (18.4 och 16.6 för respektive 1937 och 1938 mot genomsnittligt 11.0 och 9.2). Vidare utvisar tabell 6, att antalet familjerättsmål i förhållande till antalet samtliga rättegångar hos dessa två länsanstalter är lägre än genomsnittet (vid Örebroanstalten 58.4 och 66.7 procent för respektive 1937 och 1938 och vid Västmanlandsanstalten 45.7 och 53.0 procent mot genomsnittligt 75.0 och 76.5 procent).

Tabeller 7 och 8. Av dessa tabeller visar den förra rättshjälpsanstalternas inkomster för år 1938 och tabell 8 anstalternas utgifter för samma år.

Beträffande tabell 7 är att märka, att såsom statsbidrag de belopp upp-tagits, som till anstalterna influtit nämnda år. Dessa belopp ha uträknats

Tabell 7.

Rättshjälpsanstalternas inkomster år 1938.

Anstalt	Anslag från vederbörande kommun		Statsbidrag		Inkomst av rörelsen						Diverse inkomster	Summa inkomster
	Belopp	I % av s:a inkomster	Belopp	I % av s:a inkomster	Ers. av allm. medel för biträde i fri rättegång		Ers. av rätts-hjälpsökande och deras motparter		Total inkomst av rörelsen			
					Belopp	I % av s:a inkomster	Belopp	I % av s:a inkomster	Belopp	I % av s:a inkomster		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Stockholms stads rättshjälpsanstalt	127 618	61.5	31 754	15.3	34 288	16.5	13 229	6.4	47 517	22.9	546	207 435
Göteborgs stads rättshjälpsanstalt	24 841	40.2	8 008	13.0	20 950	33.9	7 915	12.9	28 865	46.8	10	61 724
Malmö stads rättshjälpsanstalt	21 282	68.0	5 070	16.2	3 261	10.4	997	3.2	4 258	13.6	700	31 310
Norrköpings stads rättshjälpsanstalt	18 048	65.4	4 146	15.0	4 624	16.7	789	2.9	5 413	19.6	13	27 620
Hälsingborgs stads rättshjälpsanstalt	13 650	63.4	3 803	17.7	2 106	9.8	1 957	9.1	4 063	18.9	—	21 516
Örebro läns rättshjälpsanstalt	17 413	60.5	5 104	17.7	3 641	12.6	2 482	8.7	6 123	21.3	152	28 792
Västmanlands läns rättshjälpsanstalt	7 880	49.5	2 255	14.2	4 571	28.7	1 206	7.6	5 777	36.3	15	15 927
Stockholms läns rättshjälpskontor	16 445	57.4	—	—	9 095	32.8	2 860	8.9	11 955	41.7	241	28 641
Samtliga anstalter	247 177	58.4	60 140	14.2	82 536	19.5	31 435	7.4	113 971	26.9	1 677	422 965
Samtliga utom Stockholms läns rättshjälpskontor	230 732	58.5	60 140	15.3	73 441	18.6	28 575	7.3	102 016	25.9	1 436	394 324
De två statsunderstödda länsanstalterna	25 293	56.6	7 359	16.4	8 212	18.4	3 688	8.2	11 900	26.6	167	44 719

efter anstalternas utgifter år 1937. I fråga om anslag från kommun (städer och landsting) bör anmärkas, att — enär avsikten med dessa två tabeller är att visa, hur anstalternas utgifter täckts genom deras inkomster, och då kommunerna haft att täcka de utgifter som ej täckts genom inkomst av rörelsen eller genom statsanslag — man förfarit så, att från varje anstalts hela utgiftssumma dragits inkomster av rörelsen och genom statsbidrag, varefter resten upptagits såsom inkomst genom anslag från kommunen. Siffrorna i kol. 2 äro emellertid i regel icke exakt desamma som motsvarande siffror i anstalternas räkenskaper.

Tabell 7 utvisar nu — om man bortser från Stockholms läns rättshjälpskontor, till vilket år 1938 statsbidrag ej utgick — att anstaltens hela inkomstsumma, 394 324 kronor, fördelade sig så, att från inkomster av rörelsen härflöt 25.9 procent eller i runt tal $\frac{1}{4}$, från statsbidrag 15.3 procent och från kommunala bidrag i det närmaste resten, 58.5 procent. I själva verket hade emellertid av allmänna medel utgått icke blott nämnda 15.3 procent utan även, såsom ersättning för biträde i fri rättegång, ytterligare 18.6 procent, vilket dock redovisats såsom inkomst av rörelsen.

Undersöker man hur inkomster av rörelsen fördela sig på olika inkomstkällor, befinnes att ersättningar av allmänna medel för biträde i fri rättegång, 73 441 kronor utgöra något mindre än $\frac{3}{4}$ av hela inkomsten av rörelsen, 102 016 kronor. Det mellanliggande beloppet, 28 575 kronor, avser ersättningar dels från rättssökande, som kunnat återbetala något till anstalten för erhållen hjälp, dels från rättssökandes motparter.

Om man härefter något granskar siffrorna för enbart Örebro- och Västmanlandsanstalterna, skilja sig dessa siffror ej mycket från de nyss förut skärskådade genomsnittliga siffrorna. Totala inkomsten av rörelsen utgör 26.6 procent av samtliga inkomster, mot genomsnittssiffran 25.9 procent. Direkta statsbidrag utgöra 16.4 procent av hela inkomsten mot genomsnittligt 15.3 procent. Såsom en följd härav bli de kommunala anslagen procentuellt något mindre, 56.6 procent mot genomsnittligt 58.5 procent.

Övergå vi härefter till utgiftssiffrorna i tabell 8, bör först anmärkas att utgifter för avskrivning å såsom tillgång i räkenskaperna bokförda inventarier med mera icke medtagits, då dylika utgifter icke syntts vara av intresse för uppvisande av rörelsens resultat.

Det visar sig att av hela utgiftssumman, 422 965 kronor (även Stockholms läns rättshjälpsanstalt synes i detta sammanhang böra medtagas), icke mindre än 331 462 kronor eller 78.4 procent belöper sig på avlöningar. Utgifter för post, telefon, telegram och resor utgöra 5.0 procent och för skrivmaterial och tryck 2.5 procent. Övriga utgifter — varibland huvudsakligen ingår kostnad för lokal, värme, ljus och städning — utgöra 14.1 procent. Bortses från Stockholms läns rättshjälpskontor, bli de procentuella siffrorna föga ändrade.

Betraktar man enbart siffrorna för de tre länsanstalterna, nedgår procenttalet för avlöningsutgifter från 78.4 till 74.2, varemot talet för kommunikationskostnader går upp från 5.0 till 7.5 procent och talet för »övriga utgifter» från 14.1 till 15.6 procent. Talet för skrivmateriel och tryck blir nästan oförändrat.

Slutligen har i tabell 9 gjorts ett försök att beräkna den genomsnittliga kostnaden per ärende hos rättshjälpsanstalterna år 1938. Tabellen omfattar två olika beräkningar. Först har för varje anstalt summan av samtliga utgifter slagits ut på hela antalet ärenden, varigenom man erhållit genom-

Tabell 8.

Rättshjälpsanstalternas utgifter under år 1938.

Anstalt	Post, telefon, telegram, resekostnader		Avlöningar		Skrivmateriel och tryck		Summa utgifter för avlöningar, skrivmateriel och tryck		Övriga utgifter		Summa utgifter
	Belopp	I % av s:a utgifter	Belopp	I % av s:a utgifter	Belopp	I % av s:a utgifter	Belopp	I % av s:a utgifter	Belopp	I % av s:a utgifter	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Stockholms stads rättshjälpsanstalt	8 968	4.3	164 563	79.3	¹ 4 987	2.4	169 550	81.7	28 917	14.0	207 435
Göteborgs stads rättshjälpsanstalt	2 621	4.2	49 005	79.4	1 034	1.7	50 039	81.1	9 064	14.7	61 724
Malmö stads rättshjälpsanstalt	1 352	4.3	24 689	78.8	739	2.4	25 428	81.2	4 530	14.5	31 310
Norrköpings stads rättshjälpsanstalt	2 024	7.3	20 806	75.3	¹ 1 008	3.7	21 814	79.0	3 782	13.7	27 620
Hälsingborgs stads rättshjälpsanstalt	942	4.4	17 946	83.4	784	3.6	18 730	87.0	1 844	8.6	21 516
Örebro läns rättshjälpsanstalt	2 047	7.1	21 952	76.2	686	2.4	22 638	78.6	4 107	14.3	28 792
Västmanlands läns rättshjälpsanstalt	1 223	7.7	11 950	75.0	625	3.9	12 575	78.9	² 2 129	13.4	² 15 927
Stockholms läns rättshjälpskontor	2 216	7.7	20 551	71.8	682	2.4	21 233	74.2	5 192	18.1	28 641
Samtliga anstalter	21 393	5.0	331 462	78.4	10 545	2.5	342 007	80.9	59 565	14.1	422 965
Samtliga utom Stockholms läns rättshjälpskontor	19 177	4.9	310 911	78.8	9 863	2.5	320 774	81.3	54 373	13.8	394 324
De tre länsanstalterna	5 486	7.5	54 453	74.2	1 993	2.7	56 446	76.9	11 428	15.6	73 360

¹ Innefattar även utgifter för juridisk litteratur.² Avskrivningar å inventarier ej medräknade.

snittskostnaden per ärende. Därefter har man, i den senare beräkningen, velat helt bortse från rättegångarna och de av rättegångarna härflytande inkomsterna. Man har alltså från summa utgifter (= summa inkomster) per anstalt frändragit inkomster av fri rättegång och från summa ärenden frändragit antalet rättegångar, varefter restsumman utgifter slagits ut på restantalet ärenden. Härvid uppstår en felkälla, i det att väl i allmänhet fri rättegång åtnjutits i anstalternas rättegångar, men så ej alltid är fallet.

Genomsnittligt visa nu dessa beräkningar, att kostnaden per ärende vid rättshjälpsanstalterna i landet år 1938 varit kronor 13: 75. Bortses, på sätt nyss utvecklats, från rättegångar och inkomst av fri rättegång, blir kost-

Tabell 9.

Försök till beräkning av den genomsnittliga kostnaden per ärende hos rättshjälpsanstalterna år 1938.

I kol. 4 ha samtliga kostnader fördelats på hela antalet inkomna ärenden, så att kolumnen utvisar kostnad per ärende vid de särskilda anstalterna. I kol. 5 och 6 ha från hela kostnadssumman (som är lika med summa inkomster) avdragits inkomster av fria rättegångar och från hela antalet ärenden frånräknats antalet rättegångar, varefter kol. 7 utvisar kostnad per ärende för andra ärenden än rättegångar.

1	2	3	4	5	6	7
A n s t a l t	Summa utgifter (= summa inkomster) kr.	Summa ärenden inkomna 1938	Kostnader per ärende kr.	Summa utgifter (inkomster) efter avdrag av inkomst av allmänna medel i fri rättegång kr.	Summa ärenden inkomna 1938, efter avdrag av antal rättegångar anhängiggjorda s. å.	Utgifter per ärende av återstående ärenden kr.
Stockholms stads rättshjälpsanstalt	207 435	13 246	15.66	173 147	11 181	15.49
Göteborgs stads »	61 724	6 265	9.85	40 774	5 375	7.59
Malmö stads »	31 310	2 001	15.65	28 049	1 679	16.71
Norrköpings stads »	27 620	2 159	12.80	22 996	2 047	11.23
Hälsingborgs stads »	21 516	2 025	10.63	19 410	1 841	10.54
Örebro läns »	28 792	2 112	13.63	25 151	1 956	12.86
Västmanlands läns »	15 927	1 259	12.65	11 356	1 142	9.94
Stockholms läns rättshjälpskontor	28 641	1 695	16.90	19 546	1 458	13.41
Samtliga anstalter	422 965	30 762	13.75	340 429	26 679	12.76
De tre länsanstalterna	73 360	5 066	14.48	56 053	4 556	12.30
De fem stadsanstalterna	349 605	25 696	13.61	284 376	22 123	12.85

naden per ärende kronor 12: 76. — Tagas de fem stadsanstalterna enbart i betraktande, blir kostnaden enligt den förra uträkningen kronor 13: 61 (genomsnittet 13: 75) och enligt den senare uträkningen kronor 12: 85 (genomsnittet 12: 76). Ser man åter enbart till de tre länsanstalterna, blir kostnaden enligt den förra beräkningen kronor 13: 61 och enligt den senare kronor 12: 30.

I fråga om länsanstalterna bör ytterligare anmärkas, att siffrorna för Stockholms läns rättshjälpskontor rätt kraftigt höja genomsnittssiffrorna för länsanstalterna. Ser man enbart på siffrorna för Örebro- och Västmanlandsanstalten, finner man att dessa siffror, vad den första beräkningen angår, (kronor 13: 63 och 12: 65) ligga under genomsnittssiffran, kronor 13: 75. Enahanda är enligt senare beräkningen förhållandet med siffran för Västmanlandsanstalten (kronor 9: 94 mot genomsnittssiffran kronor 12: 76).

Beträffande *Eskilstuna stads rättshjälpsanstalt* må om dess verksamhet under år 1938 följande upplysningar lämnas. Personalen utgjordes av föreståndaren och ett skrivbiträde. Antalet diarieförda nya ärenden uppgick till 223 (år 1937 189) och hela antalet handlagda ärenden till 239. De nya ärendena voro — med användande av samma terminologi som i tabell 4, sid. 23 — av följande beskaffenhet:

familjerättsliga	106
privaträttsliga i övrigt	67
straff- och exekutionsrättsliga	17
offentligrättsliga i övrigt	16
diverse, ej specificerat	17
	Summa 223

Kostnaden för anstaltens verksamhet utgjorde för 1938 omkring 2 000 kronor. Efter avdrag av inkomst av verksamheten utgjorde stadens nettokostnad för anstalten omkring 1 650 kronor.

Rättshjälp åt mindre bemedlade annorledes än genom rättshjälpsanstalter.

Efter redogörelserna för nu bestående rättshjälpsanstalter böra några uppgifter lämnas om den rättshjälp åt mindre bemedlade, som för närvarande lämnas på annat sätt än genom rättshjälpsanstalter, alltså i den form som utmärkt den s. k. fattigsakförarinstitutionen. Denna hjälp lämnas som bekant genom — i regel — privatpraktiserande advokater, vilka härför åtnjuta gottgörelse av allmänna medel. Så långt den sakkunnige haft tillfälle inhämta, förekommer för närvarande rättshjälp i denna form i städerna Lund, Landskrona, Kristianstad, Ystad och Trelleborg.

Lund. År 1908 anvisade stadsfullmäktige första gången ett mindre belopp till avlönande av en jurist, som skulle ha att åt stadens obemedlade invånare lämna kostnadsfri rättshjälp med råd och upplysningar i rättsliga frågor samt uppsättande av handlingar. Det anslagna beloppet har därefter växlat från till en början 600 kronor till högst 1 200 kronor. Beloppet synes under många år ha fördelats mellan två yrkesadvokater. Under år 1938 handlades av dessa advokater ärenden till följande antal, nämligen angående

familjerätt	147	införsel, utmätning	8
arbetslön	33	pensionsfrågor	19
hyra m. m.	33	fattigvård	17
skadestånd	5	alkoholister	5
fastighetsrätt	5	deklaration	1
diverse fordringsanspråk	26	diverse	21
straffrättsfrågor	15		
		<u>Summa</u>	<u>335</u>

Ett förslag rörande omorganisation av rättshjälpen sålunda, att sekreteraren och ombudsmannen hos fattigvårdsstyrelsen skulle tillika vara förståndare för en stadens rättshjälpsanstalt, dock med rätt för honom att även bestrida annan verksamhet eller tjänst, blev av stadsfullmäktige år 1928 avslaget.

Landskrona. Rättshjälp genom sakkörare för obemedlade torde ha lämnats sedan år 1910. Gällande instruktion för sakköraren är av 1925. Den nuvarande sakköraren är yrkesadvokat i staden. De ärenden, han såsom sakkörare för obemedlade omhänderhar, avse huvudsakligen familjerättsliga frågor; antalet ärenden säges befinna sig i jämn stegring. I ett flertal fall ha rättssökande i angränsande landskommuner hänvänt sig till sak-

föraren, men dessa sökande ha måst avvisas. — Systemet anses av stadsombudsmannen fungera väl för en stad av Landskronas storlek, men ombudsmannen ifrågasätter huruvida det ej borde ersättas med en fast institution för staden och exempelvis kringliggande domsaga.

Kristianstad. Rättshjälp åt obemedlade genom fattigsakförare infördes i staden år 1915. Enligt instruktion åligger det sakföraren att lämna medlemmar av stadssamhället juridiskt biträde, såväl då uppträdande inför rätta icke erfordras som vid domstol. Han har att avvisa gagnlösa och orättrådiga tvister samt att i främsta rummet söka åstadkomma förlikningar i rättstvisterna.

Den nuvarande fattigsakföraren — yrkesadvokat i staden — har innehaft uppdraget i mer än 20 år. Stadsfullmäktiges sekreterare, tillika rådmann, finner erfarenheterna av fattigsakförarinstitutionen i Kristianstad vara enbart goda och har uttalat att »man icke kan eller vill undvara denna institution». Det har, enligt rådmannen, icke någonsin förmärkts att fattigsakföraren behandlat fattigmålen annorledes än övriga honom betrodda uppdrag.

Antalet av fattigsakföraren utförda rättegångar har under åren 1934—1938 växlat mellan 11 (år 1935) och 21 (år 1938). I övrigt har antalet ärenden hos sakföraren icke angivits, men det har meddelats att hans verksamhet är stadd i ständig ökning.

Trelleborg. En befattning såsom sakförare för obemedlade inrättades i staden 1919. Arvodet bestämdes till 1 000 kronor. Till sakförare antogs en praktiserande advokat i staden; denne innehade sitt uppdrag i omkring sju år. I samband med en omorganisation 1926 av stadens styrelser och nämnder bestämdes, att innehavaren av en då inrättad befattning såsom stadsombudsman skulle utan ersättning fungera även som sakförare för obemedlade. År 1930 överflyttades sakförarverksamheten från stadsombudsmannen till den sekreterare, som då anställdes på stadskansliet. Denna organisation äger fortfarande bestånd.

Den rättshjälpsverksamhet för obemedlade, som sålunda åren 1919—1926 utövades genom privatpraktiserande advokat, anses, såvitt upplysningar nu kunnat erhållas, ha fungerat i stort sett väl.

Beträffande den numera utövade rättshjälpsverksamheten genom sekreteraren på stadskansliet uppskattas antalet smärre konsultationer hos sekreteraren till omkring 2 i veckan eller något mer än 100 per år. Härtill kommer ett antal ärenden, som föranlett rättegång eller eljest varit av vidlyftigare beskaffenhet; antalet sådana ärenden har varit: 1937 15, 1938 22 och intill mitten av november 1939 9. Åtskilligt mer än hälften av dessa större ärenden har angått familjerätt.

Stadsombudsmannen, tillika stadsfullmäktiges sekreterare, har om rättshjälpsverksamheten i Trelleborg gjort följande uttalande. Det framhölles

att övergången år 1926 till den nuvarande ordningen helt betingades av organisatoriska och ekonomiska faktorer samt icke i och för sig syftade till någon reformering av rättshjälpsinstitutionen. Sedd ur saksförarens-sekretärens synpunkt torde den nuvarande organisationen ha den olägenheten, att det egentliga kansliarbetet och rättshjälpsverksamheten vore av alltför olika natur för att i längden lämpligen böra handhas av samma person. Vidare kunde man icke helt bortse från möjligheten, att det förhållandet att saksföraren samtidigt vore en stadens tjänsteman under vissa omständigheter kunde vara till olägenhet för den hjälpsökande, nämligen för de fall att saken gällde en rättstvist med någon av stadens kommunala myndigheter. En rättshjälpsanstalt för länet eller del därav torde enligt stadsombudsmannens uppfattning vara att föredraga framför här berörda former för lämnande av rättshjälp, dock under förutsättning att avdelningskontor inrättades i varje stad och annat större samhälle inom anstaltens verksamhetsområde.

Ystad. Från och med den 1 juli 1930 har fri rättshjälp åt mindre bemedlade varit anordnad i staden genom den s. k. rättshjälpsbyrån. Denna hjälp har lämnats genom yrkesadvokater, till en början en, senare två. Så länge endast en advokat fanns tillgänglig, uppges stundom ha hänt att han på grund av intressekollisioner måst avstå från att biträda mindre bemedlade personer. Det nu tillämpade systemet anses fungera tillfredsställande.

Under år 1938 ha av rättshjälpsbyrån handlagts tillhoppa 114 ärenden och mål, av vilka följande antal avsett:

familjerätt	37	straffrättsliga frågor	11
arbetslön	6	pensionsfrågor	4
hyra m. m.	9	fattigvård	4
skadestånd	9	alkoholistvård	2
diverse fordringar	2		

I övrigt ha ärendena angått bland annat: skolplikt, arbetslöshetsunderstöd, underhåll från sjukkasse, arbetstvist, olycksfallsförsäkring, införelse m. m.

Nämnas må att i *Jönköpings stad* rättshjälp åt obemedlade genom fattigsaksförare lämnats åren 1914—1922. Antalet diarieförda ärenden per år växlade mellan 56 och 109, antalet rättegångar mellan 12 och 57. Såsom skäl för rättshjälpsens upphörande återopades år 1922 dels tillkomsten av lagen om fri rättegång dels de svåra ekonomiska förhållandena, vilka krävde den strängaste sparsamhet. — Ur saksförarens berättelse för år 1921 — den då fungerande saksföraren lämnade uppdraget med nämnda år — förtjänar följande att återgivas: »Det är — — — med verklig saknad jag lämnar denna tjänst. En jurist med enkel och folklig läggning samt med känsla för de små och fattiga — — — kan inom denna verksamhetsgren göra mycket

gott, trösta och uppmuntra och stödja med ord och gärning. Själv har jag icke haft livligare intryck av en advokats nyttiga verksamhet än just såsom fattigsakförare. — — — Min tro är att dessa medellösa klienter skulle än bättre tillgodoses, om fattigsakförarens verksamhet utsträcktes över stadens rayon till att uppgå i en offentlig rättshjälpsanstalt för hela länet med dess större möjligheter och resurser.»

Förslag om rättshjälpsanstalters inrättande, vilka icke lett till resultat.

I flertalet av de län, varest nu icke finnes rättshjälpsanstalt, ha inom landstingen förslag framkommit om inrättande av dylik anstalt. En översikt av dessa förslag och därav föranledda åtgärder torde vara av något intresse.

Inom några landsting är för närvarande igångsatt utredning rörande frågan om rättshjälpsanstalt i länet. Sålunda har utredning påbörjats i *Uppsala län* år 1938, i *Värmlands län* 1939, i *Västerbottens län* 1938 och i *Norrbottnens län* samma år. Samtliga dessa utredningar utom den i *Värmlands län* torde för närvarande vila i avbidan på den nu pågående statliga utredningens resultat.

I detta sammanhang bör beträffande *Norrbottnens län* nämnas, att en rättshjälpsanstalt därstädes beslöts år 1920 och trädde i funktion 1923. År 1925 beslöts emellertid, mot en stark minoritet i landstinget, nedläggande av anstalten. Då sålunda här förekommit ett försök att driva rättshjälpsanstalt, vilket sedermera misslyckats, må om Norrbottensanstalten ytterligare följande meddelas.

1919 års landsting uppdrog i anledning av en i ärendet väckt motion åt tre kommitterade, herrar O. Bergqvist, E. Hage och L. Lundström, att utreda frågan om inrättande av en rättshjälpsanstalt inom länet. I utlåtande till 1920 års landsting hemställde de kommitterade, att landstinget ville besluta att från och med år 1921 upprätta en rättshjälpsanstalt för länet, förlagd till Luleå stad. Denna hemställan bifölls av landstinget.

På grund av mellankommande hinder började rättshjälpsanstalten sin verksamhet först år 1923. Redan vid nästföljande års landsting beslöts emellertid att tillsätta en kommitté på tre personer med uppdrag att verkställa utredning, huruvida anstalten fortfarande vore av behovet påkallad och borde bibehållas, samt att till 1925 års landsting inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning. I kommitténs yttrande, som underreknats av herrar G. Malm och D. Hansén, anfördes huvudsakligen följande:

Till anstalten hade inkommit under år 1923 329, under år 1924 461 och under första halvåret 1925 311 ärenden. Av en förteckning över de år 1924 inkomna ärendena framginge, att anstalten i särskilt hög grad tagits i anspråk av personer, bosatta i Luleå stad och å angränsande landsbygd. Styrelsen för anstalten

hade emellertid fattat beslut om anordnande av bestämda mottagningar av anstaltens föreståndare även å övriga platser, varigenom större del av länet skulle bliva bättre tillgodosett av rättshjälpsanstalten. En undersökning för utrönande av i vilken utsträckning biträde lämnats till obehöriga personer hade verkställts bland rättshjälpsökande från Nederluleå socken, och det hade därvid visat sig, att en betydande procent av dem, som från denna socken erhållit biträde av anstalten, varit så välsituerade, att de enligt kommitterades mening ej bort erhålla dylikt biträde. Då detta syntes oegentligt och säkerligen stred mot landstingets mening, ansåge de kommitterade, att landstinget som första åtgärd borde föreskriva, att rättshjälpsökande skulle förete ett av kommunal förtroendeman utfärdat intyg angående sökandens ekonomiska ställning och behov av fri rättshjälp. Givetvis föreläge ett berättigat krav från de mindre bemedlades sida att erhålla fri rättshjälp, vilket krav tillgodosåges genom rättshjälpsanstaltens bibehållande. För anstaltens bibehållande talade även den obestriddliga fördel, som låge i anstaltens karaktär av förlikningsinstitut. Arbetets omfattning måste dock vara så stor, att det utfyllde arbetstiden för den personal, som måste finnas å anstalten. Detta finge för det dåvarande anses vara fallet. Skulle emellertid den erfarenhet, man vunne efter ovannämnda skärpning av medellöshetsprövningen, visa att arbetsbördan icke motsvarade det minimum av arbetskraft, som anstalten i dess dåvarande form besutte, bleve det nödvändigt att avveckla anstalten och vidtaga åtgärder för rättshjälpslämnande i annan form. I sistnämnda avseende kunde tänkas, att landstinget träffade avtal med en praktiserande jurist om lämnandet av fri rättshjälp till mindre bemedlade mot ett visst årligt arvode. Rättshjälpsanstaltens styrelse borde, om denna utväg anlätades, kvarstå med uppgift att kontrollera advokatens sätt att lämna den fria rättshjälpen. Lämplig jurist skulle kunna erhållas för ett arvode av 6 000 kronor, och en dylik form för rättshjälpslämnande innebure därför en väsentlig besparing för såväl landstinget som staten. De kommitterade tvekade icke att tillråda rättshjälpsverksamhetens ordnande genom ett dylikt avtal. Skulle det sedan visa sig, att denna form bleve mindre lämplig, förefölle det kommitterade som om det vore lätt för landstinget att återgå till den nuvarande formen.

Landstingets första utskott yttrade i sitt utlåtande i frågan bland annat: Det vore för utskottet känt, att anstalten icke fyllt de förväntningar, som vid dess inrättande ställdes på densamma. Av kommitterades utredning hade utskottet funnit, att till anstalten inkomna ärenden varit rätt så fåtaliga. På grund härav och vad de kommitterade anmärkt mot anstaltens verksamhet, ansåge utskottet, att anstalten icke hade sådan uppgift att fylla, att nyttan av densamma motsvarade de relativt dryga kostnaderna för dess upprätthållande. Utskottet hemställde därför, att landstinget måtte besluta att från och med år 1926 indraga rättshjälpsanstalten samt att lägga de kommitterades utredning till handlingarna.

Mot detta utskottets beslut anfördes reservation av tre personer, vilka ansågo anstaltens verksamhet för vinnande av större erfarenhet böra fortsätta ännu någon tid och därför hemställde, att landstinget måtte bevilja anslag för fortsatt upprätthållande av rättshjälpsanstaltens verksamhet för år 1926.

Vid ärendets behandling i landstinget begärdes efter fördiskussion vote-ring. Med 21 röster mot 17 röster, vilka avgåvos för reservanternas förslag, beslöt landstinget i enlighet med utskottets hemställan att indraga rättshjälpsanstalten.

Inom åtskilliga landsting har utredning i frågan om rättshjälpsanstalts inrättande beslutats och slutförts, varefter emellertid förslag om anstalts inrättande avslagits. Detta gäller landstingen i Östergötlands, Jönköpings, Blekinge, Malmöhus, Hallands, Göteborgs och Bohus, Kopparbergs och Västernorrlands län.

Vid utredningen inom *Östergötlands läns* landsting (1923) framhöllos de beräknade stora kostnaderna (minst 2 000 kronor i engångskostnader och omkring 12 000 kronor i årliga kostnader). Ett beslut om en anstalt vore ett steg ut i det ovissa; man kunde ej bedöma huruvida nyttan uppvägede kostnaderna. Möjligen kunde man framdeles tänka sig en kombination av rättshjälpsanstalt med exempelvis arbetsförmedlings- eller annan lands-tingsanstalt för att åstadkomma billigare kostnader.

Under utredningen inom *Jönköpings läns* landsting föreslog vederbörande kommitté (1922) inrättande av en rättshjälpsanstalt för länet. Landstinget uppsköt frågan för underhandlingar med Jönköpings stad om bidrag till kostnaderna. Sedan frågan på nytt (1924) väckts om anstalts inrättande, uttalades vid frågans avgörande att behovet av en anstalt icke vore så trängande att saken ej kunde anstå. Landstingets finansiella läge krävde för det dåvarande största försiktighet i fråga om nya anslag. Landstinget beslöt att för det dåvarande avslå framställningen om rättshjälpsanstalt, men uppdrog åt förvaltningsutskottet att vid lämplig tidpunkt upptaga och utreda frågan, därvid förhandlingar borde inledas med Jönköpings stad, samt sedermera till landstinget inkomma med förslag. Frågan har sedermera icke upptagits i landstinget.

Under utredningen inom *Blekinge läns* landsting, föranledd av motion, hade en kommitté (1923) funnit rättshjälpsanstalt, förlagd till Karlskrona, vara önskvärd och behövlig, men när landstingets budget vore hårt belastad, hade kommittén ansett sig icke kunna tillstyrka att en anstalt omedelbart upprättades. Sedan Karlskrona stad avslagit en framställning om ekonomiskt bidrag till anstalten, uttalades vid frågans slutliga avgörande (1924) i landstinget, att man av ekonomiska skäl såge sig ur stånd att tillmötesgå de i motionen framställda »rättvisa kraven». Landstinget beslöt att det tills vidare skulle anstå med upprättande av rättshjälpsanstalt för länet.

Utredningen i *Malmöhus läns* landsting, vilken föranleddes av motion år 1922, utmynnade i ett förslag (1926) om provisoriskt ordnande av rättshjälpsverksamheten å länets landsbygd. Enligt detta förslag skulle lands-

tinget icke självt anordna rättshjälpsanstalt utan sluta avtal med städerna Malmö och Hälsingborg därom, att dessa städer mot viss ersättning från landstinget skulle åtaga sig att genom redan bestående rättshjälpsanstalter lämna fri rättshjälp i samma omfattning som till respektive städers egna invånare, och skulle detta åtagande beträffande vardera staden avse viss angiven del av landstingsområdet. Genom denna anordning väntade man att vinna närmare kännedom om rättshjälpsbehovet, om lämpligaste sättet för verksamhetens bedrivande och om kostnaderna. — Detta förslag förordades av vederbörande utskott, men landstinget biföll en utskottsreservation om avslag. I reservationen uttalades att behovet av rättshjälp förmenades icke vara i den grad tillfinnandes, att en utvidgning av landstingets anslagsgivande verksamhet till jämväl detta område för det dåvarande kunde anses tillräckligt motiverad.

I *Hallands län* hade en år 1922 utsedd kommitté till 1923 års landsting avgivit förslag om upprättande av rättshjälpsanstalt i länet. Landstinget beslöt emellertid att förslaget icke skulle för det dåvarande till någon landstingets vidare åtgärd föranleda. Inom landstingsutskottet hade såsom skäl för avslag åberopats bland annat de betydande kostnaderna och den dåvarande ekonomiska situationen.

I *Göteborgs och Bohus läns* landsting hade motioner om utredning rörande rättshjälpsanstalt avslagits åren 1927 och 1928. I anledning av motion 1937 beslöt landstinget utredning i frågan. En tillsatt kommitté uttalade år 1936 i ärendet, att kommittén icke kunde föreslå framläggande till nämnda års landsting av ett positivt förslag till frågans lösning. Landstinget beslöt också (1938) att icke för det dåvarande vidtaga några åtgärder för inrättande av rättshjälpsanstalt för landstingsområdet.

Ur kommittéutlåtandet torde följande böra återgivas. Av 1919 års kungörelse (om rättshjälpsanstalter) skulle man ha anledning tro, att statsbidrag skulle uppgå till större belopp än landstingets utgifter för anstalten. Av redogörelserna för de existerande anstalterna framginge emellertid att landstingens anslag varit ungefär dubbelt så stora som det statsbidrag som utgått till verksamheten, och måhända kunde däri spåras en av orsakerna till att denna verksamhet icke tagit större omfång inom landstingsområdena. En annan orsak torde också vara den, att vid ett centralt förlagt anstaltskontor detta huvudsakligen bleve till nytta för befolkningen i den stad, där det blivit förlagt, och den närmaste omgivningen. De försök, som Västmanlands läns landsting gjort att lösa detta problem, nämligen med mottagningar av föreståndaren på bestämda tider å skilda orter, ansåge kommittén böra med uppmärksamhet följas för att med erfarenhet därav verksamheten i Bohus län måtte organiseras på effektivaste och billigaste sätt. Ett system med flera fasta kontor i skilda delar av länet komme nämligen att medföra rätt betydande kostnader. Kommitterade ville nämligen icke

underkänna betydelsen av inrättandet av en offentlig rättshjälpsanstalt för landstingsområdet, vilken, rätt organiserad och med tillräckliga medel utrustad, torde komma att bli till god nytta för många rättssökande. Med hänsyn emellertid till de stora krav, som inom den närmaste framtiden komme att ställas på landstinget inom hälso- och sjukvårdens område, ansåge sig kommitterade av ekonomiska skäl icke kunna föreslå framläggande till 1938 års landsting av ett positivt förslag till frågans lösning. Ett annat mycket vägande skäl för att landstinget nu icke måtte besluta om inrättande av en rättshjälpsanstalt vore, att statsmakterna inom en nära ligande framtid torde besluta om större statsbidrag till dylika anstalter.

Utredningen inom *Kopparbergs läns* landsting föranleddes av en motion år 1919. I anslutning till ett kommittéutlåtande i frågan anförde vederbörande landstingsutskott (1922), att utskottet i likhet med kommittén hölle före, att den ekonomiska depressionen påkallade den största varsamhet vid beviljande av anslag, och att inrättande av rättshjälpsanstalt därför borde något anstå. Men utskottet ansåge en sådan anstalts verksamhet vara av den stora betydelse för den mindre bemedlade rättssökande allmänheten, att fullständig utredning och förslag borde utarbetas att framläggas för ett kommande landsting. — Senare (1923) förelåg dylikt förslag, men beslöt landstinget att, med hänsyn dels därtill att någon större erfarenhet från de län, där anstalt redan inrättats, ännu icke vunnits, dels till dåvarande ekonomiska förhållanden och de jämförelsevis betydande kostnader anstaltens inrättande skulle medföra, icke för det dåvarande inrätta anstalten.

Även utredningen inom *Västernorrlands läns* landsting föranleddes av en motion år 1919. Efter utredning beslöt landstinget 1920 att låta tills vidare anstå med inrättande av rättshjälpsanstalt. År 1924 väcktes på nytt motion. Efter vidare utredning beslöt landstinget år 1925 att avslå framställningen om anstalt. I motiveringen till hemställan om avslag hade inom landstingsutskottet i främsta rummet åberopats nödvändigheten att i då rådande ekonomiska läge »icke utan tvingande skäl pålägga landstinget förpliktelser för svävande ändamål, vilka för framtiden kunna bli alla för betungande». Vidare åberopades att man icke vore övertygad om att anstalten kunde komma länets innebyggare till sådant gagn, som svarade mot kostnaderna eller som icke på annat sätt lämpligen kunde tillgodoses. Slutligen sade man sig tro, att en dylik anstalt i ett så vidsträckt län som Västernorrlands icke på enahanda sätt som i större städer med en mera sammanförd befolkning kunde vara den stora allmänheten till lättnad för råd i rättsärenden. Man hänvisade till åtgärderna i Norrbottens län vid denna tid för avveckling av anstalten därstädes.

Med anledning av frågans utgång beslöt en grupp inom landstinget att ställa sig som initiativtagare till en privat rättshjälpsanstalt inom länet. En rättshjälpsförening bildades med länet till verksamhetsområde. För-

enings medlemmar voro de fackliga organisationerna samt arbetarpartiets politiska organisationer. Föreningens verksamhet skulle finansieras genom anslag från medlemmarna. Avtal träffades med en jurist att vissa dagar i veckan hålla mottagningar för de rättssökande i Sundsvall, Härnösand och Kramfors. Verksamheten begynte år 1926. År 1930 skedde en uppdelning av föreningen å två föreningar, en för Ångermanland och en för Medelpad, och ha dessa föreningar därefter utövat sin verksamhet på liknande sätt som tidigare den odelade föreningen. Antalet konsultationer voro i de två föreningarna sammanlagt: år 1936 903, 1937 871 och 1938 931.

Av *Kronobergs*, *Gävleborgs* och *Jämtlands läns* landsting har under 1920 eller åren närmast därefter utredning beslutats angående upprättande av rättshjälpsanstalt, men ha utredningarna av en eller annan orsak avstannat utan slutligt resultat. Vid Gävleborgsutredningen synes man ha ansett att, även om en anstalt upprättades gemensamt för landstingsområdet och Gävle stad, kostnaderna bleve för stora i förhållande till nyttan, samt att det huvudsakligen bleve invånarna i Gävle och trakten däromkring som finge fördel av anstalten; detta för den händelse ej en dyrbar anordning med filialer eller mottagningar ute i bygderna vidtoges. Man synes även ha undersökt huruvida genom avtal med advokater rättshjälps kunde beredas behövande men ej funnit någon lämplig lösning på dylikt sätt som icke bleve för dyr. Lagen om fri rättegång ansågs vara på det hela tillräcklig för beredande av hjälp. — Jämtlandsutredningen synes ha avstannat sedan landstinget beslutat förhandla med Östersunds stad om deltagande i kostnaderna för en rättshjälpsanstalt.

I vart och ett av *Kalmar läns norra*, *Kalmar läns södra*, *Gotlands* och *Kristianstads läns* landsting har under åren närmast efter tillkomsten av 1919 års kungörelse genom motion fråga väckts om inrättande av rättshjälpsanstalt. Motionerna ha avslagits utan att närmare utredning i frågan dessförinnan skett. Inom vartdera av Kalmarlandstingen anfördes såsom skäl för avslag att anstalten vore, i förhållande till behovet därav inom det lilla landstingsområdet och med hänsyn till det bistånd som lämnades mindre bemedlade genom lagen om fri rättegång, en alltför stor och dyrbar apparat.

Inom *Södermanlands* och *Skaraborgs läns* landsting synes fråga över huvud ej ha väckts om inrättande av rättshjälpsanstalt, i allt fall har utredning därom ej företagits.

Anordningar för utomprocessuell rättshjälp i de övriga nordiska länderna.

En kortfattad översikt skall här lämnas rörande de anordningar, som i de övriga nordiska länderna vidtagits med avseende å utomprocessuell rättshjälp åt mindre bemedlade.

Danmark.

Beträffande Danmark kan skiljas mellan den rättshjälp, som erhålles på grund av bestämmelser i lag, och den rättshjälpsverksamhet, som utövas huvudsakligen på privat initiativ.

I förra hänseendet är först att märka 4 § i Lov den 15 April 1930 angående Fuldmægtige ved Underretterne udenfor Kjøbenhavn med mera. Enligt nämnda lagrum åvilar det Dommerkontoret att lämna allmänheten viss närmare angiven rättshjälp, såsom med anmälningar och ansökningar till Skifteretten rörande dödsboförhållanden, ansökningar om omyndigförklaringar samt upprättande av skuldebrev, testamenten och andra rättshandlingar ävensom avfattande av stämningar i vissa mål. Meningen är att bistånd skall lämnas endast när rättsförhållandet är klart och alla upplysningar finnas tillgängliga eller lätteligen kunna anskaffas. I fråga om rättshandlingars upprättande är sålunda uttryckligen utsagt, att hjälpen endast avser »den rent formelle Affattelse». Ehuru dessa bestämmelser tillkommit särskilt med hänsyn till de mindre bemedlade, är rättshjälpen icke avgiftsfri. Justitieministern fastställer taxa, efter vilken statsverket får ersättning för det av Dommerkontoret utförda arbetet. Taxans ersättningsbelopp bestämmas med hänsyn till rättshjälpens art och föremålets värde.

I 425 § Lov om Rettens Pleje ha domstolarna fått sig ålagt att i vissa mål på begäran avfatta stämning i målet. Detta gäller »naar Sagen hører til de i § 225 Nr. 1 og 4 nævnte, og dens Værdi er under 50 Kr., eller Sagsøgeren er ubemidlet»; vidare då målet avser underhållsbidrag till barn utom äktenskap. I § 225 nr 1 och 4 talas om käromål angående dels privata förmögenhetsrättigheter, då föremålet för detsamma i penningar eller penningars värde icke överstiger 1 000 kronor, dels ock växlar och vissa andra skuldebrev.

Envar av de advokater, vilka justitieministern antagit till att utföra fria rättegångar, är enligt 135 § i Lov om Rettens Pleje skyldig att lämna obe-

medlade, som hänvisas till honom, hjälp i vissa rättsliga angelägenheter, såsom vid avfattande av besvärsskrifter och ansökningar om fri rättegång. Sådan hänvisning lämnas av Politimesteren, som prövar vederbörandes ekonomiska omständigheter och tillika har att tillse att hänvisningarna fördelas jämnt mellan de ifrågakommande advokaterna. Dessa äga att av statsmedel njuta ersättning för det arbete, de i här berörda avseende nedlagt.

Vad härefter angår den andra arten av rättshjälpsverksamhet är först att nämna »Studentersamfundets Retshjelp for Ubemidlede» i Köpenhamn. Denna anstalt inrättades 1885 på initiativ av Studentersamfundet. Den var ända till 1917 knuten till Studentersamfundet, men utgör därefter en självständig institution, ehuru med bibehållet namn. Institutionen, som huvudsakligen har till uppgift att meddela obemedlade råd och upplysningar i rättsliga angelägenheter, är byggd på frivillig medverkan från domstolsadvokater och andra examinerade jurister samt juris studerande vid Köpenhamns universitet. Mellan dessa deltagare fördelas tjänstgöringen så, att bland de examinerade juristerna de så kallade rådgivande deltagarna envar har sin dag för mottagningar å byrån, vilken är tillgänglig för allmänheten allenast på sökeneftermiddagarna. De juris studerandena ha till uppgift att biträda de rådgivande deltagarna. Om i någon sak rättegång kommer i fråga och parten prövas ej kunna själv utföra sin talan, överlämnas saken till en vid anstalten fast anställd advokat, som åtnjuter avlöning. Anstaltens ekonomi är baserad på såväl privat offervillighet som bidrag från det offentliga. Utgifterna utgjorde för verksamhetsåret 1937—1938 46 700 kronor. Statsbidraget uppgick för samma tid till 15 800 kronor och summan av kommunala anslag till 18 800 kronor.

Rättshjälpsanstalter finnas även i Aalborg och Aarhus. För dessa anstalter har den köpenhamnska i så måtto tjänat såsom förebild, som advokater i orten utan ersättning ställt sin arbetskraft till förfogande. Anstalten i Aalborg åtnjuter intet statsbidrag. Den har kostnadsfritt kontorslokaler med lyse och värme i stadens rådhus, men mottager i övrigt intet kommunalt bidrag. Anstaltens utgifter äro vid dessa förhållanden icke större än att de täckas av ett årligt bidrag å 100—200 kronor från ortens advokatförening. Anstalten i Aarhus hade under verksamhetsåret 1938 utgifter å tillhoppa omkring 3 000 kronor. Från staten erhöles bidrag med 1 500 kronor och från Aarhus kommun med 2 000 kronor. — Förutom nu nämnda rättshjälpsanstalter finns en anstalt av helt obetydlig storlek i Aabenraa i Sønderjylland.

Norge.

I Norge ha statliga åtgärder för utomprocessuell rättshjälps åt obemedlade icke vidtagits. Däremot ha kommunala rättshjälpskontor upprättats i städerna Oslo, Bergen och Stavanger.

I Oslo inrättades 1893 »Kontoret for fri retshjelp» på initiativ av »Demokratisk foredragsforening». Rättshjälpen var ursprungligen begränsad till lämnande av råd och upplysningar. Verksamheten handhades då, efter förebild av »Studentersamfundets Retskhjelp for Ubemidlede» i Köpenhamn, uteslutande av jurister som utan ersättning ställde sin arbetskraft till förfogande. Numera ledes verksamheten av en kontorschef med två fast anställda juridiska konsulenter, som alla avlönas av kommunen. Till biträde ha dessa en rad yngre sakførere, vilka arbeta utan ersättning växelvis två eftermiddagar i veckan. Kontoret har mottagning varje eftermiddag utom lördag. Vid mottagningarna lämnas råd och upplysningar samt förberedas saker, som sedan hänvisas till kontorets sakførere, antingen för process eller närmare utredning. Dessa sakførere, för närvarande 10, avlönas för varje särskild sak efter samma regler som tillämpas vid fri rättegång.

Vid rättshjälpskontoret i Bergen utföres det dagliga arbetet av en fast anställd sakförere. Denne både giver konsultationer och har att föra kontorets rättegångar. Verksamheten vid rättshjälpskontoret i Stavanger ombesörjes av en föreståndare och en assistent. Detta rättshjälpskontor lämnar fri rättshjelp endast utom process.

Norska staten understöder rättshjälpskontoren genom att bevilja årligt bidrag till Oslo kommun med 2 000 kronor, till Bergens kommun med 1 000 kronor och till Stavanger kommun med 600 kronor. Sammanlagda utgifterna utgjorde för räkenskapsåret 1938—1939 i Oslo 55 200 kronor och i Bergen 5 500 kronor samt för 1939 i Stavanger 1 900 kronor.

Finland.

I Finland, där fri rättegång ännu icke införts om ock förberedande arbete i denna riktning utförts i samband med olika förslag till reform av rättegångsväsendet, ha statliga åtgärder icke heller vidtagits för utomprocessuell rättshjelp. Vissa stadskommuner ha emellertid upprättat kommunala rättshjälpsbyråer.

I Helsingfors finnes en dylik byrå. Enligt dess av stadsfullmäktige den 13 april 1921 fastställda reglemente har byrån till uppgift att kostnadsfritt lämna hjälp i rättsliga angelägenheter åt i staden mantals- eller kyrkskrivna mindre bemedlade personer. Byrån, vars verksamhet utövas av en föreståndare, benämnd rättskonsulent, och en biträdande rättskonsulent, skall besvara framställda frågor samt meddela de råd och upplysningar angående det föreliggande ärendet och därtill hörande rättsförhållanden, som i klientens eller det allmännas intresse kunna vara erforderliga. Där sådant är av nöden, äger rättshjälpsbyrån å klients vägnar inleda och föra skriftväxling med enskilda personer samt, under förutsättning att medelöshetsintyg företes, för klient utföra talan vid stadens rådhusrätt samt upprätta inlagor till andra myndigheter. Byrån skall hållas öppen varje

helgfri dag under förmiddagen samt därutöver minst två gånger i veckan under eftermiddagen. Byråns verksamhet synes helt bekostas av staden.

Rättshjälpsbyråer av detta slag ha dessutom inrättats i Tammerfors, Viborg och Åbo, varjämte städerna Vasa och Kuopio anställt en särskild kommunal ombudsman för lämnande av kostnadsfri rättshjälp. I andra kommuner synes däremot rättshjälpsverksamhet icke ha organiserats.

Krav på åtgärder för rättshjälpsverksamhetens främjande (efter 1919).

Riksdagen 1929. I propositionen nr 191 till 1929 års riksdag framlade Kungl. Maj:t förslag till lag om ändring i vissa delar av lagen den 19 juni 1919 (nr 367) om fri rättegång. I första lagutskottets utlåtande (nr 34) i anledning av propositionen berörde utskottet — dess utlåtande godkändes härutinnan av riksdagen — även frågan om rättshjälpsverksamhetens främjande och anförde därvid:

Slutligen får utskottet med hänsyn till vad inom utskottet vid behandlingen av detta lagstiftningsärende förekommit såsom ett önskemål uttala, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad å frågan, huruvida till nedbringande av statsverkets kostnader för den fria rättegången upprättande av ytterligare offentliga rättshjälpsanstalter bör söka åvägbringas.

Riksdagen 1931. I anledning av Kungl. Maj:ts proposition (nr 80) till 1931 års riksdag angående huvudgrunderna för en rättegångsreform hemställde herr *Lindhagen* i motion I: 227 bland annat, att riksdagen med anledning av propositionen ville uttala sig för »att övervägande bör ske om införandet av en domstolsinstans, motsvarande de norska förlikningsråden». — Särskilda utskottet (utlåtande nr 1) förklarade sig icke kunna biträda denna mening. — I reservation till utlåtandet hemställde herr *Lindhagen* bland annat

att rättegångsreformen bör förbindas med ett förlikningsförfarande och vidgad rättshjälp i olika avseenden och särskilt till de många, som aldrig nå fram till domstolarna;

att för ändamålet tillika bör övervägas införande av en domstolsinstans, motsvarande de norska och danska förlikningsråden;

att för framtiden samtidigt planlägges ett folkligt organ för rationell tillmötesgående rättshjälp på olika områden med förgreningar över hela landet under högsta ledning av två folkombudsmän eller folktribuner; och

att på den vägen även inledes den verkliga demokratiska rättegångsreformen, som söker tillgodose likhet inför lagen och rättvisa åt alla.

Reservationen ledde icke till något riksdagens uttalande.

Riksdagen 1932. I lika lydande motioner vid 1932 års riksdag av herr *G. Möller m. fl.* (I: 38) och herr *P. A. Hansson m. fl.* (II: 100) om statens medverkan till ett ytterligare utbyggande av de offentliga rättshjälpsanstalterna anfördes — efter en redogörelse för statens då lämnade bidrag till rättshjälpsanstaltens verksamhet i landet m. m. — bland annat följande:

Det har vid upprepade tillfällen och på många sätt vitsordats att den verksamhet till hjälp åt obemedlade och mindre bemedlade, som här ovan berörts, varit till stor nytta och synnerligen väl motiverats med hänsyn till förhållandena.

Det har alltså visat sig, att det var riktigt, vad som år 1919 yttrades i statsrådet av vederbörande föredragande, statsrådet Löfgren, då det beslutades om framläggande av proposition i denna fråga, nämligen att lagen om den fria rättegången endast delvis kunde »bereda den fria rättshjälp, som erfordras för att de mindre bemedlade i samhället skola i förhållande till bättre situerade erhålla den verkliga likställighet inför lagen, vars åvägabringande är en viktig statlig uppgift. Berörda lagförslag avser nämligen, såsom dess rubrik anger, att bereda rättshjälp endast i de fall, då den enskilde för reglering av sina rättsförhållanden nödgats tillgripa det yttersta medlet, nämligen att vädja till domstols avgörande. Av lika stor betydelse är det att i alla de fall, då rättegång icke kan eller bör tillgripas, tillförsäkra de obemedlade fri tillgång till sådant biträde, som de bättre lottade erhålla genom att anlita särskild advokat. Det behöves råd i olika juridiska angelägenheter för bevakande av skilda intressen, biträde vid upprättande av rättsligt verkande handlingar och avtal av olika slag, såsom arbetsavtal och köpekontrakt ävensom biträde vid tvisters biläggande genom förlikning. Att i sistnämnda hänseende rättshjälp beredes obemedlade medborgare är så mycket angelägnare, som dessa eljest mången gång skulle se sig nödsakade att för säkerhets skull tillgripa rättegång, ehuru sådan i själva verket icke vore av förhållandena påkallad.»

Under en tid som den nuvarande, då massarbetslösheten och nöden kommit att beröra ett ännu större antal medborgare inom samhället än förut, torde man kunna påstå, att de motiv för tillvaron av en organiserad rättshjälpsanstaltsverksamhet, som här framförts, ytterligare vunnit i styrka.

Härtill kommer att under de senaste årtiondena ett flertal lagar tillkommit, vilka äro av den art, att fattiga och obemedlade människor särskilt beröras därav. Vi syfta därvidlag — för att endast taga några få exempel ur högen — på sådana lagar som lagen om försäkring för olycksfall i arbete av år 1916, arbetarskyddslagarna, vissa hyreslagar, vissa lagar berörande mindre jordbrukare, arrendatorer och lägenhetsinnehavare (exempelvis ensittarelagen) m. m. Tillkomsten av den förstnämnda lagen anfördes för övrigt år 1919 som ett motiv för att en offentlig rättshjälpsverksamhet för obemedlade skulle startas i vårt land.

Inför dessa fakta kan man ha anledning ställa den frågan: huru kommer det sig att det offentliga rättshjälpsanstaltsväsendet likväl fått en så ringa omfattning, att det endast kommit till användning inom *ett enda län* och att *ett enda landsting* startat en dylik anstalt? Vi bortse då från de 5 stadsanstalter, som kommit till stånd i några större och medelstora städer.

Då man går att svara på denna fråga, bör man först kunna erinra därom, att statsmakterna med beslutet år 1919 syftade till att åstadkomma ett offentligt rättshjälpsväsen för obemedlade och mindre bemedlade, vilket man antog skulle efter någon tid komma att omspanna *hela landet*. Som motiv för denna uppfattning kunde man bland annat hänvisa till den erfarenhet, som man haft inom Tyskland, där redan år 1915 existerade icke mindre än 910 rättshjälpskontor, av vilka visserligen en del voro enskilda företag men likväl drevo en verksamhet, som gävo dem en karaktär av offentliga anstalter — de hade under ett år anlåtats i icke mindre än 1 550 366 fall.

Emellertid utformade 1919 års riksdag bestämmelserna om de offentliga rättshjälpsanstalterna så, att de ej skulle vara *statsanstalter* utan så, att respektive

landsting och städer skulle kunna starta och driva nämnda företag, i vilket fall statsanslag i viss utsträckning skulle utgå — själva formen för statens anslagsgivande utformades därvidlag efter mönster från de offentliga arbetsförmedlingsanstalterna. Man gjorde alltså såväl i det kommittébetänkande, som framlades år 1918 som också i den kungl. propositionen och utskottsutlåtandet vid 1919 års riksdag det uttalandet, att inrättandet av rättshjälpsanstalter icke skulle vara någonting *obligatoriskt* för respektive län eller landsting, men att man kunde antaga, att respektive kommuner och landsting nog skulle komma att visa intresse för upprättande av sådana anstalter.

Trots detta uttalande har utvecklingen på detta område icke kommit längre än att — som förut nämnts — det nu endast existerar en enda anstalt, startad och driven som länsanstalt.

Det kan icke påstås, att detta förhållande beror därpå, att man bland de folk-lager, som skulle beröras av nämnda anstalters verksamhet, står främmande för tanken, att denna verksamhet skulle vara till gagn och nytta. Tvärtom har det visat sig, att på de ställen, där anstalter av detta slag startats (Stockholm, Göteborg, Örebro m. fl. platser) ha anstalterna kommit till användning och mottagits med gillande. Så ha exempelvis vid anstalten i Örebro under 1930 diarieförts icke mindre än 1815 nyinkomna ärenden, och antalet å anstalten avlagda besök har uppgått till 3 754 stycken. Det finnes ingen anledning förmoda, att frekvensen inom andra län skulle vara mindre om anstalter där komme till stånd.

Ävenså ha inom ett flertal landsting (Västernorrlands, Hallands m. fl.) förslag framförts och utredningar verkställt om startande av sådana anstalter. Slutligen har en sådan anstalt existerat under någon tid inom Norrbottens län men nedlagts — dock mot en mycket stor minoritet inom landstinget — på grund av nämnda landstings svåra ekonomi samt höga uttaxering (som bekant den högsta inom landet).

Ävenså ha vid upprepade tillfällen i riksdagen framförts krav därpå, att staten — främst för att bereda rättshjälp åt s. k. ensittare, arrendatorer m. fl. vid deras uppgörelser med stora jordägare, bolag m. fl. — skulle vidtaga ytterligare åtgärder för rättshjälpsverksamhetens utveckling.

Och slutligen framfördes hela denna fråga till diskussion vid föregående års behandling av rättegångsreformen, då i en vid särskilda utskottets utlåtande nr 1 fogad reservation det bland annat påyrkades att som ett komplement till rättegångsorganisationen skulle planläggas en rättshjälpsorganisation med förgreningar över hela landet.

Härvidlag framhölls det också — och detta med rätta — att ett utvecklat rättshjälpsväsende, som hjälpte de fattiga rättssökandena till rätta, vore en nödvändig och kompletterande beståndsdel i rättsproceduren i en verkligt demokratisk rättegångsreform.

Mot synpunkter av detta slag restes — så långt man kan inhämta av utskottsutlåtandet och debatten i kamrarna — i allmänhet ingen invändning. Däremot instämde, åtminstone i andra kammaren, några ledamöter av kammaren i ett anförande från socialdemokratiskt håll, i vilket anförande påyrkades, att kammaren skulle begära en utredning i frågan. Nämnda yrkande avslogs emellertid. Men under debatten intygade även en utskottsmedlem, att frågan vore sådan, att den borde upptagas till vidare behandling, vilket kunde ske genom väckande av en motion vid någon kommande riksdag, då man hade tillfälle att mera odelat ägna sig åt behandlingen av denna fråga.

För övrigt torde man kunna påstå, att skall denna fråga framföras, så finnes säkerligen även ur andra utgångspunkter anledning till att nu inskränka yrkandet till en begäran om en allsidig utredning av densamma. Denna utredning bör då, enligt vårt förmenande, främst taga sikte på att utreda anledningen därtill, att de planerade rättshjälpsanstalterna i så ringa omfattning kommit till stånd. Vi ha också den uppfattningen, att sedan den vid föregående års riksdag genomförda rättegångsformen kommit i tillämpning startandet och drivandet av dylika rättshjälpsanstalter skulle vara i än högre grad önskligt och motiverat.

Men vi tro, att något sådant ej kommer att ske, om ej staten genom högre anslag stimulerar respektive landsting till att igångsätta dylika anstalter — eventuellt kan som ett alternativ tänkas, att staten fullständigt övertager (åtminstone med avseende på landsting med hög skattebelastning) kostnaderna för nämnda anstalters startande och uppehållande. Ty här gäller det en verksamhet, vars innebörd och inriktning mera motiverar, att den bör betraktas som en *statens* verksamhet än som en landstingskommunal angelägenhet.

Härtill kommer, att våra landsting undan för undan genom beslut från statsmakternas sida belastats med ett flertal olika och mycket ekonomiskt tyngande uppgifter med därmed följande utgiftsökning. Landstingsskattebördan har därför inom de flesta landsting sprungit i höjden. Flertalet av de ökade utgifterna har grundat sig på ålägganden, som varit *obligatoriska*. Man kan under sådana förhållanden förstå, att det varit svårare att erhålla majoritet för en utgiftsökning av *frivilligt* slag t. ex. för drivandet av en rättshjälpsanstalt.

Trots detta ha dock, som härförut omnämnts, sympatier för saken kommit till synes i ett flertal län. Och i flera fall har man beslutat sig för en utredning. Men av denna utredning har givetvis även framkommit ett avskräckande moment, nämligen det att staten enligt gällande bestämmelser bidrager med en mindre procent till anstaltens kostnader, under det att landstingen få taga på sig den större delen. Detta framkommer exempelvis med avseende på Örebro läns rättshjälpsanstalt, där staten för driftåret 1930 endast bidragit med omkring 4 200 kronor, under det att årskostnaderna belöpt sig till omkring 20 000 kronor. Detta förhållande torde i hög grad, som förut antytts, vara orsaken därtill, att det av 1919 års riksdag planerade startandet av offentliga rättshjälpsanstalter i landet ej kommit att utveckla sig på ett sådant sätt, som lagstiftarna tänkte sig, då man en gång gick in för ett principbeslut i denna för rättssäkerheten i landet icke betydelselösa fråga.

Under hänvisning till vad här anförts tillåta vi oss alltså att begära, att riksdagen skall tillstyrka en utredning i denna fråga. Vi ha oss visserligen bekant, att det nu pågår en vidlyftig och allmän utredning av frågan rörande i vilken utsträckning staten, landstingen och kommunerna skola i fortsättningen taga på sig kostnaderna för en del sociala och andra allmänna utgifter av olika slag. Men vi ha å andra sidan grundad anledning antaga, att nämnda utredning icke kommer att omspanna en specialfråga sådan som den, som här berörts.

Det hemställes alltså, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta igångsätta en utredning, huruvida, i vilken mån och på vilket sätt staten må kunna, efter riktlinjer, som här antytts, eller på andra vägar, medverka till ett ytterligare utbyggande och en utveckling av de offentliga rättshjälpsanstalterna i vårt land till gagn för obemedlade och mindre bemedlade rättssökande.

I anledning av motionerna anförde *statsutskottet* (utlåtande nr 87):

Redan med hänsyn till nu rådande statsfinansiella situation finner sig utskottet böra starkt ifrågasätta lämpligheten av att igångsätta utredningar, vilkas resultat skulle komma att medföra ökade utgifter för statsverket. Då här till kommer, att med nu gällande bestämmelser möjlighet förefinnes för lands ting och städer att, om behov därav föreligger, inrätta rättshjälpsanstalter, men så ej skett i större utsträckning än som av motionerna framgår, och dylikt behov sålunda ej synes förefinnas, har utskottet ansett sig icke kunna biträda motionärernas yrkande.

Utskottet hemställer alltså, att herr Möllers m. fl. och herr P. A. Hanssons m. fl. förevarande motioner, I: 38 och II: 100, icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr Olof Olsson m. fl. reservanter (tillhopa tio) ansågo att utskottets yttrande och förslag bort hava följande lydelse:

Såsom av motionärerna framhållits, har den verksamhet till rättshjälp åt obemedlade och mindre bemedlade, som i motionerna avses, varit till stort gagn och väl motiverad av förhållandena på det område, varom fråga är. Emellertid måste man konstatera, att utvecklingen av rättshjälpsinstitutet icke erhållit den omfattning, som från början torde hava avsetts. Härom giva de i motionerna lämnade uppgifterna ett talande vittnesbörd. De synpunkter, som i motionerna framförts för en utredning av hithörande spörsmål, synas utskottet för den skull beaktansvärda. En sådan utredning synes jämväl önskvärd med hänsyn till storleken av nu utgående statsanslag till kostnader, som enligt lagen om fri rättegång skola gäldas av allmänna medel. Undersökning torde nämligen böra verkställas, huruvida icke genom rättshjälpsinstitutionens utveckling ett nedbringande av förenämnda kostnader må kunna åga rum.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa, att riksdagen må, med bifall till herr Möllers m. fl. och herr P. A. Hanssons m. fl. förevarande motioner, I: 38 och II: 100, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning i frågan, huruvida i vilken mån och på vilket sätt staten må kunna, efter riktlinjer, som utskottet antytt, eller på andra vägar medverka till ett utbyggande och en utveckling av de offentliga rättshjälpsanstalterna i vårt land till gagn för obemedlade och mindre bemedlade rättssökande.

Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Chefen för justitiedepartementet 1932. Vid framläggande år 1932 av ett program för lagstiftningsarbete å rättegångsväsendets område anförde dåvarande chefen för justitiedepartementet, statsrådet *Schlyter*, enligt statsrådsprotokollet den 30 september 1932 bland annat följande:

Genom 1919 års lag om fri rättegång har åsyftats, att de mindre bemedlade skulle i förhållande till ekonomiskt bättre ställda erhålla den likställighet införlagen, vars åvägabringande är ett verkligt samhällsintresse. Att detta syfte endast ofullständigt nåtts, torde vara allmänt erkänt. Lagen avser allenast att bereda den mindre bemedlade erforderligt stöd vid utförande av talan i rättegång. Vid lagens antagande förutsattes, att i de fall, då rättegång icke kan eller bör komma i fråga, de mindre bemedlade tillförsäkrades erforderligt juridiskt biträde genom *offentliga rättshjälpsanstalter*, till vilkas verksamhet understöd utginge av statsmedel. Såsom framhållits uti motioner vid årets riksdag (I: 38 och II: 100) har denna förutsättning i stort sett brutit, i det att i

hela landet för närvarande finnas allenast sex dylika anstalter, därav en enda länsanstalt. Enligt min mening bör därför frågan om rättshjälpsinstitutionens utveckling göras till föremål för en allsidig undersökning. Vid denna bör jämväl beaktas möjligheten att på denna väg nedbringa de kostnader, som enligt lagen om fri rättegång nu ersättas av allmänna medel.

Departementschefen hemställde om bemyndigande att tillkalla särskilda sakkunniga att inom departementet deltaga i utredningar angående partiella reformer på rättegångsväsendets område. Kungl. Maj:t lämnade sitt bifall till justitieministerns hemställan.

Med stöd av det givna bemyndigandet tillkallade departementschefen den 10 oktober 1932 i bland annat frågan om utveckling av rättshjälpsinstitutionen en sakkunnig. Denne avsåg sig emellertid uppdraget nästföljande år.

Riksdagen 1938. I motion I: 43 vid 1938 års riksdag anförde herr *H. Sten* följande:

Ett betydelsefullt led i ett kultursamhälles funktioner utgöres av rättssäkerheten. Samhället har också sedan åtskillig tid tillbaka varit medvetet om att det till dennas tryggande icke räcker med goda lagar och opartiska domare. Lagen om fri rättegång samt statsanslaget till upprättande av offentliga rättshjälpsanstalter vittnar härom. Vad de senare beträffar förefaller det uppenbart att samhällsförhållandenas omgestaltning och deras alltmer komplicerade natur skapat ett rättsmaskineri som icke kan behärras av menig man. Lika uppenbart är att rättsmedvetandets krav icke kan anses fyllt med mindre var man kan få sin rätt, oavsett sin sociala och ekonomiska ställning. Icke minst viktig torde den rådgivande och förlikande verksamhet som kan utövas av rättshjälpsanstalterna vara.

Det är under sådana förhållanden betänkligt att rättshjälpsväsendet ännu är så outvecklat. Endast våra fem största städer samt tvenne landsting synas ha upprättat statsunderstödda anstalter. Detta innebär att större delen av befolkningen, däribland så gott som hela landsbygdsbefolkningen, är hänvisad till den rättshjälps, som står att få hos privata yrkesutövare på området. Även om de svenska advokaterna torde vara såväl kunniga som aktningvärda, är det å andra sidan känt att dylik rättshjälps ibland kan bli både dyr och dålig, eller åtminstone endera.

Då stillestånd sålunda synes råda ifråga om det offentliga rättshjälpsväsendets utveckling, frågar man sig efter orsaken härtill. Äro månne villkoren för statsbidrag hårda eller olämpliga, eller är utformningen av verksamheten icke den lämpligaste? Då behovet tydligen föreligger överallt och då det är känt att endast ekonomiska skäl förhindra tillkomsten av flera anstalter, synes frågan om anledningen till att ett verkligt genombrott dröjer vara förtjänt av riksdagens uppmärksamhet. Undertecknad hemställer därför att riksdagen måtte i samband med beviljande av anslag till understöd åt offentliga rättshjälpsanstalter besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om utredning angående anledningarna till den offentliga rättshjälpsverksamhetens stillestånd och av vad som bör göras för dess allmänna genombrott.

Statsutskottet utlät sig i utlåtande nr 2 under punkt 22 över motionen och anförde därvid:

Såsom i motionen framhållits, har det offentliga rättshjälpsväsendet i vårt land icke nått den omfattning, som åsyftats. Endast de fem största städerna och tvenne landsting uppgivas sålunda hava inrättat dylika anstalter, vilket innebär, att största delen av landsbygdens befolkning alltjämt står utanför den förmån, hithörande anstalter avse att skänka. Med hänsyn härtill finner utskottet skäl kunna anföras för att en undersökning verkställas. Då emellertid utskottet har anledning antaga, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på förevarande spörsmål, anser utskottet icke erforderligt, att särskild framställning i ämnet göres hos Kungl. Maj:t.

Motionen föranledde intet riksdagens uttalande.

Riksdagen 1939. Första lagutskottet vid 1939 års riksdag anförde i utlåtande (nr 7) i anledning av väckta motioner om ändrade bestämmelser rörande ersättning till rättegångsbiträde i fri rättegång — efter att ha berört bland annat ett den 31 december 1917 av särskilda sakkunniga avlämnat betänkande med förslag till lag om fri rättegång m. m. — följande:

Vad angår den hjälp, som vid rättegång i överrätt skulle kunna lämnas av offentliga rättshjälpsanstalter, må framhållas att sådana anstalter ännu icke blivit inrättade i den utsträckning som avsågs vid tillkomsten av 1919 års lag om fri rättegång. Ovannämnda sakkunniga räknade med att rättshjälpsanstalter under årens lopp skulle komma att inrättas i varje landstingsområde ävensom i de städer som ej tillhöra landsting. Hittills hava dock allenast åtta offentliga rättshjälpsanstalter kommit till stånd. Härjämte bör beaktas, att rättshjälpsanstalternas verksamhet till mycket stor del är inriktad på att lämna olika rättssökande hjälp vid konsultationer och dylikt angående frågor som icke leda till rättegång. Av naturliga skäl måste anstalternas möjligheter att lämna biträde i rättegångsmål av mera invecklad beskaffenhet eller av specialmåls karaktär, såsom jorddelningsmål och vattenmål, vara i viss mån begränsad, liksom även i sådana fall då parterna å ömse sidor i samma mål hava fri rättegång. Dessa båda institut, nämligen fri rättegång å ena samt rättshjälpsanstalter å andra sidan, kunna med hänsyn till deras delvis olika inriktning icke anses utesluta varandra. Utskottet, som anser att en utvidgning av den fria rättegången i den riktning motionärerna åsyfta bör övervägas, vill därför samtidigt understryka önskvärdheten av att inrättandet av nya rättshjälpsanstalter befrämjas, då därigenom rättssökandes hjälpbehov kunna tillgodoses å en mångfald områden, där användande av institutet fri rättegång icke synes möjligt.

Utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Statsrevisorerna 1939. Riksdagens revisorer ha i avgiven berättelse om den år 1939 av dem verkställda granskningen av statsverkets tillstånd, styrelse och förvaltning framhållit den oavbrutna stegringen av kostnaderna för den fria rättegången. Vid behandling av frågan om orsakerna till denna stegring ha revisorerna anfört följande:

Revisorerna hava även med ledning av tillgängliga uppgifter kommit till den uppfattningen, att de utdömda arvoden till biträden i fri rättegång i en del fall varit väl höga. Några enhetliga grunder för beräkning av dessa arvoden vid de olika domstolarna synas icke heller tillämpas. Revisorerna anse det angeläget, att för nedbringande av de dryga kostnaderna för nu ifrågavarande ända-

mål åtgärder böra vidtagas för ernående av en i möjligaste mån enhetlig reglering av ersättningen till dessa rättegångsbiträden. I detta sammanhang torde det böra övervägas, huruvida icke uppdrag att vara biträde i fri rättegång i större utsträckning än vad som nu är fallet bör mot ersättning enligt lägre taxa kunna anförtros åt personal vid de statsunderstödda rättshjälpsanstalterna. Det är därvid även förtjänt av beaktande i vad mån det kan vara ekonomiskt fördelaktigare för statsverket att öka nu utgående bidrag till dessa rättshjälpsanstalter eller medverka till upprättande av nya mot skyldighet för dessa att åtaga sig uppdrag av förevarande slag.

Frågan om åtgärder för främjande av verksamheten för rättshjälp åt mindre bemedlade har avhandlats i tidskriftsuppsatser i Svensk Juristtidning 1939 sid. 138 ff. och Tidskrift för Sveriges Advokatsamfund 1939 sid. 156 ff.

Den sakkunniges uppdrag.

I statsråd den 17 februari 1939 anförde chefen för justitiedepartementet, statsrådet Westman:

»Genom 1919 års lag om fri rättegång har åsyftats, att de mindre bemedlade skulle erhålla samma möjligheter som de ekonomiskt bättre ställda att få sina rättstvister hänskjutna till domstols prövning. Lagen bereder emellertid den mindre bemedlade rättssökanden möjlighet endast att i rättegång erhålla hjälp i form av biträde, fria protokoll med mera. Vid lagens antagande förutsattes dock, att i de fall då rättegång icke kan eller bör komma i fråga de mindre bemedlade tillförsäkrades erforderligt juridiskt biträde genom offentliga rättshjälpsanstalter, till vilkas verksamhet understöd skulle utgå av statsmedel. Sedan Kungl. Maj:t den 30 september 1932 bemyndigat dåvarande chefen för justitiedepartementet att tillkalla särskilda sakkunniga att inom departementet deltaga i utredningar angående partiella reformer på rättegångsväsendets område, tillkallades en sakkunnig för utredning av, bland annat, frågan om utveckling av rättshjälpsinstitutionen. Den sakkunnige avsåg sig våren 1933 uppdraget, varefter utredningen vilat. Vid sistnämnda tidpunkt funnos sex rättshjälpsanstalter, nämligen för envar av städerna Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping och Hälsingborg samt för Örebro län. Därefter hava tillkommit en för Västmanlands och en för Stockholms län. Enligt vad jag inhämtat pågå förberedelser för inrättande av rättshjälpsanstalter jämväl i Västerbottens och Norrbottens län. — I anledning av en motion vid 1938 års riksdag framhöll statsutskottet (utl. nr 2 p. 22), att det offentliga rättshjälpsväsendet i vårt land icke nått den omfattning som åsyftats och att största delen av landsbygdens befolkning alltjämt stode utanför den förmån, hithörande anstalter avsåge att skänka. Utskottet hade funnit, att skäl kunde anföras för att en undersökning verkställdes rörande rättshjälpsanstalterna, men då utskottet hade anledning antaga att Kungl. Maj:t hade sin uppmärksamhet riktad på spörsmålet, ansåg utskottet icke erforderligt att särskild framställning i ämnet gjordes hos Kungl. Maj:t. — Även vid innevarande års riksdag har frågan berörts, denna gång av första lagutskottet, som i sitt utlåtande nr 7, i anledning av vissa motioner rörande ändring i lagen om fri rättegång, understrukit önskvärdheten av att inrättandet av nya rättshjälpsanstalter befrämjades, då därigenom rättssökandens hjälpbehov kunde tillgodoses å en mångfald områden, där användande av institutet fri rättegång icke syntes möjligt. Liknande synpunkter hava framförts jämväl från andra håll. Det

synes sålunda angeläget att utredningen om rättshjälpsanstalterna återupptages i syfte att undersöka, vilka åtgärder som lämpligen böra vidtagas för rättshjälpsverksamhetens utveckling i sådan riktning att det med verksamheten avsedda syftet på tillfredsställande sätt vinnes.»

På grund av vad sålunda anförts hemställde statsrådet, att Kungl. Maj:t måtte bemyndiga chefen för justitiedepartementet att tillkalla en sakkunnig att inom departementet verkställa utredning av frågan om utveckling av rättshjälpsinstitutionen.

Efter bemyndigande av Kungl. Maj:t den 17 februari 1939 tillkallade chefen för justitiedepartementet den 24 i samma månad presidenten i hovrätten för Övre Norrland Holger Elliot att verkställa berörda utredning.

Till den sakkunnige har, för att tagas i övervägande vid fullgörande av uppdraget, överlämnats en av landshövdingen i Västerbottens län G. Rosén och landshövdingen i Norrbottens län D. Hansén gjord, till justitiedepartementet den 20 mars 1939 inkommen underdånig framställning av följande innehåll:

För närvarande pågår inom vardera av Västerbottens och Norrbottens län utredning för vederbörande landstings räkning rörande inrättande av en rättshjälpsanstalt i länet. Ehuru dylika anstalter i Övre Norrland säkerligen skulle fylla ett stort och trängande behov, är det att vänta, att landstingen i de nämnda två länen i betraktande av sina redan nu mycket tyngande utgiftsstaters skola ställa sig betänksamma inför förslag att åtaga sig de dryga kostnader för rättshjälpsanstalter, som med nu gällande bestämmelser och praxis vid deras tillämpande komme att åvila landstingen.

Vad angår dessa kostnader är att märka, att desamma komme att för Västerbottens och Norrbottens del bliva väsentligt större än för övriga län. På grund av den väldiga omfattningen av de nordligaste länen, i förening med den glesa bebyggelsen, läser — om rättshjälpsanstalter skola bliva av verkligt värde — beträffande vardera länets anstalt vara nödvändigt att förutom anstaltens huvudkontor även ett filialkontor under ledning av en jurist inrättas i länet. Därutöver torde i vissa avlägsnare delar av länet erfordras ortsombud att tillhandagå rättshjälpsanstaltens jurister. Slutligen läser bliva nödvändigt att anstaltsjuristerna till väsentlig del utöva sin verksamhet under resor. Alla dessa faktorer bidraga till att göra rättshjälpsanstalter i de nordligaste länen väsentligt dyrare än i övriga län.

De stora kostnaderna för rättshjälpsanstalter i Västerbottens och Norrbottens län skulle, på sätt redan antytts, för lärens landsting bliva så mycket mer kännbara, som landstingen redan nu äro utomordentligt betungade av utgifter för dem åliggande uppgifter, särskilt för sjukvård av olika slag.

Nu gällande författning om understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter indelar kostnaderna för rättshjälpsanstalt i dels sådana kostnader som helt ersättas, respektive ej till någon del ersättas av statsmedel, dels sådana som »intill hälften» må ersättas av statsmedel. Härmed är, därest sistnämnda slags kostnader, såsom för närvarande är fallet, icke ersättas till så stor del som 50 procent, möjlighet given att i större eller mindre mån för landstingen utjämna de särskilt tyngande kostnaderna i vissa län: medelst rikligare statsbidrag till landstingen i dessa län.

Efter vad vi erfarit har Eders Kungl. Maj:t nyligen förordnat om utredning rörande de åtgärder som lämpligen böra vidtagas för rättshjälpsverksamhetens utveckling i sådan riktning att det med verksamheten avsedda syftet vinnes på tillfredsställande sätt. Det lärer måhända få anses sannolikt, att dylika åtgärder till främjande av rättshjälpsinstitutionen skulle bland annat gå ut på en överflyttning å statsverket av en väsentlig del av de kostnader, som med nu tillämpade grunder för statsbidrags utbetalande skulle gäldas av landstingen.

Såväl vid utformande av nya bestämmelser i detta ämne som ock vid tillämpning av gällande eller blivande bestämmelser synes det oss vara nödvändigt att beakta, att Västerbottens och Norrbottens län — på sätt i det föregående utvecklats — äro vid inrättande och drivande av rättshjälpsanstalter ekonomiskt särskilt ogynnsamt ställda och i särskilt hög grad i behov av statligt bistånd.

Under åberopande av vad sålunda anförts få vi i underdånighet hemställa att vid uppgörande av förslag till nya bestämmelser om understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter möjlighet måtte beredas till gottgörande medelst statsmedel — helt eller till största möjliga del — av de merkostnader för inrättande och drivande av rättshjälpsanstalter som vid jämförelse med andra delar av landet komme att uppstå i Västerbottens och Norrbottens län, samt att vid tillämpning av nu gällande eller blivande bestämmelser i detta ämne å framställningar från dessa två län nämnda merkostnader måtte i största möjliga omfattning gottgöras landstingen av statsmedel.

Huvuddragen av den sakkunniges förslag.

Den sakkunnige har efter sin utredning kommit till den uppfattningen, att samhällets rättshjälpsverksamhet till förmån för mindre bemedlade hädanefter liksom hittills bör utövas genom offentliga rättshjälpsanstalter, drivna på det allmännas bekostnad. Vägande skäl till övergång till rättshjälpsverksamhet i nya former ha ansetts icke föreligga.

Sakkunnigförslaget till författning om offentliga rättshjälpsanstalter, vilken författning med hänsyn till sitt innehåll ansetts böra få lags karaktär, vilar på den grundsatsen, att anordnandet av dylika anstalter ekonomiskt sett är en huvudsakligen *statlig* angelägenhet. Denna grundsats har emellertid av praktiskt-ekonomiska skäl funnits icke böra tillämpas i hela sin vidd. Den har modifierats i så måtto, att i de delar av landet, där kostnaderna för anstaltens verksamhet bli förhållandevis små eller där bärkraften är större, statsverket ansetts böra ersätta en mindre andel av kostnaderna än i landsdelar där förhållandena äro de motsatta. Med andra ord: behovsynpunkten har fått göra sig gällande, så att staten föreslås skola lämna kraftigare hjälp i de landsdelar, där kraftigare statshjälp är av nöden, än i andra delar av landet.

Enligt förslaget skall såsom regel offentlig rättshjälpsanstalt vara inrättad för varje landstingsområde och för varje stad, som icke deltagar i landsting. För flera landstingsområden kan dock inrättas gemensam anstalt, liksom ock kan ske för landstingsområde och stad utanför landsting. För en eller flera kommuner, som deltaga i landsting, kan inrättas särskild anstalt; till sådan kan anslutas även stad utanför landsting.

I fråga om statsverkets andel i kostnaderna för rättshjälpsanstalt skiljer förslaget, liksom nu gällande författning, mellan kostnader av olika slag. Det föreslås att rättshjälpsanstalt skall av statsmedel åtnjuta ersättning fullt ut för samtliga för verksamheten erforderliga post-, telegraf- och telefonavgifter så ock för resekostnad vid erforderliga resor med staten tillhöriga fortskaffningsmedel. Å andra sidan föreslås, att kostnaderna för lokaler, uppvärmning, lyse och rengöring skola gäldas helt av landstinget eller staden. Beträffande den återstående utgiftsdelen, den största — omfattande bland annat utgifter för avlöningar och arvoden, skrivning och tryck samt resor med privata fortskaffningsmedel — skall denna, sedan från hela beloppet av dessa utgifter dragits anstaltens inkomster å dess egen verksamhet, av statsverket ersättas:

beträffande anstalt, inrättad enbart för landstingsområde, till en andel av lägst 40 högst 80 procent och

beträffande anstalt, inrättad enbart för stad som icke deltagar i landsting, till en andel av lägst 30 högst 50 procent.

För anstalt, inrättad för annat område än landstingsområde eller stad utanför landsting, skall enligt förslaget statsverkets förenämnda andel bestämmas, med hänsyn tagen till de förut angivna andelstalen, efter omständigheterna.

Återstående andelen av den stora posten »övrige utgifter» vidkännes av den som inrättat anstalten (landstinget, staden etc.).

Den andel, som för envar anstalt ersättes av statsverket, bestämmas enligt förslaget närmare av Kungl. Maj:t. Vid den prövning som sålunda äger rum skall hänsyn tagas »till sådana förhållanden, som äro ägnade att inverka höjande eller sänkande å utgifterna för anstaltens verksamhet i förhållande till andra anstalters verksamhet, såsom rättshjälpsbehovets storlek samt naturförhållanden och folktäthet inom anstaltens verksamhetsområde, så ock till områdets ekonomiska bärkraft». Engångsutgifter vid anstalts inrättande, vilka enligt förslaget ingå i den stora tredje utgiftsgruppen, må, med iakttagande av stadgad maximiprocent, ersättas till högre andel än den som eljest varder för anstalten bestämd. Ett maximum av 4 000 kronor i ersättning för engångskostnader föreslås dock.

Då statsverkets andel i kostnaderna för rättshjälpsanstalter nu förutsatts bliva betydligt större än hittills, särskilt i de delar av landet där behovet av statshjälp starkt gör sig gällande, har den sakkunnige ansett möjligt att, på sätt redan antytts, föreslå ett stadgande (1 §) därom, att offentlig rättshjälpsanstalt obligatoriskt skall vara inrättad för varje landstingsområde och för varje stad, som icke deltagar i landsting. Modifikationerna beträffande anstaltsområde ha redan berörts. Enär samtliga de städer, som ej deltaga i landsting, utom en redan ha dylika anstalter, har stadgandet om obligatoriska anstalter praktisk betydelse huvudsakligen blott för flertalet landsting.

Emellertid mildras bestämmelsen om obligatoriska anstalter något därav, att enligt en övergångsbestämmelse i förslaget (14 § andra stycket) Kungl. Maj:t äger, där särskilda skäl äro, medgiva anstånd med inrättande av rättshjälpsanstalt högst intill en tidpunkt som tänkts bliva tre år från tiden för lagens ikraftträdande.

Därest kommunala organisationer få sig ålagt att med statligt bistånd inrätta rättshjälpsanstalter över hela landet, bör tydligen stor omsorg ägnas uppgiften att förekomma missbruk av dessa anstalter från de rättssökandes sida. I sådant syfte föreslås (4 §) skyldighet för sökande att på heder och samvete avgiva skriftlig uppgift å sina förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet. Över sökandens uppgifter skall

anstalten inhämta yttrande från offentlig myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, dock i regel ej i bagatellärenden. Av sådan utredning bör emellertid ej utan särskilda skäl sökandens angelägenhet uppehållas. Vidare föreslås (5 §) att i vissa angivna fall sökanden är pliktig att, om anstaltsstyrelsen påfordrar det, till anstalten utgiva skäligen ersättning för rättshjälpen i den mån ersättning ej gäldats av allmänna medel eller av sökandens motpart. De fall då så kan ske äro: *då* sökande genom anstaltens bistånd fått egendom av någon betydelse sig tillvunnen; *då* sökande eljest, sedan han av anstalt erhållit bistånd av någon betydelse, på grund av ändrade förhållanden finnes kunna utan avsevärd olägenhet gälda kostnaden för rättshjälpen; och slutligen *då* sökande finnes med hänsyn till sina villkor rätteligen ej ha ägt åtnjuta rättshjälpen. För en sådan ersättningstalan av anstaltsstyrelse föreslås emellertid en preskriptionstid av två år. Styrelsen kan för ersättningstalans utförande påkalla biträde av kronans ombudsman i sökandens hemort.

I lagförslaget ha vidare upptagits vissa grundläggande bestämmelser om de offentliga rättshjälpsanstalternas uppgift och verksamhet. Anstalts allmänna uppgift anges (2 §) vara att i rättsliga angelägenheter kostnadsfritt tillhandtaga mindre bemedlade. I sådant avseende skall anstalt bland annat meddela råd och upplysningar samt hjälp med upprättande av handlingar ävensom lämna biträde vid tvisters biläggande genom förlikning och vid utförande av talan i rättegång. Det skall åligga anstalt att i förekommande tvister, sedan utredning verkstälts, söka åstadkomma förlikning mellan parterna, där sådan lämpligen bör komma till stånd. Framställning om rättegång, som finnes vara uppenbart ogrundad eller gagnlös, skall avvisas.

Med »mindre bemedlad» skall enligt förslaget förstås den, som i anseende till förmögenhetsvillkor och honom åliggande underhållsskyldighet må antagas ur stånd att utan avsevärd olägenhet gälda kostnaden för rättshjälpen annorledes än genom anstalten.

Vissa regler ha i förslaget givits rörande frågan till vilken anstalt en rättsökande har att vända sig (3 §). Det föreslås även, att om rättshjälpen lämnats av annan anstalt än den, inom vilkens område sökanden har sitt hemvist, den hjälpanstalten skall kunna få ersättning för sina kostnader av hemortsanstalten.

Förslaget innehåller bestämmelser (1 § andra och tredje styckena), syftande till att åstadkomma samarbete mellan de olika rättshjälpsanstalterna. Sålunda skall envar anstalt vara skyldig att, i vad till dess verksamhet hör, lämna biträde åt annan anstalt, i den mån ske kan. Men därjämte stadgas, att anstalterna jämväl i övrigt böra i erforderlig mån samverka med varandra och att Kungl. Maj:t härom äger meddela närmare bestämmelser. En sådan samverkan bör, därest anstaltssystemet nu utbygges, kunna bli

till stort gagn vid uppdragande av de allmänna riktlinjerna för anstalternas arbete och för utbildande av en god praxis.

I lagförslaget (6 och 7 §§) ha vidare upptagits bestämmelser om styrelse för rättshjälpsanstalt och om revision av anstalts räkenskaper. En förstärkning av det statliga inslaget i anstalts styrelse har föreslagits, i det att icke blott — såsom nu enligt gällande normalreglemente — styrelsens ordförande och hans suppleant utan ock ännu en ledamot i styrelsen jämte suppleant skola utses av Konungens befallningshavande. Av revisorerna skall en, jämte suppleant för honom, utses av befallningshavanden.

Slutligen ha i lagförslaget (8 och 9 §§) givits bestämmelser om rättshjälpsanstalts kontor och personal. Det utsåges att vid anstalt må, där så erfordras, jämte huvudkontor vara inrättat filialkontor. Anstaltens verksamhet skall utövas under styrelsens överinseende genom en föreståndare med biträde av erforderlig personal. Betydelsen av att anstaltsjuristerna för rättshjälpsverksamheten företaga resor har understrukits genom ett stadgande att, i den mån så erfordras för verksamhetens ändamålsenliga bedrivande, befattningshavarna vid anstalt för landsbygden böra för mottagning företaga resor inom anstaltens verksamhetsområde.

Såsom kompetensfordringar har stadgats, att den som anställs vid rättshjälpsanstalt i befattning, vari han har att ägna ärendena juridisk handläggning, skall ha avlagt kunskapsprov som föreskrivits för utövande av domarämbete — alltså juris kandidatexamen — samt förvärvat nödig praktisk erfarenhet genom verksamhet å advokatkontor eller vid underdomstol. Att det är styrelsen som antager och entledigar anstaltens befattningshavare, torde vara självfallet. Styrelsen antager ock de ortsombud som för verksamheten må finnas erforderliga.

Det föreslås förbud för varje sådan befattningshavare vid anstalt, som har att ägna ärendena juridisk handläggning och vilkens anställning ej är av blott tillfällig art, mot att innehava eller utöva annan avlönad allmän eller enskild tjänst eller idka enskild advokatverksamhet. Från detta förbud, dock endast i vad det avser allmän tjänst, skall Konungens befallningshavande äga att på framställning av anstaltens styrelse medgiva undantag, där synnerliga skäl äro. — Ärende, som inkommit till anstalt, skall ej få av befattningshavare eller ortsombud hos anstalten övertagas såsom enskilt uppdrag.

Rättshjälpsanstalts verksamhet utövas i övrigt enligt reglemente som utfärdas av Kungl. Maj:t. Statistiska uppgifter skola avgivas i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer (10 §).

Enligt ett föreslaget övergångsstadgande (14 § första stycket) skall Kungl. Maj:t äga att beträffande offentlig rättshjälpsanstalt som vid den nya lagens ikraftträdande redan består medgiva de avvikelser från bestämmelserna i lagen, som av förhållandena påkallas.

I fråga om den sakkunniges förslag till normalreglemente för offentliga rättshjälpsanstalter må här endast omnämnas några få stadganden. Ett av dessa berör frågan om rättssökandes deposition av medel till säkerhet för anstalts utlägg för sökanden. Anstaltens rättshjälp är visserligen kostnadsfri, men rena utlägg har anstalten rätt att återfå av sökanden. Det stadgas nu (§ 3) att, i den mån sådant finnes skäligt med hänsyn till sökandes villkor, anstalten äger såsom förutsättning för hans ärendes upptagande kräva, att sökanden hos anstalten nedsätter ett mindre penningbelopp till säkerhet för utlägg som av anstalten göras för ärendet.

Vidare må nämnas ett par stadganden om arbetet å rättshjälpsanstalt. Den bestämmelse har föreslagits (§ 4), att i ärende, som anstalten upptagit, bör genom dess försorg noggrann utredning verkställas; anstaltens befattningshavare skola söka ägna de rättssökandes angelägenheter personligt intresse; slentrian vid ärendenas handläggning skall undvikas. Vad sökande vid anlitan av anstalten i förtroende meddelat må ej i oträngt mål för annan yppas.

Den sakkunniges förslag till kungörelse med vissa bestämmelser för tillämpningen av lagen om offentliga rättshjälpsanstalter innehåller *dels* vissa föreskrifter (§§ 1—3) rörande de uppgifter, som rättssökande jämlikt 4 § lagförslaget har att avgiva rörande sina förmögenhetsvillkor med mera, *dels* bestämmelser (§ 4) om en viss mindre ersättning till styrelseledamöter och revisorer hos rättshjälpsanstalt, *dels* slutligen föreskrifter (§§ 5 och 6) om sättet för utfående från statsverket av den ersättning för anstalts utgifter som enligt lagförslaget skall utgå av statsmedel.

För hela anstaltsorganisationen har beräknats en kostnad av: för statsverket omkring 400 000 kronor och för de kommunala organisationerna (landsting och vissa städer) omkring 485 000 kronor. Därest det senast anvisade statliga anslaget till rättshjälpsanstalter, 64 000 kronor, avräknas, blir merkostnaden för statsverket alltså omkring 336 000 kronor.

I sammanhang med denna redogörelse för huvuddragen av den sakkunniges förslag torde få anmärkas, att den sakkunnige naturligtvis icke tänkt sig ett genomförande av förslaget utan hänsyn till nu rådande krissituation. Då förslaget förutsätter ökade utgifter för staten och vissa kommunala organisationer, vore naturligt, om mera normala förhållanden i landet avvaktades innan de föreslagna åtgärderna vidtoges.

Allmän motivering.

I. Inledning.

Utredningen av frågan om utveckling av rättshjälpsinstitutionen har enligt de meddelade direktiven till föremål att undersöka, vilka åtgärder som lämpligen böra vidtagas för rättshjälpsverksamhetens utveckling i sådan riktning, att det med verksamheten avsedda syftet på tillfredsställande sätt vinnes. Den rättshjälpsverksamhet, som regleras genom lagen om fri rättegång, är här icke i fråga, endast den verksamhet, som för närvarande kommit till uttryck i rättshjälpsanstalterna. Syftet med sistnämnda rättshjälpsverksamhet kan med stöd av auktoritativa uttalanden vid tillkomsten av författningen om statsunderstödda rättshjälpsanstalter angivas sålunda, att det gäller att bereda mindre bemedlade personer i samhället den fria rättshjälp genom advokat, som erfordras för att de skola i förhållande till bättre situerade erhålla verklig likställighet inför lagen i alla de fall, då rättegång icke kan eller bör tillgripas. Att syftet så angives, utsluter ej att, i fall då rättegång ej kan eller ej lämpligen bör undvikas, den mindre bemedlade genom rättshjälpsverksamheten erhåller biträde även i rättegången.

Vid sidan av departementschefens uttryckliga direktiv för utredningen bör naturligen vid densamma uppmärksammas de ytterligare önskemål som inom riksdagen uttalats med avseende å rättshjälpsverksamheten. Sålunda har, på sätt av tidigare redogörelse framgår, 1929 års riksdag såsom ett önskemål uttalat att Kungl. Maj:t hade sin uppmärksamhet riktad å frågan, huruvida till nedbringande av statsverkets kostnader för den fria rättegången upprättande av ytterligare offentliga rättshjälpsanstalter borde söka åvägabringas; alltså en synpunkt, liggande något vid sidan av det primära syftet med offentliga rättshjälpsanstalter. Denna synpunkt berördes för övrigt även år 1932 av dåvarande chefen för justitiedepartementet i hans uttalande till statsrådsprotokollet den 30 september samma år samt av 1939 års riksdags revisorer. — Även de synpunkter, enskilda motionärer framfört på frågan, samt den kritik, som offentligen framförts mot själva systemet med rättshjälpsanstalter, böra erhålla vederbörligt beaktande.

II. Orsakerna till stagnationen i rättshjälpsverksamheten.

Då nu till en början skall behandlas frågan om orsakerna till att syftet med den utomprocessuella rättshjälpsverksamheten ej nåtts, om man ser

till förhållandena i landet såsom helhet, framställer sig först till besvarande spörsmålet, huruvida måhända behovet av denna verksamhet icke skulle vara så stort som tidigare antagits. Har man överskattat behovet?

Behovet överskattat?

Förvisso kan denna fråga besvaras nekande. Alltjämt finnas i vårt land ofantligt många människor i sådana ekonomiska omständigheter, att anlita en duglig rättsbildad advokat betyder större utgifter än man kan komma ut med utan verkliga försakelser. Och lika säkert som att det finnes fattigdom, lika säkert är, att så gott som alla dessa fattiga i landet icke utan sakkunnig hjälp kunna reda ut allehanda rättsliga spörsmål och större eller mindre tvister, som dyka upp under den mänskliga sammanlevnaden.

Behovet av offentlig rättshjälpsverksamhet (rättshjälpsanstalter) framträder med särskild tydlighet, då man håller i sikte anstalternas uppgift att söka *förlika* tvistande parter, när förlikning är möjlig och lämpligen kan äga rum. Detta är en huvuduppgift för rättshjälpsanstalterna. Det är lätt att inse betydelsen av att människor, vilkas tid och krafter snart sagt helt erfordras till arbete för deras drägliga utkomst, förskonas från onödiga processer, som — även om de genom statens mellankomst ej bli direkt kostsamma — dock ofta äro slitande för sinnet och alltid öda tid och arbetskraft.

Ett belägg på storleken av behovet av statsunderstödd rättshjälpsverksamhet för mindre bemedlade utgör den utveckling, envar befintlig rättshjälpsanstalt undergått, sedan den väl kommit till stånd. Saken kan uttryckas så, att behovet av rättshjälpsvisat sig i viss mån vara latent och kommit till fullo i dagen i och med att rättshjälpsanstalten inrättats och fått verka någon kortare tid.

I detta sammanhang förtjänar återgivas ett uttalande i februari 1939 från styrelsen för den år 1937 inrättade Västmanlands läns rättshjälpsanstalt till en kommitté, som för Norrbottens läns landstings räkning utreder fråga om rättshjälpsanstalt i detta län. Det heter i uttalandet:

Anstaltens verksamhet under åren 1937 och 1938 visar till fullo, att man icke misstog sig om behovet av en rättshjälpsanstalt för Västmanlands län. Under år 1938 har verksamhetens omfattning betydligt ökats och är alltjämt i stigande. Ingen torde numera ifrågasätta behovet av anstalten, och genom resultatet av verksamheten är den betänklighet undanröjd, som före inrättandet på sina håll hystes, att en rättshjälpsanstalt i stället för att bidra till tvisters lösning genom förlikning skulle öka rättegångarnas antal. Anstaltens verksamhet visar, att ett stort antal tvister efter utredning förlikas.

Erfarenheterna av anstalten här i länet äro sålunda enbart goda. Anstalten anlitas av de mindre bemedlade från alla delar av länet och är i verklig mening en anstalt för hela länet. Av 1 259 under år 1938 inkomna nya ärenden

belöpte 551 på Västerås och återstoden på länet i övrigt, utom 27, som rörde utom länet bosatta personer.

Eder förfrågan, huruvida anstalten visat sig behövlig och lämplig, om den anlitas i väntad omfattning och om den kunnat verka för inskränkande av onödiga och utsiktslösa rättegångar, kan därför besvaras obetingat jakande.

Ett annat belägg på behovet av rättshjälp åt obemedlade utom rätta är det stora behov av fri rättegång som veterligen finnes. Då fattiga människor i landet behöva så mycken hjälp med att föra sina rättegångar, synes härmed utan vidare vara uppenbart, att de i stor omfattning behöva hjälp även på förberedande stadier. De behöva upplysning och råd samt, icke minst, hjälp att göra upp i godo tvister som ej äro värda att komma till domstol. De behöva ock hjälp i allehanda angelägenheter som icke äro tvister.

Det har påståtts, att behovet av rättshjälp åt obemedlade är mindre nu än förr, av det skäl att många obemedlade numera erhålla bistånd genom respektive fackorganisationer eller andra sammanslutningar. Detta må väl vara sant i någon mån. Dock gäller nog, att det alldeles övervägande flertalet personer med så låg inkomststandard, som det här är fråga om, icke äger stöd av någon ekonomiskt stark organisation. Men härtill kommer en viktig omständighet: en minskning i rättshjälpens behovet genom organisationernas verksamhet uppväges säkerligen mer än fullt genom en annan faktor. Härmed åsyftas att genom det alltmer intensifierade samhällsarbetet vad som må benämnas människornas totala rättssfär, summan av deras rättigheter, blivit betydligt mer omfattande än förr. Det är ej möjligt annat än att härmed även rättshjälpens behovet rätt väsentligt stegrats.

Behovet av rättshjälp åt mindre bemedlade understrykes vidare i viss mån genom det förhållandet, att ett tillfälle till dylik rättshjälp, som för närvarande finnes — rättshjälp genom landsfiskalerna — sannolikt snart icke längre står till buds. Sådan rättshjälp spelar nu en betydande roll inom stora delar av rikets landsbygd. Enligt framlagt förslag (stat. off. utr. 1939: 9) skall i samband med omreglering av landsfiskalstjänsterna förbud regelmässigt råda för landsfiskal mot att åtaga sig privata advokatuppdrag. Det är på många håll i landet en nödvändig sak att något sättes i stället, då denna hjälp åt obemedlade bortfaller. Eljest blir det sämre för dessa fattiga än det redan är.

Nytan av rättshjälpsanstalter eller annan av det allmänna ordnad rättshjälpsverksamhet för mindre bemedlade bör ock ses ur synpunkten av den angelägna omsorgen att förekomma, att rättshjälp åt mindre bemedlade lämnas av sådana icke rättsbildade personer — saksförare — som ej äro kompetenta att lämna dylik hjälp. Härmed åsyftas tydligen icke landsfiskalerna. De åsyftade saksförarna, vilkas taxor regelmässigt äro väsentligt lägre än advokaternas, äro just härigenom, i förening med sin bristande kompetens, en fara för de mindre bemedlade. Att draga dessas rättsärenden

från icke kompetenta sakkörare och till fullt sakkunniga advokater å rätts-hjälpsanstalterna, bleve för dessa anstalter en betydelsefull uppgift. Särskilt i vissa helt nordliga delar av Norrland är denna uppgift så viktig, att en anstalt i denna landsända skulle, om den rätt fyller sin uppgift, utföra en verklig kulturgärning.

Rättshjälpsanstalterna och den fria rättegången.

Då behovet av statsunderstödd rättshjälpsverksamhet diskuteras, är ingalunda oviktigt att framhålla sambandet mellan rättshjälpsanstaltens verksamhet och den fria rättegången. Detta samband belyser åtminstone på ett indirekt sätt behovet och nyttan av sådana anstalter.

Inrättandet av rättshjälpsanstalter innebär med ganska stor säkerhet en *besparing* för det allmänna på det sätt, att tvister, som eljest skulle lett till rättegångar, vilka det allmänna till stor del fått betala, i betydande omfattning kunna göras upp förlikningsvis utan rättegång. Det allmännas utgift för förlikning av en tvist genom rättshjälpsanstaltens förmedling blir säkerligen genomsnittligt betydligt mindre än utgiften för tvistens slitande i rättegång. Till den mera påtagliga kontanta besparingen kommer inbesparandet av domstolens arbete. Men även om tvisten ej kan förlikas genom anstaltens hjälp utan går till rättegång, torde denna rättegång, förd med biträde från rättshjälpsanstalten, oftast bli billigare för statsverket än om biträde lämnats den obemedlade av jurist utom anstalt. Särskilt kan man vänta sig att det noggranna arbete, som hos anstalten nedlagts å ärendet i samband med förlikningsförsöken, skall komma rättegångsförfarandet till godo i form av koncentration, vilket innebär besparing.

Vidare bör framhållas, att handläggning av en tvist å rättshjälpsanstalt innebär, då tvisten måste föras till rättegång, en *garanti mot missbruk* av den fria rättegången. De ändringar, som år 1929 genomfördes i lagen om fri rättegång, hade som bekant till huvudsyfte just att skapa garantier mot dylikt missbruk. De avsedda garantierna kunna knappast sägas ha blivit så verkningsfulla, att ej ytterligare garanti genom ett utbyggande av anstaltssystemet vore väl behövlig. Särskilt må i detta sammanhang erinras om bestämmelsen i 1 § andra stycket lagen om fri rättegång därom, att fri rättegång ej må beviljas part, där det måste anses vara av synnerligen ringa betydelse för honom, att hans talan vinner prövning. Den domstolens prövning som här förutsättes blir, när saken ej kommer från rättshjälpsanstalt, oftast särdeles svår eller omöjlig att utföra, tydligen därför att processmaterialet vanligen på detta stadium är ganska torftigt. En prövning hos rättshjälpsanstalten av sakens betydelse för den obemedlade parten kan däremot äga rum med stort mått av säkerhet; hos anstalten har snart förvärvat god förmåga att inhämta kännedom om obemedlade personer inom

distriktet och deras förhållanden. Därmed är ändamålet med lagbestämelsen vunnet, och domstolens motsvarande prövning av spörsmålet i fråga bör efter anstaltens prövning vara i de allra flesta fall överflödig.

Vidare erinras om stadgandena i 5 § första och andra styckena lagen om fri rättegång, därom att lämplig person må förordnas att biträda part, vilken beviljats fri rättegång, under förutsättning att parten finnes icke kunna själv eller genom någon som lämnar honom bistånd behörigen tillvarata sina intressen; med beslut om förordnande att biträda part med talans utförande bör i regel anstå, till dess parten varit personligen tillstädes i målet och rätten därvid funnit, att behov av biträde föreligger. Det är tydligt, att parts behov av biträde regelmässigt bör kunna av domstolen prövas med betydligt större mått av säkerhet, när partens talan förberetts hos rättshjälpsanstalt, än i övriga fall.

Med den nu senast behandlade synpunkten sammanhänger på det närmaste en annan. I själva verket ha nog de ändringar, som år 1929 genomfördes i lagen om fri rättegång, ej i allo varit fullt lyckliga för detta instituts utveckling. Sålunda synes det som om obemedlade parter berättigade anspråk å biträdeshjälp understundom trätts för nära såsom följd av det sätt, varå domstolarna ibland tillämpat stadgandena i 5 § om biträdesförordnande. Bakom ett domstolens beslut om avslag å begäran om biträdesförordnande har man ibland trott sig förmärka en viss benägenhet hos domstolen att icke till fulla värdet uppskatta det arbete, som före rättegångens anhängiggörande nedlagts å tvistens utredande. Särskilt gäller detta, då en obemedlads käromål av motparten medgives redan vid första rättegångstillfället. Ett sådant medgivande kan ju dock ofta ha lämnats såsom resultat just av ett energiskt advokatarbete å kärandesidan före rättegången. Man torde kunna med skäl vänta, att det underskattande av advokaternas förberedande arbete, som sålunda kommit till uttryck, skall — sedan systemet med rättshjälpsanstalter blivit fullt genomfört — försvinna, till en början då det förberedande advokatarbetet presterats hos en kontrollerad rättshjälpsanstalt; senare måhända även i andra fall.

I detta sammanhang erinras därom, att frågan om ökade möjligheter till rättshjälp åt mindre bemedlade har ett visst samband med den stundande stora reformen av vår allmänna rättegångsordning. Den nya rättegångsordningen kommer med säkerhet att ställa större krav än hittills å parterna samt deras biträden och ombud. Dessa krav medföra tydligen ökat behov av rättshjälp åt mindre bemedlade. Visserligen gäller detta behov inomprocessuell rättshjälp, som kommer att få lämnas med stöd av lagstiftningen om fri rättegång. Men om det är riktigt, såsom i det föregående gjorts gällande, att en utveckling av systemet med rättshjälpsanstalter har stor betydelse för en processuellt och ekonomiskt lämplig utveckling av institutet fri rättegång, så är det också uppenbart, att det vid en rättegångs-

reform ökade behovet av processuell rättshjälp skall återverka å frågan om rättshjälpsanstalter i form av önskemål om anstaltssystemets kraftiga utveckling.

Anordningen med rättshjälpsanstalter ej lämplig?

Därest man med den sakkunnige finner ådagalagt, att statliga anordningar för beredande av rättshjälp åt obemedlade utom rätta äro ur olika synpunkter av stor nytta, ja nödvändiga, inställer sig till besvarande den frågan, varför det stora behovet av rättshjälp icke blivit fyllt genom det medel statsmakterna i sådant avseende anvisat: inrättandet av rättshjälpsanstalter.

Den enda för den sakkunnige kända offentliga kritik, som framkommit mot rättshjälpsanstalterna efter deras tillkomst, har gått ut därpå, att den nu i 1919 års författning genomförda idén med särskilda rättshjälpsanstalter, för vilkas föreståndare gäller förbud mot att mottaga privata advokattuppdrag, vore förfelad; i stället borde man lämna de fritt verksamma advokaterna även uppdragen för de mindre bemedlades räkning, mot särskild ersättning från det allmänna.

Till en början läser då i detta sammanhang vara lämpligt att ur förarbetena till 1919 års författning om statsunderstödda rättshjälpsanstalter återge några uttalanden i frågan om sättet för rättshjälpens anordnande.

Stockholms stadsfullmäktiges kommitté 1909. I anledning av motion år 1906 i Stockholms stadsfullmäktige rörande förändring av rättshjälpsverksamheten tillsatte stadsfullmäktige en kommitté, som avgav utlåtande den 27 december 1909.

I utlåtandet påvisade kommittén till en början, hurusom i Stockholm funnes ett långt större behov av kostnadsfri rättshjälp åt mindre bemedlade än det, som fylldes av fattigsakförarinstitutionen. I fortsättningen av utlåtandet upptogos till granskning de anmärkningar, som riktats emot densamma. Den första av dessa anmärkningar gällde fattigsakförarbefattningens egenskap av bisyssla. Kommittén framhöll, att det låge i sakens natur, att även den mest plikttrogne fattigsakförare lätt kunde råka i frestelse att låta fattigsakförarämbetet träda i bakgrunden för det arbete, varav han hade sin huvudsakliga utkomst. Kommittén trodde, att mera energi och intresse givetvis borde kunna förväntas av en fattigsakförare, som allenast eller huvudsakligen ägnade sig åt fattigsakföraretjänsten. Att omorganisera institutionen i denna riktning måste alltså framstå såsom en av de angelägnaste uppgifterna. Då kommittén framlade förslag att ersätta fattigsakförarna med en fristående fast organiserad institution, gjorde kommittén till en huvudpunkt i sitt förslag, att de personer, som ägnade sig åt den kommunala rättshjälp, skulle hava denna tjänst till sin huvudsakliga sysselsättning. Kommittén tänkte sig, att för institutionens verksamhet skulle inrättas ett kontor, vilket borde ordnas i nära överensstämmelse med ett enskilt advokatkontor, då antagas finge, att en sådan anordning vore den

för såväl allmänheten som personalen mest praktiska och därför kunde medföra den största möjliga effektivitet, såvitt på de tekniska anordningarna berodde. Sålunda föreslog kommittén, att kontoret skulle hållas öppet jämväl under den för de enskilda advokatkontoren vanliga kontorstiden. Därigenom bereddes tillfälle för klienterna att, även då anstaltens jurister icke vore tillstädes, göra besök å kontoret för avlämnande eller avhämtande av handlingar, inhämtande av sådana upplysningar, som kunde erhållas hos anstaltens konsultbiträde, underskrivande av handlingar m. m.

De sakkunniga 1917. De av Kungl. Maj:t tillkallade sakkunniga, som den 31 december 1917 avgåvo förslag till bland annat kungörelse angående understöd av statsmedel till offentliga rättshjälpsanstalter i riket, uttalade i sitt betänkande (s. 109) följande:

De anmärkningar, som kunna riktas emot fattigsakförarinstitutionen, hava tidigare berörts. Då ersättningen från det allmänna till fattigsakföraren för dennes verksamhet såsom sådan ej lämpligen kan bestämmas på annat sätt än till visst årligt belopp, varemot sakförarens inkomst av hans privata verksamhet är beroende på dennas omfattning, är det klart, att den, som skall dela sin tid mellan fullgörande av privata uppdrag och tillgodoseende av »fattigpraktiken», lätt nog skall frestas att ägna sin huvudsakliga arbetskraft åt sina privata klienter. Fattigpraktiken blir sålunda för fattigsakföraren en bisyssla, åt vilken han ägnar allenast den tid, som hans egentliga yrke lämnar övrig. Att den fattiges behov av rättshjälp med en sådan anordning blir illa tillgodosett, har erfarenheten från Stockholm till fullo visat. Medan antalet ärenden hos huvudstadens båda fattigsakförare under det sista året av deras verksamhet uppgick till omkring 1 500, har, sedan fattigsakförarinstitutionen ombildats till en rättshjälpsanstalt med uppgift att utslutande handhava ifrågavarande angelägenhet, verksamheten, såsom av förut anförda siffror framgår, hastigt ökats, så att antalet ärenden under år 1916 uppgått till över 4 300.

Erfarenheten från huvudstaden ger således bestämt vid handen, att endast en fast organiserad institution, vars huvudsakliga personal utslutande har att bereda obemedlade rättshjälp, förmår att på ett fullt tillfredsställande sätt fylla sin uppgift.

Av anförda skäl hava vi vid val av form för rättshjälpens organiserande stannat vid att förordna rättshjälpskontor av den typ, som införts i Stockholm.

Departementschefen 1919 (1918). Chefen för justitiedepartementet anförde till statsrådsprotokollet den 12 april 1918 (prop. nr 150/1919) följande:

I några av de inkomna utlåtandena ha uttalats betänkligheter mot det ifrågasatta förbudet för rättshjälpsanstalts föreståndare att utöva annan verksamhet. Sålunda har Sveriges advokatsamfund uttalat, att det knappast vore att förvänta, att å någon annan ort än Stockholm föreståndaren åtminstone till en början skulle såsom sådan få så mycket arbete, att det toge mer än blott en del av hans arbetskraft och tid i anspråk, varför vederbörande säkerligen skulle komma att dra sig för att avlöna platsen på sätt, som tillförsäkrade anstalten en tillräckligt dugande kraft. Det kunde därför vara lämpligt, åtminstone i vissa fall, att befattningen läte sig förena med annan inkomstgivande juridisk verksamhet. Med hänsyn härtill borde i stället för det av de sakkun-

niga föreslagna förbudet mot bisysslor meddelas ett stadgande, varigenom det överlämnades åt styrelserna för rättshjälpskontoren att avgöra, huruvida föreståndaren finge ägna sig jämväl åt annan verksamhet och, i händelse sådant medgäves, bestämma denna verksamhets omfattning. Liknande synpunkter ha anförts av en fattigsakförare i Göteborg. Denne förklarar sig icke dela de sakkunnigas fruktan för »fattigsakförarinstitutionen» och anser det icke nödigt att rättshjälpsadvokaten förbjudes att idka enskild advokatverksamhet. Det vore tvärtom till gagn, att den erfarenhet, rättshjälpsadvokaten genom sin verksamhet som sådan kunde vinna, ökades med den erfarenhet han vunne genom annan enskild advokatverksamhet. Ytterligare ha Kungl. Maj:ts befallningshavande i Göteborgs och Bohus samt i Kronobergs län ansett förslaget i här förevarande avseende möjligen tarva någon jämkning, varjämte Kungl. Maj:ts befallningshavande i Gotlands län ansett det av de sakkunniga föreslagna förbudet mindre lämpligt och behöfligt.

I likhet med den uppfattning, som ligger till grund för samtliga övriga yttranden över förslaget, anser jag emellertid, att de sakkunnigas förslag i denna punkt bör lämnas oförändrat, och böra sålunda enligt min mening rättshjälpsanstalterna organiseras så, att åtminstone föreståndaren uteslutande ägnar sitt arbete åt de mindre bemedlades tjänst. En sådan organisation synes mig vara den enda, som verkligen ger utsikt till ett allvarligt och nitiskt främjande av de mindre bemedlades intressen. Det skulle eljest alltför lätt inträffa, att de mindre bemedlade nedsjönke till fattigsakförarens minst gynnade klientel. Det synes mig också ligga i sakens natur, att de mindre bemedlade med ett helt annat förtroende komme att vända sig till ett advokatkontor, som uteslutande hade till uppgift att tjäna deras intressen, än till en advokat, som endast vid sidan av sin egentliga verksamhet stode till deras förfogande. De mindre goda erfarenheterna av fattigsakförarinstitutionen, särskilt i Stockholm, tala i förening med den goda erfarenheten av Stockholms stads rättshjälpskontors verksamhet sitt tydliga språk. Visserligen bereder en organisation av antytt slag stora svårigheter att anordna rättshjälpen å orter, där intet kontor finnes inrättat. Dessa svårigheter torde emellertid kunna i väsentlig mån övervinnas genom vidtagande av särskilda åtgärder i syfte att anstaltens verksamhet må kunna utsträckas utöver den ort, där rättshjälpskontor är beläget. En sådan åtgärd vore, att, såsom de sakkunniga framhållit, rättshjälpsanstalten sökte genom ombud i de olika orterna åvägabringa förbindelse mellan huvudkontoret och den rättshjälpsökande allmänheten. Dylika ortsombud skulle sålunda hava till uppgift att taga emot framställningar om rättshjälp samt att, exempelvis genom telefon eller korrespondens, förmedla den rättshjälp, som från kontorets sida kan lämnas. Tvivelsutan skulle det kunna påräknas att för berörda uppdrag förvärva väl kvalificerade, inom sin ort betrodda personer. Att ombuden skulle vara juridiskt bildade förutsättes givetvis icke.

Oavsett den nu nämnda anordningen med ortsombud lärer emellertid bliva erforderligt, att, i enlighet med vad de sakkunniga föreslagit, å större orter inom rättshjälpsanstaltens verksamhetsområde å bestämda tider anordnas mottagningar, därvid någon anstaltens jurist är tillstädes för konsultationer och annan rättshjälpsverksamhet. Såsom ett önskemål bör även framhållas, att vid tingsammansträdena någon jurist från rättshjälpskontoret är att träffa för mindre bemedlade rättssökande.

Med en organisation av rättshjälpsanstalterna, sådan som nu angivits, torde invändningarna mot de sakkunnigas förslag i detta hänseende komma att visa sig obefogade. Huvudsaken synes mig i varje fall vara, att de mindre bemedlade erhålla trygghet, att deras intressen bliva med nit och insikt tillvaratagna.

Den förut berörda offentliga kritik, som efter rättshjälpsanstalters tillkomst riktats mot systemet med sådana anstalter, innefattas i två lika lydande yttranden, som *norra avdelningen av Sveriges advokatsamfund* i juni 1938 avgivit till länsstyrelserna i Västerbottens och Norrbottens län över förslag från hovrättshåll om upprättande av en rättshjälpsanstalt i vardera av dessa län. Dessa yttranden ha, såsom tidigare meddelats, överlämnats till den sakkunnige. Sedermera ha i viss mån liknande synpunkter utvecklats av sekreteraren i Sveriges advokatsamfund i en artikel i *Tidskrift för Sveriges advokatsamfund*, årgång 1939 sid. 156. I norra avdelningens yttranden anföres bland annat följande:

Den utomprocessulla rättsvården har staten tänkt sig böra ordnas genom initiativ från de kommunala organen. Staten uppställer allenast vissa villkor för bidrag till sålunda anordnade rättshjälpsanstalter. Bland dessa villkor torde det från advokatsynpunkt viktigaste vara, att de vid anstalterna anställda juristerna ej få idka privat verksamhet. Man har från början haft att välja på att även i detta avseende anknyta till de praktiserande advokaterna eller att gå in för speciella rättshjälpsanstalter. Då nu den senare vägen valts, har det fallit sig naturligt, att hovrätten i sitt förslag räknat med rättshjälps anordnande i enlighet med nu gällande villkor för statsbidrag. Hovrätten har överhuvudtaget icke berört principfrågan eller de två olika vägar, som stått till buds.

När vi nu i vårt yttrande anse oss böra ingå på en granskning av de olika vägarnas möjligheter, göra vi det därför, att enligt vår uppfattning denna fråga icke blivit definitivt löst därigenom, att den utomprocessuella rättshjälpen bundits vid särskilt härför inrättade anstalter. Vi finna stöd för denna vår uppfattning i den utveckling, som dessa anstalter vunnit. Sådana ha, såvitt vi hava oss bekant, hittills inrättats i Stockholm, Göteborg, Malmö, Hälsingborg, Norrköping och Eskilstuna samt Stockholms, Västmanlands och Örebro län. Därutöver har sådan anstalt varit verksam i Norrbottens län åren 1923—1925 men nedlagts med den motiveringen, att inkomna ärenden varit fåtaliga, och anstalten ej visat sig ha en sådan uppgift att fylla, att den motsvarat de dryga kostnaderna. Den sålunda skisserade utvecklingen sedan lagens tillkomst 1919 tyder på, att här icke förelegat något trängande behov. Att behovet av utomprocessuell rättshjälp likväl finnes, därom äro vi med förslagsställarna fullt ense. Felet måste då ligga hos själva sättet för hjälpens anordnande, och för vår del äro vi övertygade om, att felet ligger däri. Den särskilda rättshjälpsanstalten har visat sig för tungrodd och dyrbar och svår att anpassa efter de olika förhållandena, som råda inom vårt land. Det torde nog vara så, att en rättshjälpsanstalt, som i och för sig kan på visst sätt anses vara en specialiserad advokatrörelse, icke passar annorstädes än där eljest inom den fria verksamheten en specialisering av samma rörelse visar sig kunna äga rum. Det vore därför ändamålsenligt, om även den andra såsom tänkbar, från början anvisade vägen eller hjälpens anslutning till de privata advokaternas verksamhet kunde göras framkomlig.

Särskilt för de två nordligaste länen förefaller denna lösning naturlig.

Detta skulle då ske genom att möjlighet till statsbidrag bereddes även en så anordnad rättshjälp. Här förutsättes ändring i gällande kungl. kungörelse i ämnet, vilket dock icke torde möta större svårigheter. Visst bidrag skulle sålunda lämnas praktiserande advokater, som önska ställa sig till förfogande med skyldighet att mottaga och utföra alla uppdrag från obemedlade, som lämnas dem. Kontroll utövas genom plikt att föra särskilt diarium för dylika ärenden och över denna del av rörelsen avlämna statistik i likhet med den, som nu avlämnas för rättshjälpsanstalterna. Rörelsen skulle övervakas av en styrelse inom vederbörande län och i särskilt reglemente skulle fastslås advokaternas skyldighet beträffande mottagningar å olika platser m. m. Bidragens storlek torde vara svåra att på förhand fastställa, men den avlämnade statistiken skulle i detta fall snart giva nöjaktig vägledning. Den kostnad, som härigenom skulle åsamkas det allmänna, torde icke komma att uppgå till ens hälften av de kostnader, en rättshjälpsanstalt skulle betinga, och därtill sparas även engångskostnaderna för anstaltens inrättande.

Att denna anordning blir effektiv såsom hjälp åt de obemedlade betraktad, bör väl stå klart, ty de få härigenom tillgång till alla de praktiserande advokater, som äro villiga mottaga bidrag på föreskrivna villkor. Det torde även vara ställt utom allt tvivel, att så gott som alla allmänt praktiserande, ej specialiserade, advokater komma att åtaga sig dessa uppdrag. Vi påpeka i detta sammanhang, att förslagets upphovsmän påpekat kravet på effektivitet mot rimlig kostnad.

Det synes oss som om de obemedlade böra vara hjälpta med en anordning, som ställer till deras förfogande i stort sett samma advokater, som betjäna de bättre situerade. Sett från social synpunkt synes oss även en dylik anordning, som likställer alla i möjligaste mån, vara vida att föredraga framför en anordning, som hänvisar de obemedlade till vissa, ofta endast *en enda* advokat. Å andra sidan förefaller det oss ej lyckligt att genom särskilda anstalter för de obemedlade markera, så att säga, att de bemedlades advokater icke äro ägnade tjäna rättens syften såsom sådana, oberoende av vem klienten är. Advokatens verksamhet i och för sig gör, att det för honom måste förefalla naturligt att göra sitt bästa för sin klient. Man behöver därför ej hos honom förutsätta någon speciell social inställning, utan endast hänvisa till, att framgången för hans klient, riktigheten av de råd, han lämnar honom, och vederhäftigheten i de handlingar, han åt honom uppsätter, äro nödvändiga beståndsdelar i hans uppbyggande av en framgångsrik rörelse, och detta alldeles oberoende av, om klienten är fattig eller rik.

En annan fördel med anknytning till de praktiserande advokaterna är, att härigenom *bättre kontroll* vinnes däröver, att icke bemedlade missbruka den fria rättshjälpen. I rättshjälpsanstalterna är kontrollen härutinnan svår, och något särskilt intresse att undvika misstag finnes ej hos den avlönade, i samma mån som hos den praktiserande advokaten.

Misslyckandet med försöket i Norrbotten för 15 år sedan hade till en del sin grund däri, att anstalten obehörigen utnyttjades av bemedlade personer. Uppenbarligen hade vederbörande föreståndare intresse av att uppvisa en god statistik. Vi önska påpeka hur svårt, för att icke säga omöjligt, det är att draga en bestämd gräns mellan den behövande och den icke behövande. Gränsen

kommer att dras godtyckligt och faran för att kostnaderna för bemedlade personers rättshjälp överflyttas på det allmänna är stor. Härtill kommer frestelsen för allmänheten att skaffa sig avgiftsfri hjälp. Någon blygsamhet härutinnan behöver man icke med nutida mentalitet befara.

En jämförelse med den billigare sjukvården för obemedlade torde vara på sin plats. Här har staten låtit förena hjälp åt de obemedlade genom en billigare taxa med allmän praktik för vederbörande läkare. Vi ha inga särskilda fattigläkare, och ingen torde heller önska sådana.

För advokatycket såsom sådant har det från ekonomisk synpunkt ej någon betydelse, huru rättshjälpen för de obemedlade ordnas. Ett rikligare anlitande från de obemedlades sida av sådan hjälp skapar nytt arbete även åt de privata advokaterna, då i varje tvist ju alltid finnes två parter. Vårt ställningstagande är dikterat ej av ekonomiska omsorger för de enskilda yrkesutövarne utan av intresse för yrkets utveckling. Vi se i en fri yrkesutövning för advokaten den starkaste hävstången till yrkets förkovran och växt, och önska därför icke en utveckling, som onödigtvis förvandlar honom till tjänsteman. Från sociala och nationalekonomiska synpunkter komma vi såsom medborgare till samma resultat.

Vi vilja ytterligare ägna några ord åt de skäl, som tidigare anförts för att anordna den utomprocessuella rättsvården såsom speciella anstalter och ej i anknytning till den privata verksamheten.

Skälen hava i huvudsak varit:

att sysslandet med obemedlades ärenden lätt skulle bli allenast en bisyssla för den praktiserande advokaten, åt vilken syssla han ej skulle ägna tillbörligt intresse;

att de obemedlade skulle ha svårt få förtroende för andra än för dessa utsedda särskilda advokater;

att speciella anstalter skulle få en värdefull erfarenhet genom att specialisera sig å obemedlades ärenden.

Den uppfattning, som här kommit till uttryck synes oss ej hava giltighet i nu ifrågavarande län. Att sysslandet med de medellösas rättssaker skulle bli en bisyssla, varåt advokaten ej skulle ägna särskilt intresse, är oförståeligt. Vi ha den föreställningen, att detta säkerligen felaktiga betraktelsesätt har sin grund i, att förhållandena bedömts från storstädernas synpunkter. I de största städerna i landet med sina talrika advokater ha dessa ofta i större eller mindre grad specialiserat sig. Det är givet, att dessa specialiserade advokater mindre äro ägnade att tillvarataga de obemedlades intressen, som sträcka sig över större områden, vilka i allmänhet ej sammanfalla med advokatens dagliga uppgifter. I landet i övrigt och alldeles speciellt i Norrland äro dock förhållandena helt annorlunda. Här har advokaten i allmänhet icke möjlighet att specialisera sig, då klientantalet i så fall ej skulle kunna giva honom tillräckligt arbete. Har han någon gång specialiserat sig inom visst område, så har detta skett vid sidan om hans eljest allomfattande verksamhet. För honom är icke sysslandet med obemedlades ärenden någonting främmande. I hans verksamhet förekommer ständigt ärenden av dylik art. Och om nu en sådan advokat erhåller ersättning jämväl för sitt utomprocessuella biträde åt obemedlade och icke enbart för fria rättegången, saknas varje anledning antaga, att han skulle ombestyra de obemedlades uppdrag sämre än övriga. Här tillkommer även den omständigheten, att en advokat har eget intresse av att de råd, han giver, de

handlingar, han uppsätter, och de uppdrag, han över huvud taget utför, göras på för klienten bästa sätt. Resultatet av hans verksamhet finnes kvar i de handlingar, han uppsätter, och beträffande de givna, muntliga råden bli ju dessa till resultat genom klientens handlande. Omsorgen om hans egen rörelse kommer sålunda, utöver hans plikt känsla, att utgöra en garanti för bästa utförande av givna uppdrag, oavsett om dessa uppdrag lämnas av obemedlade eller icke.

Med detta är även svaret givet på invändningen, att de obemedlade skulle ha ett särskilt förtroende för dem, som enbart sysslade med dylika uppdrag. Advokaternas erfarenhet tyder icke på, att så skulle vara fallet, likasom utvecklingen av verksamheten vid rättshjälpsanstalterna ej heller ger något belegg härför.

Då det slutligen framhålles, att rättshjälpsanstalternas jurister skulle få en speciell erfarenhet av de obemedlades behov i fråga om rättsvården, ligger givetvis något häri. Denna speciella erfarenhet skulle i så fall inskränka sig till en social erfarenhet om de obemedlades rättsliga behov och kunna vara en värdefull kunskapskälla vid blivande lagstiftning och över huvud taget vid sociala reformer, men att denna erfarenhet skulle resultera i en större skicklighet vid handläggningen av de obemedlades ärenden än den, som besittes av de praktiserande advokaterna, för ett dylikt antagande saknas grund. De obemedlade behöva icke hjälp inom visst, speciellt rättsområde utan inom en mångfald områden, som sträcka sig utöver rättslivet i allmänhet. En granskning av rättshjälpsanstalternas statistik visar också, att där förekomma ärenden inom praktiskt taget alla områden.

Förutom ovanberörda skäl för att hålla rättshjälpen till de obemedlade avskild från den privata advokatverksamheten har i ämnet ytterligare anförts:

att de privata advokaterna sträva efter få och stora saker och alltså äro olämpliga att anförtros de obemedlades ärenden,

att de obemedlade ej äro gärna sedda i advokaternas väntrum, och anses skada deras praktik,

att yrkesadvokaterna icke kunna förmås lägga sin verksamhet så, att den når de verkligt behövande,

att det skulle bli för dyrt för det allmänna att anlita yrkesadvokaternas biträde.

Man kan icke undgå den föreställningen, att alla dessa anförda skäl vila på en ytlig, ensidig och föga genomtänkt uppfattning av yrkesadvokaternas ställning och förhållanden. Såsom mönster synes ha tagits den specialiserade, ofta i stor utsträckning förmögenhetsförvaltande advokaten i Stockholm eller i andra de största städerna. Från annan synpunkt äro de uttalade skälen mot yrkesadvokaterna svårförståeliga.

Vi önska betona:

att i Norrland endast någon enstaka advokat över huvud taget kan tänka på att leva på några få stora saker,

att talet om de obemedlades ej önskvärda besök icke är vederhäftigt, åtminstone i vad angår våra landsändar,

att påståendet, att yrkesadvokaterna skulle stå främmande för de obemedlades behov och önskemål, ej heller är riktigt, särskilt ej i Norrland,

att påståendet, att yrkesadvokaterna skulle ha svårare att nå fram till de verkligt behövande, lika litet överensstämmer med verkligheten.

I sin av allmänheten betalda verksamhet uppträda advokaterna alltid på tingsställena, och även i övrigt äro de lätt tillgängliga. För övrigt finnes intet

skäl att i detta avseende anse den av allmänna medel avlönade advokaten ha lättare än privatadvokaten att nå de obemedlade. Den ene har i detta fall ej större intresse i och för sig än den andre att jämna vägen för den obemedlade, speciellt de avlägset boende. De anordningar med obligatoriska resor, som tänkas beträffande rättshjälpsanstalterna tillförsäkra avlägset boende lätt tillgång till advokat, kunna likaväl föreskrivas beträffande de privata advokaterna,

samt att slutligen talet om, att det skulle bli för dyrt att låta de privata advokaterna taga hand om även de obemedlades ärenden, ter sig såsom ett underligt tal, enär det i stället torde kunna påvisas, att den hjälp, de obemedlade få genom rättshjälpsanstalterna, blir en i förhållande till hjälpen i den fria verksamheten mycket dyrbar sådan.

Slutligen bör även uppmärksammas, att även i en stor del ärenden, de som ej resultera i rättegång, det i alla fall finns två parter. Oftast måhända är i fall då den ena parten är obemedlad även den andra i samma situation. För alla dessa fall är *en* rättshjälpsanstalt sålunda icke tillfyllest enär för den ena parten allenast de privata advokaterna återstå att anlita. Detta anföres för att visa, att systemet i detta avseende klickar, vilket däremot icke ett system med anknytning till de privata advokaterna gör.

Hovrätten har gjort en ungefärlig beräkning av kostnaderna för landstingets del för en anstalt i Västerbotten och kommit till omkring 20 000 kronor och för Norrbotten till något över 20 000 kronor. Kostnaderna för statsverket skulle i båda fallen bli större än vanligt, enär statsbidraget anses böra bli procentuellt högre än hittills, vartill kommer dyrare resor, vilka staten har att gälda i allmänhet. Man torde icke kunna komma under en kostnad för det allmänna av 30 000 kronor i Västerbotten och något mera för Norrbotten. Skulle man sedan våga tro, att genom reseverksamheten och ordsombuden ärendenas antal per år skulle kunna uppbringas till omkring 1 000, blir dock denna rättsvård orimligt dyr, om man betänker,

att en stor procent, minst 40, av ärendena förblir vanliga förfrågningar,

att en stor del av återstoden består i utskrivandet av enkla handlingar eller i enkla inkasseringar

samt att den ringa procent, som resulterar i rättegång, är avsedd att i huvudsak betala sig själv genom utdömda arvoden, måste man också fastslå, att medelkostnaden för varje ärende blir dyr. En privat advokat kan aldrig tänka sig, att i sin verksamhet betala så höga kostnader för så relativt ringa arbetsobjekt. I detta fall måste man även klargöra för sig, att de ärenden, som de obemedlade ha att andraga, röra livets enklare förhållanden, så att de i regel ej tarva det arbete, som t. ex. tvister inom affärlivet och industrien.

Vi instämma alltså i det inom hovrätten framlagda förslaget i sak, men föreslå att frågan löses på sätt vi nu föreslagit, och äro vi övertygade därom, att en sådan lösning skulle visa sig lycklig och leda till efterföljd i andra län.

Alltså bör initiativ tagas till ändring i villkoren för statsbidrag till rättshjälp i utomprocessuella fall, varefter avtal kunna träffas med därtill villiga och såsom lämpliga ansedda advokater, att med årligt arvode bistå obemedlade. Särskild instruktion utarbetas, som advokaterna ha att följa.

Då det syntts vara av stort intresse att inhämta föreståndarnas för länsrättshjälpsanstalterna uppfattning om norra avdelningens kritik av anstal-

ternas verksamhet och om avdelningens förslag, har den sakkunnige — redan före mottagandet av sakkunniguppdraget — underställt norra avdelningens yttrande föreståndarna för rättshjälpsanstalterna i Stockholms län, Örebro län och Västmanlands län.

I anledning härav har *föreståndaren för Stockholms läns rättshjälpskontor* (numera Stockholms läns rättshjälpsanstalt) anfört bland annat följande:

Advokatrörelsen måste ju liksom varje annat privatekonomiskt företag drivas i syfte att uppnå största möjliga vinst för företaget. Denna ekonomiska driftsprincip tillåter icke, att företaget belastas med en verksamhet, som måste bedömas i rak strid mot denna princip. (En rationell drift av en privat advokatrörelse måste därför leda till, att vid en förening av rättshjälps- och privatadvokatrörelse, den förstnämnda verksamheten tillgodoses endast i den mån den icke inkräktar på möjligheten till vinst på den senare. Samma princip måste leda till, att dels bland inkomna rättshjälpsärenden intresset främst ägnas åt de ärenden, som betala sig bäst, d. v. s. sådana som leda till rättegång, dels att en förskjutning mellan förlikningsvis uppgjorda ärenden och rättegångar sker till ökning av de sistnämnda. Den rent juridiska yrkesbetoningen hos privatadvokaterna föranleder vidare till, att de sociala rättsförhållandena hos de rättshjälpsökande väcka mindre intressen än sådana, som kräva en juridisk-teknisk behandling, och kan det vidare ej förnekas, att privatadvokaterna merendels sakna den nödvändiga rutinen för behandling av sociala ärenden. Det var med blicken öppen för nämnda olägenheter, som de sakkunniga förkastade tanken på en inackordering av de fattigas rättshjälpsbehov hos den privata advokatrörelsen. 1929 års lagändring av den fria rättegångslagen hade ju också föranletts av en konstaterad rovdrift av privatadvokater på den fria rättshjälpsområde. De nödiga organen för förmedlingen av den åt de fattiga beskärda rättshjälpen saknades, och de, som faktiskt förmedlade den — privatadvokaterna — skummade av den lättast åtkomliga profiten på rättshjälpen — ersättning i fri rättegång — och avvisade de ur profitsynpunkt otjänliga rättshjälpsbehoven. Dock måste avhjälpandet av dessa senare behov ur socialpolitisk synpunkt vara betydligt viktigare än rättegångarna. Rättshjälpslagstiftningens egentliga syfte — att utjämna friktioner i den mänskliga sammanlevnaden — tillgodoses bäst genom att tvisten får en lämplig behandling på ett tidigt stadium, innan den blivit — och till förekommande av att den blir — akut, d. v. s. leder till rättegång. Iakttagelse av rättslivet bland de mindre bemedlade i våra dagar blir man snart varse de olyckliga följderna av att rättshjälpsorganisationen i vårt land ej blivit utbyggd på det sätt, som varit avsett. På orter, där rättshjälpsanstalt ej finnes, äro de fattiga hänvisade att vända sig till privatadvokater, landsfiskaler eller sakförare. Då detta kostar pengar draga de sig naturligtvis för utgiften och uppskjuta gärna lösningen av problemen, vilket å sin sida dels kan äventyra en fördelaktig framtida utgång av tvisten, t. ex. genom att bevisning går förlorad eller att deras rätt till talan blir avskuren, och dels kan medföra ökade omkostnader. De sakkunniga hade till syfte att jämna vägen för de fattiga till rätten i *alla avseenden*. Det bristfälliga genomförandet av deras program har lett till, att endast en del av dessa åsyftade förmåner blivit åtkomliga för de

fattiga. Den utomprocessuella rättshjälpen för befolkningen på de platser, där rättshjälpsanstalt ej finnes, få de endera betala för eller också undvara. — Privatadvokaterna förmedla endast den processuella fria rättshjälpen. — Att ens mot betalning få andra former av rättshjälp avhjälpta hos privatadvokaterna möter svårighet. Kostnaden härför enligt de av privatadvokaterna tillämpade taxorna står i många fall icke i proportion till det subjektiva intresset hos de obemedlade av tillgodoseendet av rättshjälpsbehovet, eftersom detta intresse står i efterhand i förhållande till de behov, som ligga inom existensminimum. Ett behörigt tillgodoseende av de fattigas rättshjälpsbehov utom rätta genom privatadvokater kan knappast tänkas, såvitt icke privatadvokaterna av det allmänna beredes en ersättning, som svarar mot den vinst, advokaten kunnat påräkna av ärendet, därest detta härrört från den privata klientelen. Att en sådan anordning av rättshjälpsrörelsen torde vara ytterligt oekonomisk för det allmänna framgår av nedanstående.

En undersökning av den totala kostnaden för ett ärende, som icke föranlett rättegång, visar, att sådant ärende vid anstalterna i Stockholms stad, Göteborgs stad och i Stockholms län drager en genomsnittlig kostnad av respektive 12, 9 och 14 kronor. Ett sådant ärende, exempelvis avseende fastighetstvist, omfattar ej sällan, vilket framgår av anteckningarna å konsultationskort, 4 å 5 skilda förhandlingar med sökanden, 1 å 2 förhandlingar med svaranden, avlåtet av 4 å 5 brev, undersökning å lantmäterikontor, förhandling med lantmätare, undersökning i fastighetsböckerna å vederbörande domsaga, litteraturstudium m. m. Ibland förekomma lagfartsärenden där fång ej lagfarits på ett tiotal år och fångeshandlingar såsom bouppteckningar, arvskiften och bodelningar saknas. Bodelningar och arvskiften innebära långa förhandlingar och ofta tidsödande hjälp med anskaffande av lån mot hypotek för utlösandet av make eller medarvingar. Det säger sig självt, att betalning till en privatadvokat för ett ärende av dylik omfattning med ett belopp av cirka 10 kronor icke står i överensstämmelse med den ekonomiska princip, på vilken privatadvokaternas rörelse är byggd, och icke borde vara ägnad att uppmuntra privatadvokaterna att befatta sig med rättshjälp.

Ser man till det utbyte, som en privatadvokat kan vinna i de fria rättegångarna, så borde ej heller dessa kunna innebära någon lockelse i och för sig. En så enkel rättegång som t. ex. ansökan om äktenskapsskillnad på grund av flerårig särlevnad mellan oeniga makar, av vilka den ene har okänt hemvist, förutsätter ofta en omfattande utredning av makarnas mantalsskrivningar under särlevnadstiden och införskaffande av intyg härom, vartill kommer den besvärliga stämningssdelgivningen genom kungörelseförfarandet. — Det är t. ex. icke ovanligt, att ett 20-tal brev i dylikt ärende avlåtas till olika pastorsämbeten och mantalsskrivningsförrättare. — Den ersättning för anhängiggörandet av dylik talan, vilken i regel är det enda som beviljas, är så ringa, att skulle den privatadvokat, som utförde arbetet ej kunna påräkna ersättning av sina förmögna klienter efter högre beräkningsgrund, finge han snart stänga igen butiken. För beredandet av vittnesbevisningen i enkla hemskillnadsmål åtgår ej sällan en tid av 4 å 5 timmar. Förhöret med vittnena stenograferas, anteckningarna nedskrivs på maskin och kontrolleras sedan av vittnena. Den utdömda ersättningen i målet kan möjligen vara skälig ersättning för inställelserna, men ersättning i utredningsarvode för allt det arbete, som bör nedläggas före rättegången och mellan rättegångstillfällena i och för ett behörigt tillvaratagande av klientens intresse, kan man sällan påräkna.

Det anses ju, att sunda principer fordra, att en privatadvokat av sin klient före åtagandet av ärendet begär en deposition, som garanterar honom skäligen ersättning. Då en privatadvokat åtager sig ett rättshjälpsärende frångår han dessa såsom sunda ansedda principer. Vad vederbörande domstol kan komma att tillerkänna honom i arvode är oberäkneligt. Även om advokaten är så blygsam, att han ej kalkylerar med högre ersättning än ett ringa belopp för anhängigörandet och ett annat dylikt för inställelserna, kan han bli obehagligt överraskad av att ej få större utbyte av rättegången än den gängse utdömda obetydliga ersättningen för stämmingsansökans uppsättande. Om t. ex. en svarande, som före rättegången enständigt nekat att ingå i förhandling, underlåtit besvara brev eller underteckna till honom översänd gemensam ansökan om hemskillnad eller fullföljd till äktenskapsskillnad, inställer sig i rättegången och medger stämmingsyrkandena, kan ordföranden anse förordnande för utförande av kärandens talan onödigt.

Otaliga andra exempel kunna anföras för att det ej lönar sig för en privatadvokat, vilkens rörelse är baserad på sådan grund, att den kan lämna honom en ständsmässig försörjning och tillåta honom driva rörelsen efter de av advokatsamfundet fastställda principerna, att åtaga sig rättshjälpsärenden utan att han tillerkännes ett tillskott av allmänna medel i annan form än ersättning i fri rättegång med belopp, som vida överstiger genomsnittskostnaden för ett ärende å en rättshjälpsanstalt.

Det är under dessa förhållanden ej att förundra sig över att privatadvokater sällan äro hågade att begära fri rättegång för sina klienter, även om dessas förnögenhetsförhållanden giva anledning därtill. Detta kan ibland ha beklämmande konsekvenser. Det har således hänt, att sökande å rättshjälpskontoret uppge, att de föra en rättegång och ha privatadvokat, men att advokatens arvode och protokollen kosta så mycket pengar, att deras tillgångar äro slut och att de nu ej kunna fortsätta rättegången. En honett advokat fortsätter naturligtvis att föra sin huvudmans talan, även om denne är ur stånd att göra ytterligare depositioner och den allra honettaste advokat visar redan från början från sig medellösa klienter och hänvisar dem till rättshjälpsanstalt, om sådan finnes å platsen. — Att en ledamot av samfundet, som kanske av politiska eller sociala skäl mottager fattiga klienter, skulle neka fortsatt hjälp gratis, när klientens medel tryta, kan man ej tro. Att utplundring av medellösa klienter från mindre nogräknade jurister dock förekommer därom vittna ett stort antal redovisningsmål.

Att åtskilliga privatadvokater, trots att det synbarligen ej kan vara lönande för dem att mottaga rättshjälpsärenden, dock synas vara hågade härtill, torde ej sällan bero på, att de räkna med att få ett deficit på fattigklientelen kompensert genom att via dessa ärenden komma i kontakt med myndigheter och inflytelserika personer på vissa orter och på så sätt få sin praktik lokalt utvidgad.

Norra avdelningen av advokatsamfundet har påpekat, att även vid anordnandet av en offentlig rättshjälpsanstalt i länet, rättshjälpsbehovet ej skulle kunna bli tillräckligt tillgodosett, eftersom anstalten ej kan biträda båda de stridande av medellösa parter. Avdelningen har därvid förbisett, att rättshjälpsanstalten mycket väl — åtminstone intill ett visst skede — kan biträda tvenne stridande parter och att det med hänsyn till syftet med anstaltens verksamhet är mycket lyckligt, om detta kan åstadkommas. Anstalten skall ju nämligen söka jämna ut tvisten mellan de stridande. Sålunda skall ingen möjlighet att söka uppnå förlikning därav lämnas oförsökt. Att detta också är praxis visar

ju det stora antal gemensamma ansökningar i skilsmässomål, som förekomma vid anstalterna. Men det är ju så naturligt, att nämnda förhållande förbises av privatadvokater, vilkas befattning med rättshjälp i det stora hela varit inskränkt till talan i rättegång, och den behandling som ägnats ärendena innan de mynnat ut i stämning och rättegång kanske varit rätt summarisk.

Avdelningens yttrande ifråga om kontroll över att rättshjälpen ej missbrukas av därtill ej berättigade, d. v. s. bemedlade, bör ej undgå uppmärksamhet. Avdelningen menar, att privatadvokaterna skulle till besparing för det allmänna kunna utöva denna kontroll strängare och effektivare än en offentlig anstalt. Vilka effektiva medel, som därvidlag skulle stå till privatadvokaternas förfogande, nämnes ej men det göres gällande, att intresset hos anstaltsjuristerna av dylik kontroll skulle påräknas vara mindre än hos privatadvokaterna. Detta påpekade större intresse hos privatadvokaterna torde ej kunna innebära annat än att genom sovring av klienterna begränsa gratishjälpen och överföra de, som enligt vederbörande advokats mening kunna betala, till den rena privatklientelen. Häri ligger den allra största faran av ett överlåtande av rättshjälpen åt privatadvokaterna. Bedömandet huruvida en persons förmögenhetsförhållanden äro sådana, att han är berättigad till rättshjälp kan vara svår och är nog i viss mån beroende av subjektivt omdöme. Att utöva kontrollen på liknande sätt som vid beviljandet av fri rättegång, d. v. s. genom vederbörligen bestyrkta uppgifter om den sökandes förmögenhetsförhållanden, har diskuterats såväl under arbetet med rättshjälpslagstiftningen som senare men förkastats såsom varande för tungrodd apparat vid utövandet av fri rättshjälp. Detta tyckes även vara avdelningens mening, vilket framgår av följande passus: »Vi önska påpeka hur svårt, för att icke säga omöjligt, det är att draga en bestämd gräns mellan den behövande och den icke behövande. Gränsen kommer att dras godtyckligt och faran för att kostnaderna för bemedlade personers rättshjälp överflyttas på det allmänna är stor.» Således skulle även en privatadvokat vid sådan gränsdragning komma att förfara godtyckligt och faran för att obemedlade personer av privatadvokaten vägrades rättshjälp och finge betala för hans tjänster enligt för privatklientelen tillämpad taxa vore därmed stor. Och fara för missbruk av rättshjälpsanordningen från privatadvokaternas sida och för sabotage av hela rättshjälpsystemet skulle säkerligen spöka i allmänhetens tankegångar i vida högre grad än faran för missbruk av rättshjälpen av bemedlade personer. Därom vittnar den kör av missljud, som förnams under fria rättegångslagens första tillämpningsepok och föranledde ändring av lagen år 1929.

Föreståndaren för Örebro läns rättshjälpsanstalt har i anledning av norra avdelningens yttrande uttalat sig på följande sätt:

Beträffande det yttrande, som norra avdelningen av advokatsamfundet avgivit i fråga om inrättande av rättshjälpsanstalter i övre Norrland, vill jag i allt väsentligt instämma i vad advokaten Gerd Schalling (*anm.* föreståndare för Stockholms läns rättshjälpsanstalt) anført. Påståendet att privatadvokaterna merendels sakna den nödvändiga rutinen och erfarenheten för behandling av sociala ärenden torde ingalunda vara ogrundat: det är otvivelaktigt så, att de stå relativt främmande för den lagstiftning, som berör samhällets barnavård och fattigvård, folkpensioneringen, försäkring för olycksfall i arbete, bidragsförskotteringen, barnbidragen, mödrahjälpen m. m., och man torde ej kunna räkna med, att dessa områden skulle komma att ägnas något mera ingående

studium, om vederbörande advokat såsom huvudsysselsättning har sin egen privata advokatrörelse.

Norra avdelningens förslag synes räkna med att den processuella rättsvården ifråga om de obemedlade skall vara skild från den utomprocessuella på så sätt, att, när det blir fråga om process, ärendet skall hänföras till advokatens privata verksamhet; någon redovisningsskyldighet gentemot styrelsen skulle alltså ej föreligga ifråga om biträdesersättningen i fri rättegång. Mot en dylik anordning måste erinras, att advokaten blir i viss mån ekonomiskt intresserad av att ärendet går till process; och detta intresse inkräktar på det intresse han såsom »rättshjälpsjurist» bör ha att åstadkomma förlikning i ärendet.

Beträffande de kostnader, som drivandet av en rättshjälpsanstalt medför, särskilt i fråga om länsanstalter, erinras om anstalternas mycket omfattande och för kommunerna ekonomiskt betydelsefulla verksamhet på det familjerättsliga området. Rättshjälpsanstalterna biträda härvidlag icke endast då det gäller fastställandet av underhållsskyldighet för barn u. ä. utan äro även verksamma för att, då ett äktenskap gått isär, reglera förhållandet mellan makarna, så att deras underhållsskyldighet mot varandra och mot barnen ej blir eftersatt. Det är givetvis av intresse för en kommun att äkta makar ej flytta isär utan att de ekonomiska förhållandena regleras och att i fortsättningen det också verkligen tillses, att underhållsskyldigheten utkräves. Ordnade förhållanden på dessa områden innebära i många fall minskade fattigvårdsutgifter för kommunen. Det bör i detta sammanhang tilläggas, att åtminstone vad Örebro läns rättshjälpsanstalt beträffar *indrivandet* av underhållsbidrag till barn såväl i som utom äktenskap är en mycket betydelsefull uppgift.

Någon reformering av den utomprocessuella rättshjälpen har vad Örebroanstalten beträffar ej varit på tal, om jag bortser från att såväl inom styrelsen som av revisorerna uttalats önskvärdenheten av att rättshjälps sökande, som visserligen äro »mindre bemedlade» men dock ej sakna möjlighet att i någon mån lämna ersättning för den meddelade hjälpen, kunde påläggas en mindre avgift även i andra fall än dem, där gällande instruktion medger ett dylikt förfarande.

En höjning av statsbidraget skulle givetvis verka stimulerande på landstingen, när det gäller inrättande av nya anstalter. För en dylik höjning talar bland annat den omständigheten, att ökningen väl skulle medföra en minskning av kostnaderna för den fria rättegången. I den mån möjlighet beredes att utvidga rättshjälpsverksamheten ökas ju också utsikterna för att uppkomna tvister lösas utan rättegång.

En väsentlig brist i rättshjälpsorganisationen är just, att så många län sakna rättshjälpsanstalt. För verksamhetens bedrivande på ett rationellt sätt förutsättes ju, att en rättshjälpsanstalt har möjlighet att erhålla biträde av rättshjälpsanstalt på annan ort.

I detta sammanhang må ur ett yttrande, som *styrelsen för Örebro läns rättshjälpsanstalt* avgivit till den förut omförmälda, av Norrbottens läns landsting tillsatta kommittén för rättshjälpsfrågan, återgivas följande:

Vad beträffar det av norrlandsavdelningen av Sveriges advokatsamfund avgivna yttrandet i frågan, vill styrelsen bestämt hävda, att den av avdelningen förordade lösningen lider av så väsentliga brister att den icke bör ifrågakomma. Bortsett från den omständigheten, att en dylik lösning av frågan förutsätter

statsmakernas beslut om ändring av nu gällande författningar angående statsbidrag till anstaltens verksamhet, måste den ifrågasatta kombinationen av rättshjälps- och privatadvokatrörelsen medföra risk för att den förra blir satt i efterhand och tillgodosedd endast i den mån den icke inkräktar på advokatens intresse av ekonomiskt utbyte av den privata rörelsen.

Norrlandsavdelningen har icke angivit de närmare grunder, efter vilka de för rättshjälpsverksamheten anvisade medlen skulle fördelas mellan de advokater, som åtaga sig dylik verksamhet. Här möta otvivelaktigt avsevärda svårigheter. I detta sammanhang bör även erinras om den olägenhet, som vållas därigenom att så snart en till vederbörande advokats rättshjälpsverksamhet hänförlig tvist visar sig leda till process — med fri rättegång för advokatens uppdragsgivare — skulle uppdraget överföras till advokatens privata verksamhet. Avdelningen synes nämligen räkna med att endast den utomprocessuella fria rättshjälpen skulle behöva bli föremål för reglering genom initiativ från de kommunala organen. En dylik anordning synes innebära en viss risk för att advokatens strävanden att åstadkomma förlikning mellan de tvistande parterna i åtskilliga fall ej fullföljas med tillräcklig styrka.

Man torde ej heller böra helt bortse från det förhållandet, att rättshjälpsverksamheten delvis är ganska artschild från den vanliga advokatverksamheten, och att det kräves att rättshjälpsjuristerna göra sig väl förtrogna med åtskilliga författningar — särskilt på det sociala området — med vilka privatadvokaten får så gott som ingen beröring. Det ligger nära till hands, att vid en kombination av privat advokatrörelse och rättshjälpsverksamhet vederbörande advokat icke ger sig tillräcklig tid att sätta sig in i och följa med den hithörande ganska omfattande sociala lagstiftningen. De ärenden, som rättshjälpsanstalterna handhava, äro ju ingalunda alltid »tvister» i vanlig mening — — — utan i mycket stor utsträckning förekomma ärenden angående ersättning för skada ådragen genom olycksfall i arbete, folkpension, fattigvård, samhällsvård, barnbidrag, bidragsförskott, arvfondsbidrag, uppskov med eller frikallelse från värnpliktstjänstgöring på grund av försörjningsplikt och dylikt.

Slutligen har föreståndaren för *Västmanlands läns rättshjälpsanstalt* avgivit ett uttalande över norra avdelningens yttrande. Då detta uttalande i bearbetad form ingår i ett utlåtande, som av denna anstalts styrelse avgivits till den av Norrbottens läns landsting år 1938 tillsatta rättshjälpskommittén, skall här återgivas anstaltsstyrelsens utlåtande i vissa delar:

Något önskemål att här i länet anordna den utomprocessuella rättshjälpen på annat sätt än genom rättshjälpsanstalt har oss veterligen icke framförts från något håll. För förhållandena här är en anordning, på sätt norra avdelningen av Sveriges advokatsamfund föreslagit, icke lämplig. Huruvida lokala förhållanden i Edert län kunna motivera en annan åsikt, kunna vi icke uttala oss om. Det i samfundsavdelningens styrelses yttrande gjorda påståendet, att rättshjälpens anordnande enligt det framförda förslaget skulle bli billigare än med drivande av rättshjälpsanstalter, torde icke kunna tillmätas någon betydelse, så länge den frågan icke utretts på mera tillfredsställande sätt, än som skett av avdelningsstyrelsen. Frågorna, hur ersättningen till advokaten för lämnad rättshjälp åt mindre bemedlad skall bestämmas och verksamheten kon-

trolleras, torde vara betydligt komplicerade. Förslaget innebär för övrigt en återgång till den tidigare avskrivna fattigsakföreinstitutionen, som vid förarbetena till 1919 års författning om rättshjälpsanstalter kritiserades och utmönstrades. De landsting, som vilja behärta de mindre bemedlades behov av rättshjälp, ett behov som väl icke kan ifrågasättas för någon del av landet, kunna för närvarande icke räkna med annan form härför än rättshjälpsanstalt med statsbidrag för engångskostnaderna för dess inrättande och för rörelsen. Denna form är numera prövad med goda erfarenheter från de verksamma anstalterna. Skulle i framtiden, ovisst när, någon bättre form för tillgodoseende av de mindre bemedlades behov av rättshjälp möjligen kunna yppa sig, torde rättshjälpsanstalterna kunna avvecklas utan några större förluster. Avdelningsstyrelsens inlägg i diskussionen synes oss icke böra få någon betydelse i avhållande riktning från att utbygga organisationen av rättshjälpsanstalter i landet.

Den sakkunnige har även hos styrelserna för nu verksamma rättshjälpsanstalter i vissa städer förfrågat sig bland annat om möjligen framkomna reformförslag i organisatoriskt hänseende. Såsom svar har *styrelsen för Norrköpings stads rättshjälpsanstalt* anfört:

Styrelsen hyser på grund av vunnit erfarenhet den bestämda uppfattningen, att inrättandet av en rättshjälpsanstalt i Norrköping varit och är det bästa sättet för tillgodoseende av behovet av fri rättshjälp inom staden. Styrelsen vill också hålla för troligt, att behovet av fri rättshjälp inom landet i övrigt bäst skulle tillgodoses genom inrättande av rättshjälpsanstalter på olika platser. Säkerligen har det varit så, att flera landsting avhållits från inrättandet av anstalter av hänsyn till de därmed förenade kostnaderna. En höjning av statsbidragen till kostnaderna för verksamhetens bedrivande skulle säkert verka stimulerande på kommunerna i detta hänseende.

Styrelsen har såsom orsak till förekommen ökning i anstaltens verksamhet angivit icke endast ökat behov av rättshjälp utan även att anstaltens verksamhet så småningom blivit mera känd och tillvunnit sig klienteletts förtroende och uppskattning. — Vidare har styrelsen meddelat, att till anstalten ofta riktas förfrågningar från personer, bosatta å Östergötlands landsbygd, vart de ha att vända sig vid behov av fri rättshjälp, och att dessa personer med stor förvåning mottaga beskedet att länets landsbygd icke har tillgång till rättshjälpsanstalt. Dock har anstaltens personal i mån av förmåga sökt lämna biträde även åt personer från landsbygden.

Styrelsen för Hälsingborgs stads rättshjälpsanstalt har såsom svar på den sakkunniges förfrågan om eventuella reformförslag åberopat en promemoria av anstaltens föreståndare. Däri har uttalats att ett stort behov av rättshjälp för de mindre bemedlade föreligger; att rättshjälpsanstalten säkerligen i huvudsaklig mån kunnat tillgodose detta behov; och att rättshjälpsverksamheten endast i synnerligen ringa grad inkräktar på de fria advokaternas yrkesutövning. Vidare har i promemorian anförts:

Vidkommande frågan om rättshjälpsverksamhetens organisation torde med bestämdhet kunna hävdas, att verksamhetens utövande genom offentliga rättshjälpsanstalter är den lämpligaste av de former som hitintills kommit ifråga. Ett slopande av rättshjälpsanstalterna för att i stället utportionera verksamheten bland ett antal privatadvokater å respektive orter — — — skulle uppenbarligen innebära ett förflockande om ej ett fullständigt äventyrande av verksamheten utan att giva sagda privatadvokater nämnvärd revenue. Gentemot en dylik anordning gälla alla de argument, som på sin tid framställts mot fattigsakförareinstitutionen. Utvecklingen har ej förmått vederlägga utan i stället bekräftat den kritik som riktats mot en dylik anordning.

I promemorian har vidare uttalats önskvärdheten av att det statliga bidraget till omkostnaderna för rättshjälpsanstalterna bleve höjt. Även har ifrågasatts huruvida ej tillgodoseendet av de mindre bemedlades behov av rättshjälp borde vara en statlig angelägenhet och anstalterna förty förvandlas till statliga institutioner.

Liknande synpunkter som de senast återgivna ha framförts av *styrelsen för Göteborgs stads rättshjälpsanstalt*.

Styrelsen för Malmö stads rättshjälpsanstalt har förklarat sig icke ha att framlägga några förslag till reformer i organisatoriskt hänseende.

Den sakkunnige.

Kritiken från advokathåll av det system med rättshjälpsanstalter, som avsågs med 1919 års författning, har tagit till utgångspunkt, att detta anstaltssystem alltjämt icke slagit igenom i vårt land. Detta skulle enligt kritiken bero på att den särskilda rättshjälpsanstalten visat sig »för tungrodd och dyrbar och svår att anpassa efter de olika förhållandena, som råda inom vårt land». Kritiken anvisar i stället såsom lämpligare den form av rättshjälpsverksamhet, att rättshjälpen nära anslutes till de privata advokaternas verksamhet. Statsbidrag skulle lämnas de praktiserande advokater, som ställa sig till förfogande, med skyldighet för dem att utföra alla de uppdrag för mindre bemedlade, som lämnas dem. Kontroll skulle utövas medelst särskilda diariier över fattigärenden och medelst statistik. Övervakning skulle ske genom en styrelse länsvis. Advokaternas skyldighet skulle närmare fastslås i reglemente. Detta system skulle bli effektivare och billigare än systemet med rättshjälpsanstalter.

Anstaltsformen i större städer. Till en början bör fastslås, att rättshjälpsanstalter ju kommit till stånd i samtliga våra största städer: Stockholm (556 954 inv. vid 1938 års utgång), Göteborg (269 581 inv.), Malmö

(147 796 inv.), Norrköping (68 474 inv.) och Hälsingborg (60 759 inv.). Dessa fem städer utgöra så när som på en (Gävle) samtliga städer som ej deltaga i landsting. Ej ens den framkomna kritiken synes ha gjort gällande att anstaltsformen icke skulle passa för de större städerna, och anledning saknas därför till annat antagande än att den nuvarande formen därstädes är lämplig. Att så är fallet vitsordas emellertid, såsom av den tidigare redogörelsen framgår, kraftigt av stadsanstalternas styrelser.

I detta sammanhang torde ett förhållande av vikt för ett gott resultat av vissa stadsanstalters verksamhet böra något beröras. Den företagna sakkunnigutredningen synes visa, att några svårigheter att tillfredsställande rekrytera befattningarna såsom jurister vid rättshjälpsanstalterna hittills i stort sett icke förekommit. Vad de allra största städerna beträffar kunna emellertid förhållandena därstädes måhända påkalla särskilda åtgärder för att trygga en god rekrytering. I dessa städer ha nämligen de dugligaste advokaterna möjligheter till betydande förtjänster, och detta förhållande måste inverka på rekryteringsfrågan hos rättshjälpsanstalterna i dessa städer. Förhållandet kan böra föranleda, att avlöningen till föreståndare och övriga jurister vid rättshjälpsanstalterna i nämnda städer sättes ej obetydligt högre än i fråga om övriga anstalters befattningshavare. Därest så sker, synes icke behöva befaras rekryteringssvårigheter ens i de största städerna.

Anstaltsformen en specialiserad advokatrörelse. Advokatkritiken säger: rättshjälpsanstalten är ett slags specialiserad advokatrörelse, och den passar blott där eljest en specialisering av den fria advokatrörelsen är lämplig — varmed torde avses större städer.

Säkerligen kan det med rätta sägas att rättshjälpsanstalten är en specialiserad advokatrörelse. Dess specialitet är handläggning av fattiga människors rättsliga angelägenheter. Dess verksamhet får därmed i hög grad en social färg och inriktning. Genom att uteslutande syssla med småfolkets rättsliga ärenden förvärva anstaltens jurister särskilda kvalifikationer att förhjälpa just dessa klienter till deras rätt.

Men inom vilken del av landet saknas väl användning för specialister av detta slag? Inom hela vår landsbygd och i alla våra smärre och medelstora städer finnes, såsom förut utvecklats, småfolk i behov av hjälp med sina rättsliga angelägenheter — likaväl som i de större städerna. Dessa behov böra fyllas, och i sådant sammanhang synes den företeelsen vara helt ovidkommande, att i de största städerna en viss specialisering av advokatverksamheten äger rum efter ärendenas sakliga beskaffenhet (vattenmål, patentmål, skiftesmål etc.).

Den nyss angivna specialisering, som äger rum å offentlig rättshjälpsanstalt, synes i själva verket innefatta ett tungt vägande skäl för bibehållande

av anstaltsformen för denna hjälpverksamhet. Den sakkunskap, som å rättshjälpsanstalten samlar sig, skulle till största delen gå förlorad, därest rättshjälpsverksamheten så att säga sloges ut på ett stort antal advokater.

Anstalterna svårangepassbara? Men äro då rättshjälpsanstalterna organiserade så, att de äro tungrodda, dyrbara och svåra att anpassa efter skiftande förhållanden?

Det är att förmoda att påståendet icke ens enligt kritiken skulle gälla rättshjälpsanstalterna i de större städerna. I motsatt fall vore sådana rättshjälpsanstalter som de i Stockholm, Göteborg med flera städer blomstrande bevis för oriktigheten av påståendet.

Beträffande de två sedan någon längre tid befintliga länsanstalterna — de i Örebro och Västmanlands län — ha de båda, envar av sin styrelse, erhållit de bästa vitsord över det sätt, varå ändamålet med anstalterna uppfyllts. Sålunda har styrelsen för Örebro läns rättshjälpsanstalt i sitt yttrande till Norrbottenskommittén anfört:

Örebro läns rättshjälpsanstalt har varit i verksamhet sedan 1921, och det är styrelsens erfarenhet, att anstalten tillgodoser ett inom såväl Örebro stad som icke minst länet i övrigt förefintligt och påtagligt behov av rättshjälp. Anstalten har under årens lopp kommit att anlitas i en utsträckning, som på senare tid nödvändiggjort åtgärder för att till anstaltens förfogande ställa extra juridisk arbetskraft vid sidan av föreståndaren.

Särskilt vill styrelsen understryka anstaltens verksamhet för åstadkommande av godvillig uppgörelse i de tvister, med vilka anstalten får befattning. Det råder ingen tvekan om att denna anstaltens förlikningsverksamhet i väsentlig grad bidrager till att inskränka antalet processer vid domstolarna.

Styrelsen för Västmanlands läns rättshjälpsanstalt har, såsom tidigare framhållits, uttalat, att erfarenheterna av anstalten äro enbart goda; anstalten anlitas av de mindre bemedlade från alla delar av länet och är i verklig mening en anstalt för hela länet. Styrelsen har ju också, såsom förut återgivits, ställt sig helt avvisande till norra avdelningens förslag. Anstaltsformen »är numera prövad med goda erfarenheter från de verksamma anstalterna».

Men om de fungerande rättshjälpsanstalterna sålunda få det bästa betyg av dem, som äro satta att övervaka deras verksamhet, är det svårt att inse vilket stöd som finnes för norra avdelningens påstående om anstalternas mindre ändamålsenliga beskaffenhet.

I själva verket äro, så långt den sakkunnige har sig bekant, rättshjälpsanstalterna inrättade ungefär på samma sätt som andra advokatkontor och fungera liksom dessa. Föreståndaren och de övriga juristerna ha sina mottagningstider och uppvakta vid domstolar alldeles så som en privatpraktiserande advokat förfar. Därest anstaltssystemet nu utan längre uppskov bleve

utbyggt, så att även varje län finge sin anstalt, skulle anstalterna naturligt nog ytterligare vinna i effektivitet. Ett system av anstalter över hela landet skulle, genom anstalternas sociala inriktning och en i lag fastslagen skyldighet att samverka med varandra, innefatta en organisation, som i smidighet vid behandling av rättsärenden med social prägel icke torde kunna överträffas genom andra anordningar.

Inom åtskilliga landsting och vid skiftande tidpunkter har utredning gjorts för undersökning av lämpligheten att inrätta rättshjälpsanstalter i länen. Såvitt den sakkunnige haft möjlighet att förskaffa sig kännedom om förhållandena, har tanken på rättshjälpsanstalt icke i något av dessa fall övergivits av det skäl, att anstalten såsom form för rättshjälpsverksamhet icke skulle vara lämplig. Fastmer har i de allra flesta fall — kanske samtliga — det avgörande skälet för övergivande av tanken att inrätta rättshjälpsanstalt varit, att kostnaderna för anstalten komme att träffa landstinget alltför tungt.

Det bör kanske tilläggas, att en förutsättning för rättshjälpsanstalternas goda funktion naturligtvis är att de ställas under god ledning. Med mindre god ledning kan vilken organisation som helst fungera dåligt.

Anstaltsformens effektivitet. Att det av advokatkritiken föreslagna systemet skulle vara mera *effektivt* än det nu gällande i den mån det är genomfört, är ett förvånande påstående. Nog ginge det med förstnämnda system lätt att erhålla en rättshjälpsadvokat, då nästan varje advokat stode till buds. Men däri ligger icke någon garanti för effektiviteten. Det gäller ock hur advokaten sköter sitt uppdrag. Och det är här som erfarenheterna från de forna så kallade fattigsakförarnas tid tala sitt språk. Dessa skötte i stort sett icke sina uppdrag tillfredsställande. Risk för ett återupprepande av företeelsen är icke utesluten. Förklaringen är den, att fattigsakföraren icke kan förtjäna lika mycket på »fattiguppdrag» som på övriga uppdrag. Därmed komma ovillkorligen de förra uppdragen lätt i stryckklass. Detta är mänskligt och kan hända den mest samvetsgranne — än i dag.

Med det anförda är ingalunda avsett att förneka, att rättshjälpsverksamhet genom fattigsakförare eller i snarlik organisationsform *kan* leda till gott resultat. Erfarenheten visar att så är möjligt. I samma mån som fattigsakföraren besitter idealitet och uppfattar sitt arbete mer som ett kall än som en förvärvskälla, äro också utsikterna för ett gynnsamt resultat av hans arbete större. Men även i fall då resultatet av fattigsakförarens verksamhet blivit gott, synes rättshjälpsverksamheten såsom helhet ha hämmats och icke på långt när funnit vägen till hela behovet av rättshjälp. En dylik slutsats måste dragas av det förhållandet, att i de fall då ett fattigsakförarsystem avlösts av anstaltssystem, rättshjälpsverksamheten som helhet visat en kraftig uppblomstring.

Kontrollsynpunkten. Såsom en fördel med det av advokatkritiken anvisade systemet har framhållits, att därigenom bättre *kontroll* vunnos över att bemedlade icke missbruka den fria rättshjälpen. Någon fara för missbruk på sådant sätt föreligger icke med det nuvarande anstaltsystemet. Det vore ett uppenbart tjänstefel av föreståndaren och anstaltsstyrelsens ledamöter att tolerera, att bemedlade personer söka sig rättshjälp på det allmännas bekostnad, och dylikt kan icke förutsättas skola förekomma. Att dylikt dock under en kort tid förekom vid den sedermera nedlagda Norrbottensanstalten, är ytterst beklagligt, och följderna gingo — genom nedläggandet — ut över de fattiga människor, som anstalten hade att hjälpa. Det vore icke rimligt, om nämnda missförhållande nu skulle ytterligare få lända de mindre bemedlade till men genom att fördröja utbyggandet av systemet med rättshjälpsanstalter.

Men kontrollsynpunkten har även en annan sida, som icke av advokatkritiken framhållits. Däremot har den kraftigt framhävts av föreståndaren för Stockholms läns rättshjälpsanstalt. Det erfordras kontroll även däröver, att den mindre bemedlade verkligen får sin rättshjälp och icke hänföres till de bemedlades kategori. Denna kontroll kan utan svårighet äga rum i en rättshjälpsanstalt. Hur den enskilde advokaten i detta hänseende förfar, är mycket svårt att kontrollera. I vart fall föreligger för honom en svår frestelse att, åtminstone i gränsfall, till de bemedlades (betalandes) kategori hänföra personer, som riktigare hörde hemma bland de mindre bemedlade. Vad den nyssnämnde anstaltsföreståndaren härutinnan anfört är belysande.

Förtroendesynpunkten. Från framstående advokathåll har, i samband med den sakkunniges arbete, mot rättshjälpsanstalten såsom form för rättshjälpsverksamhet bland mindre bemedlade anförts, att det stundom visat sig svårt att få de rättssökande att vända sig till en rättshjälpsanstalt. Den rättssökande vill, har det sagts, i sin advokat se sin förtroendeman, och med den mängd av ärenden, som inom en rättshjälpsanstalt måste behandlas på kort tid, kan den enskilde rättssökanden icke påräkna tid och intresse för sitt ärende hos anstalten i den omfattning att sökanden alltid kan få samma förtroende för anstaltsjuristen som för en enskild advokat.

Naturligtvis utgör mängden av ärenden hos en rättshjälpsanstalt en fara för att anstaltens befattningshavare icke alltid skall förmå hålla uppe ett tillbörligt intresse för varje enskild rättssökandes ärende. I sakkunnigförslaget till nytt normalreglemente för anstalterna har denna fara uppmärksammat genom ett stadgande (§ 4), att i ärende, som anstalten upptagit, bör genom dess försorg noggrann utredning verkställas; anstaltens befattningshavare skola söka ägna de rättssökandes angelägenheter personligt intresse; slentrian vid ärendenas handläggning skall undvikas. Utan att

överskatta betydelsen av ett sådant stadgande synes man ha anledning vänta, att detsamma skall i sin mån motverka den nämnda faran, förknippad med mängden ärenden.

Vidare bör framhållas, att denna farhåga för ett förminskat intresse för det enskilda ärendet rimligen bör i den rättssökandes tanke motverkas genom vetskaper att han i rättshjälpsanstalten möter jurister, vana och skickliga i att handlägga ärenden av just den typ, vartill sökandens ärende i de allra flesta fall hör. Vetskaper om hög kompetens inom anstalten på det sociala rättsområdet bör sålunda motverka den angivna farhågan.

Därest det dock skulle visa sig att en och annan rättssökande drager sig för att uppsöka en rättshjälpsanstalt, kan framhållas att härvid mycket väl omständigheter av individuell natur kunna spela in. Sannolikt finnas även rättssökande som icke så gärna uppsöka privata advokater. Det skulle ingalunda vara förvånande, om ett antal fall kunde påvisas, då rättssökande, om han ägde möjlighet till val, hellre valde rättshjälpsanstalt än en enskild advokat. Den statligt-kommunala karaktären hos anstalterna måste väl dock anses i och för sig ägnad att ingiva förtroende. — Slutligen böra icke alldeles förtigas de fall, då en rättssökande, vilkens angelägenhet skall bliva domstolssak, med kännedom om sin saks tvivelaktiga beskaffenhet drager sig för att anlita den av det allmänna inrättade rättshjälpsanstalten. Härmed är icke förnekad, att klienter med en sak av dylik beskaffenhet kunna påträffas även hos rättshjälpsanstalterna.

Anstaltsformen och tvistens två parter. Under diskussioner i samband med den sakkunniges arbete har såsom en svaghet i organisationen med rättshjälpsanstalter framhållits — det har också av norra avdelningen berörts — att, då en tvist föreligger, det ju finns två parter och att anstalten endast kan taga sig an den ena parten. Härav skulle följa att man borde inrätta två anstalter i varje område, vilket vore orimligt. Med en rättshjälpsverksamhet, utövad av fria advokater, bortföle den framhållna olägenheten.

Vid detta resonemang förbises flera viktiga omständigheter. Till en början förbises, att av ärendena vid en rättshjälpsanstalt det alldeles övervägande antalet — omkring 76 procent — rör *annat* än tvister mellan två parter. För mer än $\frac{3}{4}$ av ärendena lämpar sig sålunda anstalten väl ur denna synpunkt. Beträffande återstående omkring 24 procent av antalet ärenden har anstalten sig ålagt att söka åstadkomma förlikning, där sådan är möjlig och lämplig. Förlikning lyckas i närmare hälften av antalet fall; de 24 procenten reduceras på detta sätt — genom förlikning av omkring 10 procent av samtliga ärenden vid anstalterna — till omkring 14 procent som gå till rättegång, vanligen därför att domstolsförfarande, såsom i familjerättsliga ärenden, är tekniskt nödvändigt. Av dessa återstående 14

procent faller det stora flertalet på de tre största städerna. Såväl absolut taget som i förhållande till hela antalet ärenden äro rättegångarna talrikare i de större städerna än på landsbygden. Men i envar av städerna Stockholm, Göteborg och Malmö komme, efter ett utbyggande av anstaltssystemet, tämligen säkert att finnas två anstalter, en för staden och en för kringliggande län. I förekommande fall skulle naturligtvis då, såsom redan nu sker i Stockholm, den av två parter i samma tvist, som ej kan hjälpas av statsanstalten, hänvisas till länsanstalten och omvänt.

Återstår till slut ett helt litet antal fall, där man framdeles liksom nu skulle nödgas hänvisa den ena av parterna till en privat advokat. Denne erhåller då lämpligen sitt arvode från rättshjälpsanstalten, därest icke — såsom regelmässigt blir fallet — arvodet erhålles i fri rättegång.

Med det sagda torde den gjorda invändningen ha till sin betydelse väsentligen reducerats. Också har, vid förfrågan, föreståndarna för de bestående länsanstalterna förklarat att vad som i det diskuterade hänseendet framhållits såsom en olägenhet, i praktiken icke framstår såsom en sådan.

Jämförelse med läkarne. Norra avdelningens åberopande, i jämförande syfte, av de förhållanden, som råda i fråga om sjukvården för obemedlade, synes icke lyckligt ur avdelningens egna synpunkter. Beträffande de allra flesta läkare — åtminstone utanför de största städerna — lärers numera gälla, att läkaren har en statlig, kommunal eller liknande anställning, som framstår såsom hans egentliga verksamhet och i vilken han lämnar läkarvård åt obemedlade, men har möjlighet att vid sidan därav driva enskild praktik. En tillämpning av ett motsvarande system skulle innebära, att flertalet advokater anställdes i allmän tjänst, vari de hade att meddela rättshjälp åt bland andra obemedlade, men erhöle rätt att även idka någon enskild verksamhet. Ur norra avdelningens synpunkter lärers ett dylikt resultat knappast anses önskvärt.

Kostnadsfrågan. Norra avdelningen gör gällande, att rättshjälpsverksamheten genom fritt verksamma advokater bleve väsentligt billigare än med ett genomfört anstaltssystem. Några mer exakta beräkningar har avdelningen icke gjort. I en tabell, avseende år 1937, har avdelningen emellertid upptagit, för envar av sju rättshjälpsanstalter, bland annat: a) summa tillskott av allmänna medel, b) antal förfrågningar, c) antal ärenden, som ej föranlett särskild åtgärd, d) antal rättegångar, e) antal övriga ärenden, som föranlett åtgärd, samt f) kostnad i avrundat tal per ärende av »övriga ärenden». Denna kostnad visar sig variera mellan 17 kronor (Örebro län) och 39 kronor (Stockholms stad). Dessa siffror synas icke kunna tillerkännas större värde, särskilt av det skäl att ärenden, som innefatta förfrågningar, samt ärenden, som »ej föranlett särskild åtgärd», uppenbarligen, även de, böra bära sin andel i kostnaderna för anstalterna.

Gent emot de av norra avdelningen åberopade siffrorna hänvisar den sak-

kunnige till det i *tabell 9* gjorda försöket att beräkna den genomsnittliga kostnaden per ärende hos rättshjälpsanstalterna år 1938 och den diskussion av tabellen som återfinnes i det föregående (sid. 28). Dessa beräkningar visa, att kostnaden per ärende hos anstalterna nyssnämnda år utgjort i genomsnitt kronor 13: 75 eller, om man bortser från såväl rättegångar som inkomster av fria rättegångar, kronor 12: 76. Till jämförelse må nämnas, att en privatpraktiserande advokat torde för den enklaste konsultation betinga sig en gottgörelse av allra minst 10 kronor, vadan genomsnittliga kostnaden för ett rättsärende hos privat advokat säkerligen ligger betydligt över 10 kronor. Det är väl riktigt, att en stor del av ärendena hos en rättshjälpsanstalt utgöres av enkla förfrågningar. Men på grund av klientelens ovana vid och fåkunnighet i rättsliga angelägenheter bli förfrågningarna ofta nog så tidsödande och därigenom, relativt sett, ingalunda billiga för anstalten. För de rättssökande äro de emellertid oftast av stor vikt.

Kostnad och effektivitet. Kostnaden för rättshjälpsverksamhet genom fritt verksamma advokater har — och detta är en viktig, redan förut berörd synpunkt — ett mycket intimt samband med hjälpverksamhetens effektivitet. Sättes den enskilde advokatens arvode för den obemedlades uppdrag tillräckligt högt — i paritet med hans arvoden för andra uppdrag — blir säkerligen advokatens bistånd effektivt, så långt effektiviteten beror av hans intresse och nit vid uppdragets fyllande och bortsett från graden av advokatens kompetens i ärenden av social natur. Men sättes arvodet för den obemedlades uppdrag förhållandevis lågt, uppstår förut omförmälda frestelse för advokaten att sätta dessa uppdrag i andra rummet och efter dem, varav han har sin egentliga utkomst. Och arvoden för uppdragen i fråga torde säkerligen icke kunna sättas i paritet med advokatens arvoden för övriga uppdrag. Det är därför icke möjligt att offentlig rättshjälpsverksamhet genom privata advokater blir på en gång effektiv och billig.

Fara för den fria yrkesutövningen? I norra avdelningens yttrande framskymtar en synpunkt på spörsmålet om rättshjälpsanstalten såsom lämplig form för rättshjälpsverksamhet åt obemedlade, som synes böra ytterligare något behandlas. Det säges i yttrandet, att norra avdelningens ställningstagande är dikterat, ej av ekonomiska omsorger för de enskilda yrkesutövarna utan av intresse för yrkets utveckling. »Vi se», heter det, »i en fri yrkesutövning för advokaten den starkaste hävstången till yrkets förkovran och växt, och önska därför icke en utveckling, som onödigtvis förvandlar honom till tjänsteman».

Mot premisen i denna sista sats är ingen invändning att göra. Utan tvevel är advokaternas fria yrkesutövning ett starkt medel för yrkets förkovran, och så bör den få förbli. Men det är svårt att förstå huru tillvaron av kanske 28 rättshjälpsanstalter i landet med tillhoppa omkring 50 rättsbildade befattningshavare skall kunna utgöra något hot mot den fria yrkes-

utövningen såsom främjare av advokatycket, ett yrke som utövas av åtskilligt mer än 600 ledamöter av Sveriges advokatsamfund jämte hos dem anställda kanske ett 60-tal jurister — antalet övriga praktiserande jurister att förtiga.

Tanken på rättshjälpsanstalter har uppkommit och tagit form för att genom dessa anstalter de mindre bemedlades hjälpbehov på det rättsliga området skall kunna på bästa sätt främjas. Om, såsom den sakkunnige anser vara ådagalagt, anstaltstypen är den bästa formen för att tillgodose detta behov, må de mindre bemedlades intresse att erhålla bästa möjliga rätts-hjälp vägas mot advokatkårens intresse av att icke ett 50-tal jurister i landet bli anstaltsjurister och därigenom utsätta advokatycket för faror. Den sakkunnige förmenar att det riktiga resultatet av en sådan avvägning icke kan bli föremål för tvekan: de obemedlades intresse gör sig gällande med alldeles övervägande tyngd gent emot advokatkårens ifrågavarande intresse, vars sakliga berättigande måste starkt dragas i tvivelsmål.

Det synes den sakkunnige emellertid som om just i den nu belysta, av advokaterna framhållna synpunkten ligger den verkliga orsaken till norra avdelningens — kanske även andra kritikers — inställning mot ett system av rättshjälpsanstalter i vårt land.

Undersökningens resultat. Resultatet av den mot anstaltssystemet riktade kritiken och bemötandet därav synes den sakkunnige bliva, att kritiken är obefogad. Anstaltssystemet har, omsatt i praktisk verksamhet, visat sig motsvara de förväntningar som därå ställdes. Ingen organisation är så bra att ej något därmed kan förbättras. Men inga skäl ha uppvisats till stöd för att bättre resultat skulle kunna ernås medelst en rättshjälpsverksamhet genom fritt verksamma advokater.

Modifierat system: anstalter i samverkan med enskilda advokater. Under diskussion i samband med den sakkunniges arbete har framkastats tanken på en modifikation i systemet med rättshjälpsanstalter sålunda, att dessa anstalter skulle driva sin verksamhet under fast samverkan med enskilda advokater. Utgångspunkten för detta förslag torde ha varit, att en garanti borde sökas för att anstalten ej blir till nytta enbart för den stad, där anstaltskontoret är beläget, (anstaltsstaden) och trakten däromkring utanför hela anstaltsområdet. För detta ändamål bör man, har det sagts, icke alltför mycket lita till anstaltsjuristernas resor utan i stället anordna en samverkan mellan anstaltskontorets jurister och ett antal enskilda advokater på olika platser inom anstaltsområdet. För denna samverkan skulle träffas överenskommelser mellan anstalten och advokaterna. En viss fastställd arvodestaxa skulle tillämpas för advokaternas arbete. De som å någon av de nämnda platserna ville anlita anstalten, skulle ha att vända sig till den enskilde advokat på platsen, med vilken anstalten avtalat om samverkan.

Denna föreslagna modifikation i anstaltssystemet synes icke stå väl tillsammans med skälen för att man över huvud valt anstaltsformen för samhällets rättshjälpsverksamhet åt mindre bemedlade och icke formen med fritt verksamma advokater. Har man en gång godkänt de i det föregående utvecklade skälen till förmån för anstaltsformen, synes det föga följdriktigt, men skäligen godtyckligt, att vid den närmare utformningen till en del kasta bort de fördelar man med anstaltssystemet ville vinna. Med det modifierade systemet går man, såvitt angår de fall som omhändertagas av privatadvokaterna, bland annat miste om förmånen att i anstaltsjuristerna äga befattningshavare med handlag och vana vid sysslande med småfolkets ärenden — angelägenheter som vanligen kräva en social insikt utöver vad den enskilde advokaten merendels besitter. Å andra sidan inställer sig faran för att den med anstalten samverkande privata advokaten icke skall ägna rättshjälpsärendet, för vilket han kan påräkna endast en mycket blygsam ersättning, samma intresse och arbete som han ägnar de ärenden, av vilka han har sin egentliga utkomst. En olägenhet med det modifierade systemet skulle bliva, att anstaltsjuristerna med ett sådant system lätt gå miste om den överblick de böra ha över rättshjälpsklientelet inom hela området och personlig kännedom om klientelet.

Modifikationsförslaget synes bottsna i en viss misstro till anstaltsjuristernas förmåga att med hjälp av tillgängliga kommunikationsmedel komma i vederbörlig kontakt med de rättssökande å orter utom anstaltsstaden. Grund för en sådan misstro finner man dock icke i de erfarenheter som redan vunnits. Särskilt av Västmanlands läns rättshjälpsanstalt ha resor och mottagningar under resorna å tider och platser, som på förhand annonserats, tillämpats i stor utsträckning. Goda erfarenheter ha därvid gjorts. Att vinna den kontakt man önskat har icke mött svårighet. Däremot synes man måhända tidigare något ha underskattat de rättssökandes möjligheter och vilja att själva resa till anstaltsstaden och få sitt ärende handlagt å anstaltens kontor. Även för den mindre bemedlade är tydligen den ringa kostnaden för en bussresa till anstaltsstaden i många fall väl överkomlig. Ofta har en sökande samtidigt flera ärenden att uträtta i anstaltsstaden.

Emellertid är med det sagda ingalunda förnekadt, att det kan för en rättshjälpsanstalt av praktiska skäl vara nödvändigt att anordna en viss samverkan med privata advokater å andra orter eller rent av i anstaltsstaden. Så blir nödvändigt, när anstaltsjuristernas arbetsuppgifter icke göra det möjligt för dem att samtidigt sköta alla detaljer för de rättssökandes uppdrag. Detta gäller särskilt, då närbelägna domstolar, vid vilka rättssökandes ärenden böra bevakas, ha session å samma dag. I dylika fall kommer anstalten, liksom för närvarande är fallet, att nödgas tillfälligt anlita advokat utom anstalten, och för dylika ändamål måste i anstaltens stat ett mindre belopp anvisas.

Det kan måhända vara skäl att i detta sammanhang erinra om möjligheterna enligt sakkunnigförslaget att anordna mer än ett kontor vid en och samma rättshjälpsanstalt. Härigenom inskränkes ju behovet av resor i hög grad. Denna anordning kan emellertid tydligen ej användas annat än i sådana fall, där full sysselsättning kan beredas två kontor och anordningen eljest finnes lämplig. Så synes vara fallet i vissa till arealen mycket stora anstaltsområden, såsom i övre Norrland. Huruvida anordningen är lämplig även i ett till arealen litet men folkrikt län, må här vara en öppen fråga.

Verkliga stagnationsorsaken: för stor kommunal kostnadsbelastning.

Den verkliga orsaken till stagnationen i anstaltssystemets utbyggande synes den sakkunnige vara, att en alltför stor andel i kostnaderna för dylik anstalt lagts å kommunerna (landstingskommun etc.). Botemedlet mot stagnationen är säkerligen, att statsverket övertager en större andel av kostnaderna för anstalterna. Detta bör så mycket hellre kunna ske som den hjälpverksamhet, varom frågan är, principiellt måste anses uppbäras av ett rent statligt intresse.

Innan det sagda något närmare utvecklas, torde några uttalanden rörande statens och kommunernas förhållande till rättshjälpsinstitutionen böra återgivas ur förarbetena till 1919 års författning i ämnet.

Sakkunniga 1917. De sakkunniga, vilka år 1917 framlade förslag till kunngörelse om understöd till offentliga rättshjälpsanstalter, uttalade i sitt betänkande (s. 110) följande:

Att beredande av fri rättshjälp i rättegång är att anse såsom en statens angelägenhet, har i förslaget till lag om fri rättegång vunnit erkännande på det sättet, att kostnaderna för denna gren av rättshjälpsverksamheten lagts helt på statsverket. Uppenbarligen kunna principiella skäl anföras för att jämväl behandla anordnandet av den utomprocessuella rättshjälpen såsom en statsuppgift. Ur rättsskyddssynpunkt kan det ej vara för staten likgiltigt, om fattiga samhällsmedlemmar beredas tillfälle att även utom rätta vinna den handledning i rättsliga angelägenheter, varav de må vara i behov. Men liksom staten på flera andra områden av hänsyn till det ändamålsenliga och lämpliga på landstingen eller primärkommunerna helt eller delvis överflyttat uppgifter, som teoretiskt kunna sägas tillkomma staten, synas även i detta fall starka praktiska skäl tala för en sådan anordning. Till en början är det uppenbart, att en efter de lokala behoven anpassad organisation av rättshjälpsverksamheten är lättare att åstadkomma, om initiativet till och ordnandet av densamma, i stället för att uppdragas åt ett statens ämbetsverk, i huvudsak överlämnas åt de kommunala representationerna. Även torde en kommunalt ordnad rättshjälpsorganisation kunna åstadkommas för avsevärt billigare kostnad än en statsinstitution för samma ändamål. I detta avseende bör även uppmärksammas, att såväl hos oss som i utlandet rättshjälpsverksamheten huvudsakligen byggts på kommunal grund.

Vid sådant förhållande borde icke några allvarliga betänkligheter från statsmakternas sida möta mot att låta anordnandet av rättshjälpskontor regleras

på samma sätt som inrättandet av offentliga anstalter för arbetsförmedling. På bägge nämnda verksamhetsfält kräves av vår tids sociala medvetande offentligt ingripande och reglering. En formalistisk tolkning av den i 1862 års kommunallagar uppdragna ramen för kommunernas beslutanderätt torde ej böra få utgöra ett hinder för en anordning, som med hänsyn till nuvarande förhållanden synes mest praktisk och ändamålsenlig.

Att i lag ålägga kommunerna någon skyldighet att i ifrågavarande avseende medverka har dock ej ansetts böra komma i fråga. För närvarande torde nämligen anordnandet av rättshjälpskontor på sina håll vara förenat med svårigheter, främst kanske med hänsyn till möjligheten att erhålla lämpliga föreståndare. Ett forcerat upprättande av rättshjälpskontor skulle därför måhända medföra en sänkning av kravet på de personliga kvalifikationerna till nämnda befattning. För övrigt skulle en sådan utveckling på sina håll lätt äventyra den fasthet i organisatoriskt avseende, som är en av huvudförutsättningarna för att rättshjälpskontoren må kunna väl fylla sin uppgift.

Av dessa skäl har ock enligt förslaget initiativet i fråga om rättshjälpskontorens upprättande lagts helt i de kommunala representationernas hand. Och erfarenheten från den kommunala arbetsförmedlingen torde rättfärdiga den förhoppningen, att bristande intresse från kommuners och landstings sida ej skall vara att befara.

Om vi sålunda anse, att initiativet till inrättande av rättshjälpsanstalter samt ordnandet av desamma bör överlämnas till landsting och andra kommunalrepresentationer, synes det oss emellertid uppenbart, att staten bör med anslag understödja kommunerna i denna deras verksamhet, som, enligt vad ovan antytts, i hög grad berör statens intressen. I detta avseende må ytterligare några synpunkter framhållas.

Åtskilliga på senaste tiden utfärdade lagar äro till sin verkan i väsentlig mån beroende på att kostnadsfria råd och upplysningar av sakkunniga stå till mindre bemedlades förfogande. Sålunda torde i de flesta fall först med sådan hjälp de barnavårdsmän, vilka skola tillsättas enligt lagen om barn utom äktenskap den 14 juni 1917, kunna på ett tillfredsställande sätt fylla den synnerligen betydelsefulla uppgift, som i nämnda lag blivit dem anförtrodd. För mindre bemedlade kommer ock den med nästa års ingång i kraft trädande lagen om försäkring för olycksfall i arbete den 17 juni 1916 att öppna ett nytt stort område, där upplysningar och biträde av rättsbildade torde bliva väl behövlige. Slutligen må jämväl erinras därom, att, såsom av motiven till lagförslaget om fri rättegång närmare framgår, de kommunala rättshjälpsanstalterna i fråga om den processuella rättshjälpen äro avsedda att fylla en viktig uppgift genom det förliknings- och utredningsarbete, som skulle ankomma på dem, samt det biträde åt mindre bemedlade i rättegång, som av anstalternas personal påräknats.

Departementschefen 1918 (1919). Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Löfgren, anförde till statsrådsprotokollet den 12 april 1918 (prop. nr 150/1919) följande:

Enligt de sakkunnigas plan skulle rättshjälpsanstalt upprättas såväl i varje landstingsområde som ock i de städer, vilka ej tillhöra landsting, utan hinder likväl för sådan stad att i förening med angränsande landstingsområde eller del därav inrätta gemensam rättshjälpsanstalt, varjämte det skulle vara kommun, som tillhör landsting, obetaget att ensam eller i förening med andra kommuner med rätt till statsunderstöd anordna sådan anstalt. De sakkunniga föreslå emel-

lertid icke något obligatoriskt inrättande av rättshjälpsanstalter, utan överlämna initiativet till landsting och andra kommunalrepresentationer. Statens medverkan till den fria rättshjälpen består enligt de sakkunnigas förslag däri, att staten lämnar bidrag till kostnaderna för anstalternas upprättande och verksamhet.

De sakkunnigas förslag i denna del, som ansluter sig till organisationen av offentliga anstalter för arbetsförmedling, torde anvisa den lämpligaste utvägen att lösa frågan om statens verksamhet för åvägbringande av fri rättshjälp utom rätta. Förslaget bygger vid överlämnandet av initiativet åt kommunala myndigheter på sammanstående inhemska och utländska förebilder. Det är också givet, att vissa kostnader, särskilt för lokal, böra kunna hållas avsevärt lägre med den föreslagna anordningen, än om staten själv skulle anordna rättshjälpsanstalterna. En olägenhet är, att man icke vinner full garanti för att rättshjälpsanstalter verkligen komma till stånd inom alla de orter, där sådana behövas. Det torde emellertid i hög grad gälla om varje organisation av den fria rättshjälpen utom rätta, att anstalter härför såvitt möjligt böra växa fram organiskt ur de särskilda orternas behov av sådan rättshjälp och tillgång på därför lämpliga krafter. Därest man omedelbart skrede till ett tvångsvis upprättande av rättshjälpsanstalter över hela riket, skulle man måhända riskera, att de för anstalternas hela verksamhet avgörande posterna såsom föreståndare på sina håll måste besättas med mindre lämpliga personer och att anstalternas framtid därigenom äventyrades.

I likhet med de sakkunniga håller jag före, att staten bör bidraga till kostnaderna för rättshjälpsanstalternas upprättande och verksamhet dels genom att helt återgälda vad anstalterna för sin verksamhet utbetalat till statsinstitutioner av olika slag, dels genom att gottgöra intill hälften av anstalternas övriga omkostnader efter adrag av vad som influer från rättssökande eller deras motparter, dels slutligen, där så provas nödigt, genom att med ett belopp av högst 3 000 kronor för varje anstalt medverka till engångskostnaderna för anstaltens upprättande.

Den sakkunnige.

Orsaken till att systemet med rättshjälpsanstalter ännu ej på allvar slagit igenom i vårt land är, på sätt i det föregående mera förberedande framhållits, enligt den sakkunniges uppfattning icke, att systemet skulle vara i och för sig olämpligt, utan framför allt, att kostnaderna för anstalterna till allra största delen lagts å landstingen (kommunerna). Medan *en* grupp av dessa kostnader — den minsta, omfattande kostnader för porto, telefon, telegram och resor å statens järnvägar — helt gäldas av statsmedel, betalas en annan, något större grupp — kostnader för lokaler, värme, lyse m. m. — helt av landstingen (kommunerna); och till gäldande av kostnaderna i den tredje, ojämförligt största kostnadsgruppen — för avlöningar, skrivning och tryck — bidrager staten för närvarande med endast omkring 20 procent. Att orsaken till anstaltssystemets stagnation är den nyss angivna, visas ganska tydligt av de motiveringar som i ett stort

antal fall, efter det i landstingen uppkommit fråga om inrättande av rätts-hjälpsanstalt, lämnats för att avböja förslag härom i positiv riktning. Dessa motiveringar ha i det föregående (sid. 38 ff.) återgivits. Det ringa statsbidraget har väl icke avskräckt de fem största städerna och ett fåtal landsting att inrätta anstalter, men det stora flertalet landsting har icke ansett sig i stånd att frivilligt åtaga sig kostnaderna för en anstalt.

Botemedlet mot rättshjälpsverksamhetens stagnation är härmed givet. Systemet med rättshjälpsanstalter, vilket befunnits lämpligt och livsdugligt, bör väl bibehållas. Men samtidigt bör det statliga bidraget till täckande av kostnaderna för anstalternas drivande väsentligen utökas.

III. Huvudpunkter i sakkunnigförslaget.

Kraftigare statligt bistånd.

Ur principiella synpunkter synes icke svårt att motivera, att staten väsentligen kraftigare än hittills tager sig an uppgiften att ekonomiskt uppbära rättshjälpsanstalterna. Sedan genom lagstiftningen om fri rättegång fastslagits, att den processuella rättshjälpen åt mindre bemedlade ekonomiskt är en statsuppgift, synes ur principiell synpunkt icke gärna kunna finnas några skäl att anse rättshjälpen *utom* rätta åt samma obemedlade vara till allra största delen en uppgift för landstingen (kommunerna). Särskilt efter det lagstiftningen om fri rättegång numera varit i kraft i mer än tjugu år, skulle det tvärt om principiellt te sig mycket naturligt, att kostnaden för rättshjälpsanstalter över hela landet nu i sin helhet övertoges av staten. En sådan utveckling förr eller senare synes också ganska sannolik.

Bibehållande av den statligt-kommunala formen.

Emellertid torde det vara lämpligt att icke nu övergå till ett system av helstatliga anstalter, utan synes man böra behålla den nuvarande blandade statligt-kommunala formen, dock med väsentligen kraftigare statligt ekonomiskt stöd än det hittills lämnade. De skäl, som år 1917—1919 anfördes till förmån för ett kommunalt inslag — organisatoriskt och ekonomiskt — i rättshjälpsanstalterna, eller att anstalterna därigenom kunde bättre utformas efter lokala behov och bliva billigare, må alltjämt tillerkännas en viss giltighet. Men framför allt är det praktiskt-ekonomiska synpunkter, som böra föranleda ett fasthållande vid den blandade statligt-kommunala formen. Därest hela kostnaden för anstalterna nu skulle övertagas av staten, bleve — då ju anstalter avses skola inrättas över hela landet — de ekonomiska konsekvenserna för staten ganska kännbara. Ett sådant övertagande redan efter den värsta kristidens övergång vore så mycket mindre påkallat av nödvändighet, som en betydande del av kostnaderna avser de stora städernas redan bestående anstalter, i fråga om vilka behovet av ett stat-

ligt övertagande är minst, enär dessa städer förhållandevis lätt uppbära kostnaderna för sina egna anstalter.

Mot en organisation av rättshjälpsanstalter, som till rätt väsentlig del ekonomiskt uppbäres av landstingen, har den sakkunnige under sitt arbete mött den invändningen, att rättshjälpsverksamheten bland mindre bemedlade vore en för landstingen främmande uppgift, och att man därför icke hos landstingen kunde förvänta något större intresse för rättshjälpsanstalterna.

Härtill bör genmåljas, att det säkerligen till största delen endast är bristande vana vid denna för landstingen skäligen nya uppgift, som tager sig uttryck i sådana uttalanden. När arbetsförmedlingsverksamhet började utövas i landstingens regi, har väl sannolikt en liknande uppfattning av att verksamheten vore för landstingen främmande, till en början förefunnits. Numera torde någon dylik uppfattning ej vara förhanden. Det kan förmodas att, för den händelse en skyldighet att upprätta rättshjälpsanstalter ålägges landstingen och därefter någon tid fått förflyta, uppfattningen av att denna nya uppgift vore för landstingen främmande skall, i den mån den förefunnits, vara helt försvunnen. Inom de landsting, vilka för närvarande upprättat rättshjälpsanstalter, torde någon brist på intresse för uppgiften icke ha konstaterats.

Gradering av statshjälpen efter behovet.

En uppdelning av kostnaderna för rättshjälpsanstalterna bör sålunda ägarum å staten och de kommunala organisationerna. Men därjämte synes, likaledes av praktiskt-ekonomiska skäl, det olika *behovet* av statsbidrag till anstalter i olika delar av landet böra föranleda, att statens bidrag till anstalterna bestämmas efter växlande procenttal allt efter förhållandena i de särskilda kommunala områdena. De faktorer, som härvid spela in och som böra reglera bidragsbehovets storlek, äro: a) områdenas olika ekonomiska bärkraft, b) det större eller mindre rättshjälpsbehovet inom områdena samt c) stundom föreliggande särskilda faktorer som inverka fördyrande då rättshjälpsbehovet skall täckas. Det sagda skall i det följande något utvecklas.

Om, såsom i det föregående förordats, man bibehåller den blandade statligt-kommunala formen för ekonomiskt underlag åt rättshjälpsanstalterna, synes också lämpligt att, såsom hittills, de kommunala organisationerna äro anstalternas principaler och att styrelser med ett avsevärt kommunalt inslag ansvara för anstalternas drift. I och för sig är det redan i betraktande av denna styrelseform lämpligt, att de kommunala organisationerna i någon mån göras ekonomiskt medintresserade i anstalternas skötsel och till följd därav tvingas att ägna stor uppmärksamhet åt verksamhetens ekonomiska sida. För att tillgodose detta syfte lärer knappast mer än omkring

20 procent av anstalts nettoutgifter behöva läggas å kommunalorganisationen. Samtidigt föranleda förut angivna praktiskt-ekonomiska eller kanske hellre statsfinansiella skäl, att statens bidrag till rättshjälpsanstalterna för närvarande begränsas till genomsnittligt en väsentligen lägre kvotdel än 80 procent, måhända lämpligen till omkring 50 procent av kostnadssumman. Bestämmas då statens bidrag till kostnaderna för varje anstalt till 50 procent, komma de landstingsområden, varest skattebördorna äro mest tyngande eller där rättshjälpsbehovet är större än genomsnittligt — såsom i mellersta och övre Norrland samt på Gotland — att erhålla otillräckliga bidrag från staten, samtidigt som de mest bärkraftiga kommunala organisationerna, de största städerna, vilka redan inrättat rättshjälpsanstalter, tämligen opåräknat erhålla en kraftig ökning i det statliga bidraget. Detta kan undvikas genom att det statliga bidragets storlek graderas efter behovet inom de olika kommunala områdena.

Ett kommunalt områdes behov av statsbidrag kan lämpligen ställas i förhållande till — eller om man så vill mätas efter — dels områdets ekonomiska bärkraft, dels kostnaderna för en anstalt för området. Vid denna mätning av bidragsbehovet måste den ekonomiska bärkraften, då det som här gäller en till beloppet skälig begränsad kostnad, tillerkännas den avgjort större betydelsen. En kommun med exempelvis Stockholms bärkraft uppbär med lätthet en stor andel av kostnaden för stadens rättshjälpsanstalt. Ett områdes ekonomiska bärkraft tager sig enklast uttryck i, å ena sidan antalet skattekronor per invånare och å andra sidan den samlade bördan av egentlig kommunalskatt och landstingsskatt per skattekrona. — Vad åter angår kostnaderna för en rättshjälpsanstalt bestämmas dessa av rättshjälpsbehovets storlek men därjämte även av vissa fördyrande faktorer. *Rättshjälpsbehovet*, vilket får stor betydelse för anstaltens arbetsbörd och därmed inverkar å personalens storlek och organisationen i övrigt, är tydligen svårt att på förhand till sin storlek bedöma. Det förefaller emellertid som om antalet personer, vilka åtnjuta fattigvård, arbetslöshetshjälp och fri rättegång, därest siffrorna härutinnan ställas i förhållande till folkmängden, kan antagas såsom symptom på rättshjälpsbehovet. Vad beträffar de *särskilda fördyrande faktorerna* är det uppenbart, att även om två landstingsområden ha alldeles samma rättshjälpsbehov, kostnaderna för rättshjälpsanstalter för områdena kunna ställa sig ganska olika. Av sådana fördyrande faktorer, som böra uppmärksammas i detta sammanhang, är *en* påfallande: folktätheten. Man behöver blott jämföra exempelvis Norrbottens län med ett lämpligt valt, sydligare beläget län. Det är påtagligt, hur mycket dyrare ett tillgodoseende av rättshjälpsbehovet i förstnämnda ofantligt vidsträckta och glest befolkade län blir än motsvarande uppgift i det sydligare länet. Även andra fördyrande faktorer kunna tänkas, men det är svårt att härutinnan uppställa någon norm för jämförelse. De fak-

Tabell 10.

Uppgifter om folktäthet samt vissa skatte- och inkomstförhållanden i rikets landstingsområden.

Landstingsområde	Areal land den 1 januari 1939	Folkmängd den 1 januari 1939	Invånare på km ² land	Antal skattekronor per invånare 1938	Allmän kommunal-skatt + landstings-skatt per skatte-krona 1938	Vägs katt per väg-skatekrona 1938 ²	Inkomst 1930 per inkomsttagare inom huvudgrupper av yrken ³	Inkomst 1930 per invånare i åldern 16-65 år
	Km ²	Kronor			Kronor			
Stockholms läns	7 386	278 388	38	11.0	8.51	1.31	2 283	1 544
Uppsala »	5 133	137 954	27	8.5	8.85	1.56	1 763	1 147
Södermanlands »	6 238	190 250	31	8.4	10.04	1.65	1 675	1 069
Östergötlands »	9 813	243 479	25	6.5	9.83	1.29	1 433	907
Jönköpings »	10 617	239 119	23	7.4	8.93	1.60	1 439	882
Kronobergs »	8 907	152 188	17	4.5	10.41	1.78	1 207	727
Kalmar läns norra	5 320	92 545	17	5.0	11.68 ¹	1.87	1 332	765
» » södra	5 639	136 873	24	5.6			1 449	853
Gotlands läns	3 118	58 053	19	4.7	13.32	1.94	1 222	719
Blekinge »	2 909	144 509	50	5.4	12.72	1.85	1 452	868
Kristianstads »	6 196	247 755	40	5.7	9.49	1.64	1 291	857
Malmöhus »	4 616	312 996	68	8.1	9.45	1.37	1 580	1 137
Hallands »	4 746	151 830	32	6.6	9.69	1.81	1 455	930
Göteborgs och Bohus läns	4 813	205 802	43	5.7	11.24	2.19	1 507	960
Älvsborgs läns	11 685	325 857	28	7.1	9.59	1.62	1 481	985
Skaraborgs »	8 062	237 691	29	5.6	10.05	1.55	1 276	809
Värmlands »	17 468	269 480	15	6.4	11.74	1.72	1 459	898
Örebro »	8 429	221 859	26	8.5	9.77	1.34	1 660	1 071
Västmanlands »	6 438	165 536	26	9.0	9.99	1.56	1 635	1 069
Kopparbergs »	28 166	247 099	9	7.8	9.99	1.66	1 633	956
Gävleborgs »	18 114	237 647	13	6.3	11.16	1.20	1 526	885
Västernorrlands »	24 123	278 548	12	6.1	15.06	1.88	1 585	967
Jämtlands »	47 674	137 196	2.9	5.4	12.80	2.31	1 379	768
Västerbottens »	55 403	217 740	3.9	5.4	12.55	2.18	1 433	769
Norrbottnens »	98 660	211 514	2.1	7.9	15.56	1.87	1 735	881
Samtliga landstingsområden	409 672	5 141 908	12.6	6.9	1064	1.62		

¹ Medeltal för Kalmar norra och södra landstingsområde.

² Vad här upptagits avser den vägs katt, som under 1938 skulle ha erfordrats därest länen utgjort vägdistrikt. Utgifterna för varje län ha därvid förutsatts uppgå till sammanlagda utgifterna för länens nuvarande vägdistrikt.

³ De yrken, som här avses äro: jordbruk med binäringar, industri och hantverk, handel och samfärdsel, allmän förvaltningstjänst och fria yrken samt husligt arbete, varjämte medtagits f. d. yrkesutövare.

Tabell 11.

Uppgifter om vissa understödsbehov inom rikets
landstingsområden.

Landstingsområde	Antal personer som er- hållit fattigvårdsunder- stöd 1987	I ‰ av folkmängden	Antal arbetslösa som erhål- lit hjälp av stat eller kom- mun 1988 (medantalet vid varje månads utgång)		I ‰ av folkmängden	Antal personer som Årju- tit fri rättgång vid allmän underrätt 1988 ¹	I ‰ av folkmängden	Bruttoutgifter för fri rättgång 1988	Därav per	
			kronor	invånare					rättsökande	
									öre	kr.
Stockholms läns	23 126	84.5	120	0.4	257	0.9	26 871	10	105	
Uppsala »	9 749	70.3	179	1.3	105	0.8	9 239	7	88	
Södermanlands »	13 073	68.8	90	0.5	86	0.5	10 334	5	120	
Östergötlands »	19 147	78.6	72	0.3	187	0.8	18 103	7	97	
Jönköpings »	10 564	44.4	144	0.6	94	0.4	15 401	6	164	
Kronobergs »	8 005	52.3	77	0.5	60	0.4	7 194	5	120	
Kalmar läns norra	6 247	67.4	19	0.2	178	0.8	21 327	9	120	
» » södra	10 143	73.8	171	1.2						
Gotlands läns	2 802	48.3	55	0.9	40	0.7	3 538	6	88	
Blekinge »	12 892	88.9	273	1.9	154	1.1	13 561	9	88	
Kristianstads »	12 669	51.1	62	0.3	170	0.7	17 120	7	101	
Malmöhus »	18 776	59.6	344	1.1	210	0.7	23 737	8	113	
Hallands »	7 705	50.6	203	1.3	61	0.4	6 766	4	111	
Göteborgs och Bohus läns	16 373	79.0	791	3.8	138	0.7	20 717	10	150	
Älvsborgs läns	17 272	53.2	136	0.4	242	0.7	30 888	9	128	
Skaraborgs »	12 004	50.3	98	0.4	157	0.7	25 068	11	160	
Värmlands »	22 549	83.2	218	0.8	255	0.9	42 376	16	166	
Örebro »	14 780	67.2	95	0.4	116	0.5	10 434	5	90	
Västmanlands »	10 639	64.7	13	0.1	158	1.0	19 141	12	121	
Kopparbergs »	18 169	73.4	54	0.2	156	0.6	28 017	11	180	
Gävleborgs »	24 785	103.6	185	0.8	260	1.1	24 705	10	95	
Västernorrlands »	39 366	140.6	1 835	6.6	320	1.1	34 269	12	107	
Jämtlands »	11 324	82.8	12	0.1	106	0.8	15 186	11	143	
Västerbottens »	14 554	67.0	168	0.8	177	0.8	34 436	16	195	
Norrbottnens »	34 166	162.7	731	3.5	169	0.8	20 058	9	119	
Samtliga landstingsområden	390 879	76.0	6 145	1.2	3 856	0.8	478 486	9	124	

¹ Siffrorna äro approximativa.

Tabell 12.

Uppgifter om vissa skatte- och inkomstförhållanden m. m. i städer som ej deltaga i landsting.

Stad	Folkmängden 1 jan. 1939	Antal skatte-kronor per in-nevånare (enl. taxering 1938)	Allm. kommunnalskatt per skattekrona (enl. beslut 1938)	Ink. 1930 per inkomsttagare inom huvud-grupper av yrken ² , kr.	Ink. 1930 per innevånare i åldern 15—65 år, kr.
Stockholm	570 771	23.9	6.82 ¹	3 532	2 751
Göteborg	275 753	18.0	8.83	2 772	2 024
Malmö	151 247	15.5	8.50 ¹	2 528	1 888
Norrköping	69 434	12.0	8.95	2 097	1 566
Hälsingborg	61 365	14.7	10.80	2 470	1 874
Gävle	39 736	11.9	11.20	2 305	1 613
Samtliga sex städer	1 168 306	19.8	7.74		

¹ Medeltal.
² De yrken som här avses äro: jordbruk med binäringar, industri och hantverk, handel och samfärdsel, allmän förvaltningstjänst och fria yrken samt husligt arbete, varjämte medtagits f. d. yrkesutövare.

Tabell 13.

Uppgifter om storleken av vissa understödsbehov i städer som ej deltaga i landsting.

Stad	Antal personer som erhållit fattigvårdsunderstöd 1937	I % av folkmängden	Antal arbetslösa som erhållit hjälp av stat eller kommun 1938 (medeltalet vid varje månads utgång)	I % av folkmängden	Antal personer som åtnjutit fri rättegång vid allm. under-rätter 1938 ¹	I % av folkmängden	Brutto-utgifter för fri rättegång 1938 kr.	Därav per	
								invånare öre	rätts-sökande kr.
Stockholm	48 812	76.9	1 140	2.0	1 236	2.2	83 474	15	67
Göteborg	30 567	113.4	847	3.1	616	2.3	45 876	17	74
Malmö	9 991	67.6	660	4.5	217	1.5	11 158	7	51
Norrköping	8 641	126.2	307	4.5	81	1.2	6 747	9	83
Hälsingborg	6 182	101.7	482	7.9	81	1.3	3 386	6	42
Gävle	2 835	71.6	84	2.1	53	1.3	5 637	14	106
Samtliga sex städer	107 028	93.6	3 520	3.1	2 284	1.9	156 278	13	68

¹ Siffrorna äro approximativa.

tiska kostnaderna för den fria^o rättegången i olika län synas emellertid härvid böra uppmärksammas.

I detta sammanhang hänvisas till tabellerna 10—13.

I den föregående framställningen har den sakkunnige närmast haft för ögonen förhållandena inom olika landstingsområden. För de större städerna spelar en del av de nu framhållna synpunkterna även en roll, ehuru långt mindre än för landstingsområdena. Den olika bärkraften inom olika städer har tydligen betydelse för städernas behov av statsbidrag; i viss mån kan också det relativa behovet av rättshjälp spela in. Däremot bortfaller för städernas del praktiskt taget betydelsen av några särskilda fördyrande faktorer.

Vad angår förhållandet mellan stadsanstalter å ena och landstingsanstalter å andra sidan är det uppenbart, att ur de synpunkter varom är fråga stora skiljaktigheter föreligga mellan dessa grupper inbördes. Redan den hittillsvarande utvecklingen häntyder på att så är förhållandet. Att i de fem största städerna i landet rättshjälpsanstalter redan kommit till, medan så många landstingsområden sakna anstalter, har säkerligen i främsta rummet sin förklaring däri, att städernas ekonomiska bärkraft är större, men även däri, att anstaltsverksamheten i städerna ställer sig relativt billig. Av tabellerna 10 och 12 framgår, att ingen av ifrågavarande städer har lägre antal skattekrönor per invånare än 11.9, medan intet landstingsområde har högre antal skattekrönor per invånare än 11. Det genomsnittliga antalet skattekrönor per invånare utgör i städerna 19.8 men i landstingsområdena endast 6.9. Och uppenbarligen måste sådana omständigheter som att i städerna såväl klientel som myndigheter finnas samlade inom ett mindre område inverka på kostnaderna i sänkande riktning. Det synes kunna fastslås, att anstalt inrättad enbart för stad icke i något fall bör erhålla större statsbidrag än det, som i det föregående tänkts såsom det genomsnittliga, eller 50 procent. Detta synes alltså böra vara statligt maximibidrag åt stadsanstalt. Av jämförelsen mellan stad och landstingsområde framgår vidare, att anstalt enbart för landstingsområde aldrig kan komma i lika gynnsam ställning som stadsanstalt. Därest, såsom den sakkunnige tänkt sig, lägsta statsbidrag till anstalt enbart för stad sättes till 30 procent av kostnaderna för anstalten, synes lägsta statsbidrag till anstalt enbart för landstingsområde kunna bestämmas till 40 procent. Högsta statsbidrag till anstalt för enbart landstingsområde torde böra sättas till 80 procent.

11 § 3 mom. Sakkunnigförslagets huvudregel beträffande fördelningen av kostnaderna för rättshjälpsanstalt blir sålunda (11 § 3 mom.), att utgifterna för dess verksamhet skola av statsverket ersättas, beträffande anstalt inrättad enbart för landstingsområde till en andel av lägst 40 högst 80 procent och beträffande anstalt inrättad enbart för stad, som icke deltagit i landsting, till en andel av lägst 30 högst 50 procent. Den återstående utgiftssumman skulle landstinget respektive staden få vidkännas.

Emellertid är det, såsom förut framhållits, blott nettoutgiftssumman som sålunda skulle ersättas. Från bruttoutgiftssumman skola dessförinnan ha avdragits alla ersättningsbelopp, som under året till anstalten influerats av allmänna medel såsom ersättning för rättegångskostnad eller ock gäldats av rättssökande eller deras motparter.

På sätt i annat sammanhang utvecklas kan rättshjälpsanstalt enligt förslaget vara inrättad för annat område än landstingsområde eller stad som icke deltagar i landsting, exempelvis för några kommuner av ett landstingsområde eller gemensamt för landstingsområde och stad som ej deltagar i landsting. För sådan anstalt bestämmes enligt förslaget statsverkets andel i nettokostnaderna, med hänsyn tagen till förut angivna andelstal, efter omständigheterna. Om en stad utom landsting skulle för en anstalt enbart för staden ha åtnjutit 40 procent statsbidrag och ett landstingsområde för anstalt enbart för området 60 procent statsbidrag, kan det befinnas skäligt att för en anstalt, gemensam för staden och landstingsområdet, lämna statsbidrag med 50 procent.

11 § 1 och 2 mom. Emellertid har hittills bortsetts från två smärre grupper kostnader, som enligt förslaget icke skola gå in under den vanliga procentuella fördelningen mellan statsverket och den kommunala organisationen, utan gäldas av endera ensam. Då staten äger omfattande kommunikationsmedel: post, telegraf, järnvägar m. m., blir ett medgivande för rättshjälpsanstalterna att fritt begagna dessa kommunikationsmedel för statsverket ekonomiskt mycket litet kännbart, medan å andra sidan en dylik förmån för anstalterna blir av stort värde. Av dessa skäl föreslås (11 § 1 mom.) att rättshjälpsanstalt skall av statsmedel åtnjuta ersättning för samtliga för verksamheten erforderliga post-, telegraf- och telefonavgifter så ock gottgörelse för resekostnad vid erforderliga resor med staten tillhöriga forskaffningsmedel. Stadgandet överensstämmer ganska nära med vad redan nu gäller, men innebär en mindre utvidgning av förmånen i fråga. Hädanefter skulle nämligen anstalts befattningshavare äga rätt till fria tjänsteresor ej blott å statens järnvägar utan även med statliga landsvägsbussar. Landsvägsbussar innehåsa som bekant numera av såväl postverket som statens järnvägar. — I detta sammanhang anmärkes att kostnaden för anstaltstjänstemans resa å enskild järnväg eller busslinje skulle med de föreslagna stadgandenas avfattning av statsverket ersättas till den regelmässiga procentuella andelen.

Vidare föreslås nu (11 § 2 mom.), att kostnader för lokaler, uppvärmning, lyse och rengöring skola i sin helhet gäldas av den som inrättat anstalten (landstinget, staden). Detta stadgande har, liksom det nyss förut behandlade, tillkommit av praktiska skäl. Det synes lämpligt att kostnader av dessa slag helt ersättas av den kommunala organisationen, enär denna vanligen har möjligheter att ordna dessa detaljer för ringa kostnad på ett ända-

målsenligt sätt; och genom stadgandet får kommunen ett särskilt intresse av att så sker. Även enligt nu gällande bestämmelser gäldas ifrågavarande kostnader av den kommunala organisationen.

Undantagen i 11 § 1 och 2 mom. från regeln om den procentuella kostnadsfördelningen komma — sammantagna — i praktiken knappast i nämnvärd mån att verka såsom undantag från regeln. Genom den ringa betydelsen av de kostnadsbelopp det här gäller, och genom att det ena undantaget verkar till nackdel, det andra till förmån för statsverket, få undantagen principiellt sett föga betydelse.

11 § 4 mom. Bestämmandet av den andel av anstaltskostnadernas huvuddel, som enligt 11 § 3 mom. i förslaget ersättes av statsverket, är enligt samma paragraf 4 mom. överlämnat åt Kungl. Maj:t. De grundsatser med avseende å differentiering av statsbidraget till anstalterna, som i det föregående utvecklats, ha i lagtexten uttryckts medelst en föreskrift, att vid andelens bestämmande hänsyn skall tagas till sådana förhållanden, som äro ägnade att inverka höjande eller sänkande å utgifterna för anstaltens verksamhet i förhållande till andra anstalters verksamhet, såsom rättshjälpsbehovets storlek samt naturförhållanden och folktäthet inom anstaltens verksamhetsområde, så ock till områdets ekonomiska bärkraft.

I fråga om engångsutgifter vid rättshjälpsanstalts inrättande har i 4 mom. tillagts, att dylika må ersättas till högre andel än den som eljest varder för anstalten bestämd, dock att sådan ersättning i intet fall må överstiga 4 000 kronor. Ehuru någon minimigräns ej utsatts, har den sakkunnige utgått ifrån att staten skall vara villig bidra till engångsutgifterna för landstingsanstalt med en procentuell andel som — med iakttagande av det absoluta maximum 4 000 kronor — ligger ganska nära 80 procent. Över huvud synes i fråga om engångskostnaderna någon större differentiering av statsbidraget till olika anstalter ej vara motiverad.

Anstalternas gruppering efter statsbidragets storlek.

Vid tillämpning av reglerna i förslagets 11 § om statsbidragets storlek bör, efter de grunder som tidigare utvecklats och i 4 mom. innehållas, en gradering av anstalternas behov av statsbidrag kunna ske. Vid ett försök till gradering må i detta sammanhang antagas att en anstalt kommer att finnas i varje landstingsområde och i varje stad utom landsting. Graderingen måste naturligtvis bli schematisk, och någon utformning av densamma i detalj kan ej komma i fråga. Graderingen synes böra komma till uttryck endast i en indelning av anstalterna i vissa grupper. Längre än till en sådan gruppindelning lärer man ej heller sedermera vid reglernas tillämpning i praktiken böra gå. Den sakkunnige har tänkt sig en indelning

av landstingsanstalterna i tre grupper med ett statligt bidrag av 40, 60 och 80 procent respektive och en indelning av stadsanstalterna i två grupper med statsbidrag på 30 och 40—50 procent respektive. Gruppindelningen synes böra få ungefär följande utseende.

Landstingsanstalter.	Värmlands län
<i>Grupp I (40 % statsbidrag).</i>	Kopparbergs »
Stockholms län	Gävleborgs »
Uppsala län	
Södermanlands län	<i>Grupp III (80 % statsbidrag).</i>
Östergötlands »	Gotlands län
Jönköpings »	Västernorrlands län
Kristianstads »	Jämtlands »
Malmöhus »	Västerbottens »
Hallands »	Norrbottnens »
Älvsborgs »	
Örebro »	
Västmanlands »	
	Stadsanstalter.
<i>Grupp II (60 % statsbidrag).</i>	<i>Grupp I (30 % statsbidrag).</i>
Kronobergs län	Stockholm
Kalmar läns norra område	Göteborg
» » södra »	Malmö
Blekinge län	Hälsingborg
Göteborgs och Bohus län	
Skaraborgs län	<i>Grupp II (40—50 % statsbidrag).</i>
	Norrköping
	Gävle

Anmärkas må att den gruppindelning av områdena, som skulle göras vid ett genomförande av förslaget, naturligtvis icke skulle bliva bestående för obegränsad tid. Allt efter utvecklingen i olika landsdelar bör tid efter annan en jämkning i gruppindelningen ske, kanske lämpligen med intervaller av omkring 5 år.

Med de anordningar, som sålunda i det föregående av den sakkunnige föreslagits, synes den underdåniga framställning, som gjorts av landshövdingarna i Västerbottens och Norrbottens län om beaktande av de två nordligaste länens särskilda behov av statsunderstöd vid rättshjälpsanstalters inrättande, ha blivit tillgodosedd.

Obligatoriska anstalter.

Såsom tidigare nämnts innehåller sakkunnigförslaget den bestämmelse (1 §, 1 och 2 punkterna), att offentlig rättshjälpsanstalt skall, i enlighet med bestämmelserna i den föreslagna lagen, vara inrättad för varje lands-

tingsområde och för varje stad som icke deltagar i landsting; inrättandet av anstalt åligger landsting och stadsfullmäktige i stad som nyss nämnts.

Ett lagstadgande om att rättshjälpsanstalter skola vara obligatoriska komme att medföra en viktig utvidgning av rättshjälpsverksamheten i landet. Då 1917 års sakkunniga funno sig icke kunna föreslå något stadgande om skyldighet för de kommunala organisationerna att medverka till inrättande av rättshjälpsanstalter, åberopade de för sin ståndpunkt huvudsakligen det skäl, att det sannolikt skulle för det dåvarande bliva förenat med svårigheter att anordna anstalter, främst med hänsyn till möjligheten att erhålla lämpliga föreståndare. Ett forcerat upprättande av rättshjälpskontor skulle därför, ansåg man, måhända medföra en sänkning av kravet på föreståndarnas kvalifikationer. En sådan utveckling skulle för övrigt lätt äventyra erforderlig fasthet i organisatoriskt avseende hos rättshjälpskontoren.

Vad 1917 års sakkunniga sålunda åberopat kan i allt fall numera icke få utgöra hinder mot att inrättandet av rättshjälpsanstalter göres obligatoriskt. Under de mer än 20 år, som förflutit sedan nu gällande författning om rättshjälpsanstalter tillkom, har advokatkåren i landet ytterligare kraftigt utvecklats, såväl till antal som ock till sin beskaffenhet. Även i landsdelar varest — såsom i övre Norrland — tillgången på juridiskt bildade biträden i rättegång tidigare varit alldeles för knapp, finnas numera advokater: om än icke överallt i tillräckligt antal, så dock i sådan utsträckning att rättshjälpsanstalter även i dylika delar av landet kunna rekryteras med erfarna och lämpliga föreståndare jämte övriga rättsbildade befattningshavare ur advokatkåren, därest nu, i de särskilda fallen vid konkurrens med andra personer advokaterna finnas böra främst komma i fråga. De avlöningsförmåner, som man tänkt sig skola erbjudas de rättsbildade befattningshavarna i rättshjälpsanstalterna, äro ock av den storlek att anstalterna därigenom böra kunna få sig tillförsäkrad fullt duglig och erfaren personal.

Såsom ett skäl att nu göra rättshjälpsanstalterna obligatoriska, bör vidare kunna pekats på det förhållandet att under de mer än 20 år, då de kommunala organisationerna haft att taga initiativ för anstalters inrättande, så få anstalter kommit till stånd. Statsmakterna torde nu ha väntat tillräckligt länge på ett frivilligt fyllande av det behov av rättshjälpsanstalter, som man redan år 1919 funnit vara förhanden. Och därest, på sätt förslaget innehåller, staten väsentligen höjer sitt bidrag till kostnaderna för dessa anstalter, torde icke kunna med skäl göras gällande att en föreskrift om skyldighet att inrätta rättshjälpsanstalter skulle vara på något sätt obillig mot de kommunala organisationerna.

Emellertid skulle onekligen kunna hända att, därest föreskriften om ett obligatoriskt inrättande av rättshjälpsanstalter samtidigt över hela landet

ej något modifierades, en viss för anstalterna ogynnsam forcering av organisationen komme att bliva följd. Till förekommande härav har i 14 § andra stycket av förslaget upptagits ett stadgande, enligt vilket Kungl. Maj:t äger, där särskilda skäl äro, medgiva anstånd med inrättande av rättshjälpsanstalt, som enligt den föreslagna lagen skall finnas, dock högst intill ett datum, som förutsättes bliva bestämt till tre år från dagen för lagens ikraftträdande. På tre år bör hela organisationen kunna vara genomförd utan någon som helst ogynnsam forcering.

Garantier mot missbruk.

Ett stadgande om skyldighet för landsting och städer, som ej deltaga i landsting, att inrätta rättshjälpsanstalter kräver såsom ett komplement bestämmelser, som skapa garanti mot missbruk av dessa anstalter från sådana personers sida som icke äro att anse såsom mindre bemedlade. Dylika bestämmelser ha upptagits i 4 § i den föreslagna lagen.

Innan en redogörelse lämnas för bestämmelserna i sistnämnda paragraf, må nämnas att i 2 § andra stycket av lagförslaget upptagits en definition å begreppet »mindre bemedlad» enligt förslaget. Med mindre bemedlad skall enligt den föreslagna lagen förstås »den, som i anseende till förmögenhetsvillkor och honom åliggande underhållsskyldighet må antagas ur stånd att utan avsevärd olägenhet gälda kostnaden för rättshjälp annorledes än genom anstalten». Till jämförelse erinras därom, att enligt 1 § lagen om fri rättegång förmånen av fri rättegång må — på de villkor och i den omfattning som i sistnämnda lag stadgas — vid underrätt beviljas den, som icke äger tillgång till gäldande av de med rättegången därstädes förenade kostnader eller efter deras utgivande skulle sakna nödiga medel för eget uppehälle och för fullgörande av honom åliggande underhållsskyldighet. Med den i nu föreliggande lagförslag gjorda definitionen av mindre bemedlad har avsetts att bereda i huvudsak enahanda kategorier rättssökande bistånd av rättshjälpsanstalt, som redan nu kunna erhålla fri rättegång. Men samtidigt har den nya definitionen av praktiska skäl valts så, att utrymme gives åt ett något friare bedömande av förutsättningarna för erhållande av fri rättshjälp hos anstalt än vad lagen om fri rättegång för där avsedda fall medger. Hos en rättshjälpsanstalt förekommer en mängd ärenden av skäligen enkel beskaffenhet, och det måste ovillkorligen undvikas, att i dessa många enkla ärenden en snabb och effektiv hjälp åt de rättssökande förhindras genom fordran å alltför vidlyftig utredning rörande de sökandes egenskap av mindre bemedlade. Över huvud måste denna utredning stå i ett förnuftigt förhållande till rättsärendets beskaffenhet.

Den grundsats som nyss angivits har ytterligare kommit till uttryck i förslagets 4 §. Till en början har där stadgats, att rättssökande, som påkallar bistånd av rättshjälpsanstalt, är skyldig att på heder och samvete

avgiva skriftlig uppgift å sina förmögenhetsvillkor och omfånget av honom åliggande underhållsskyldighet. Denna bestämmelse överensstämmer ganska nära med motsvarande bestämmelse i lagen om fri rättegång, 4 §. Men vidare föreskrives i lagförslaget 4 § att, om det bistånd sökanden påkallar är av mera omfattande art eller omständigheterna eljest föranleda därtill, och sökandens förhållanden ej äro för anstalten kända, anstalten skall från offentlig myndighet, som Kungl. Maj:t bestämmer, inhämta yttrande över sökandens uppgifter. Avsikten med dessa regler är tydligen att, medan trygghet beredes för att i alla viktigare fall utredningen om sökandens fattigdomsgrad blir grundlig, möjliggöra att motsvarande utredning blir mera summarisk i de fall, då sökandens ärende utgöres av en enkel rättsförfrågan eller eljest är ytterst lätt behandlat.

Emellertid har i 4 § lagförslaget ytterligare gjorts ett tillägg av innehåll att, då rättshjälpsanstalten från offentlig myndighet inhämtar yttrande över sökandens uppgifter, sökandens angelägenhet ej bör utan särskilda skäl uppehållas av sådan utredning. Sökandens ärende kan ofta vara brådskande, eller det skulle orsakas sökanden förlust av en dyrbar arbetstid, om han skulle nödgas vänta på resultatet av myndighetens yttrande. Hänsyn till dessa olägenheter för sökandena synes väga tyngre än risken att en eller annan gång myndighetens yttrande blir sådant, att den hjälp sökanden redan hunnit få ej bort komma honom till del.

Såsom en garanti mot missbruk av rättshjälpsanstalts bistånd böra även betecknas bestämmelserna i 5 § lagförslaget. Genom dessa har stadgats skyldighet för rättssökande i vissa fall att i efterskott till anstalten utgiva skälig ersättning för lämnad rättshjälp. Det första fallet är det, att sökande genom bistånd av rättshjälpsanstalt fått egendom av någon betydelse sig tillvunnen. Skyldighet att i sådant fall ersätta anstalten för lämnad rättshjälp synes fullt skälig och finnes redan nu stadgad i de bestående rättshjälpsanstaltarnas reglementen och i normalreglementet. Vidare stadgar lagförslaget enahanda skyldighet för det fall, att sökande, efter det han av anstalt erhållit bistånd av någon betydelse, finnes på grund av ändrade förhållanden kunna utan avsevärd olägenhet gälda kostnaden för rättshjälpen. Denna bestämmelse har i viss mån sin motsvarighet i 13 § lagen om fri rättegång. Bestämmelsen i fråga synes icke böra saknas i en lag om offentliga rättshjälpsanstalter, om än det kan förutses att tillämpning av bestämmelsen icke skall alltför ofta ifrågakomma. Slutligen har förslagits restitutionsskyldighet i det tredje fall, att sökande, som av anstalt erhållit bistånd, finnes med hänsyn till sina villkor rätteligen ej ha ägt åtnjuta rättshjälpen. Liknande skyldighet finnes redan nu stadgad i de bestående anstaltarnas reglementen och i normalreglementet.

Med hänsyn till de ömtåliga och grannliga förhållanden, som ofta föreligga vid avgörande av frågor om restitution av rättshjälpskostnad, har i

förslaget 5 § vidare stadgats, att skyldighet till restitution föreligger endast »om anstaltens styrelse det påfordrar»; varjämte föreslagits att talan om ersättning ej må väckas senare än två år efter det bistånd i ärendet senast lämnades. Motsvarande preskriptionstid för talerätt är enligt 13 § lagen om fri rättegång för där avsett fall fem år från rättegångens avslutande. Det har ansetts att beskaffenheten av det alldeles övervägande antalet ärenden hos en rättshjälpsanstalt gör en väsentligen kortare preskriptionstid än fem år naturlig.

Till undvikande av att rättshjälpsanstalt skall nödgas direkt föra ersättningstalan mot förutvarande rättssökande har slutligen i 5 § föreslagits, att anstaltsstyrelse skall för utfående av ersättning för rättshjälp kunna påkalla biträde av kronans ombudsman i den ort, där sökanden har sitt hemvist. Även härutinnan finnes en — av andra skäl tillkommen — förebild i 13 § lagen om fri rättegång.

Speciell motivering.

Förslaget till Lag om offentliga rättshjälpsanstalter.

1 §.

Beträffande första stycket 1 och 2 punkterna i denna paragraf hänvisas till vad i den allmänna motiveringen anförts.

Det är tydligen av stor vikt, att områdena för de särskilda rättshjälpsanstalternas verksamhet bli avpassade på ett sätt, som för varje särskild landsända är lämpligt. Anstaltsområdena måste bestämmas så ändamålsenligt som möjligt. Från regeln att anstalt skall vara inrättad för varje landstingsområde och för varje stad som icke deltager i landsting, måste därför kunna göras undantag. Det kan vara lämpligt att ett landstingsområde och en stad utanför landsting förena sig om en gemensam rättshjälpsanstalt eller — i något undantagsfall — att flera landstingsområden ha gemensam anstalt. Det kan ock visa sig ändamålsenligt att ett och samma landstingsområde uppdelas i flera anstaltsområden. Med ett anstaltsområde av sistnämnda slag kan i något fall lämpligen förenas stad som ej deltager i landsting.

Därest på något av nu omförmälda sätt ett särskilt anstaltsområde anses böra bildas med frångående av regeln om landstingsområde respektive stad utanför landsting såsom anstaltsområde, synes det böra överlämnas åt Kungl. Maj:t att närmare bestämma de villkor, varunder det särskilda anstaltsområdet må bildas. En motsvarighet till denna anordning finnes redan nu med avseende å arbetsförmedlingsanstalter. Liksom i fråga om dylika anstalter varit fallet, synes vid inrättande av gemensam anstalt tillvägagångssättet lämpligen kunna bli, att representanter för de kommunala områdena (landstingsområde etc.), som eljest enligt lagen skulle bilda anstaltsområden, inbördes träffa förberedande överenskommelse rörande grunderna för bildandet av ett gemensamt anstaltsområde och därefter underställa överenskommelsen Kungl. Maj:t för prövning och fastställelse.

Vad nu anförts avser att utgöra motivering till förslagets 1 § första stycket 3 och 4 punkterna. Enligt dessa må, under de villkor Kungl. Maj:t bestämmer, för flera landstingsområden eller för landstingsområde och stad som ej deltager i landsting kunna inrättas gemensam anstalt, så ock för en eller flera kommuner, som deltaga i landsting, kunna inrättas särskild anstalt; sådan särskild anstalt må vara gemensam för de kommuner under landsting, för vilka den inrättas, och stad, som icke deltager i landsting.

För erhållande av full effektivitet hos det föreslagna systemet med rätts-hjälpsanstalter är nödvändigt, att de särskilda anstalterna över hela landet samverka med varandra. På detta sätt skulle anstaltssystemet erhålla en betydande styrka och ändamålsenlighet. I 1 § andra stycket har föreslagits den bestämmelse, att envar rättshjälpsanstalt är skyldig att i vad till dess verksamhet hör lämna biträde åt annan sådan anstalt; därvid tillagts »i den mån ske kan». Med denna begränsning har avsetts att antyda att detta biträde åt andra anstalter icke bör få taga en orimlig omfattning. Ett biträde åt andra anstalter i ganska betydande omfattning bör dock kunna avkrävas särskilt de större anstalterna.

I andra stycket har vidare utsagts att anstalts biträde åt annan anstalt bör lämnas »utan annan ersättning än för (den förstnämnda) anstaltens egna kostnader». Till detta stadgande återkommer den sakkunnige i det följande vid 3 § av förslaget.

I lagförslagets 3 § förutsättes en annan form av samverkan mellan rätts-hjälpsanstalter, i det att en anstalt kan bli pliktig att från annan anstalt såsom eget övertaga ett ärende, anhängiggjort vid sistnämnda anstalt. Det kan nämligen stundom vara mera ändamålsenligt att den anstalt, som är den rättsökandes »hemortsanstalt» — se härom under 3 § —, helt lämnar rättsärendet ifrån sig till annan anstalt, varest av praktiska skäl ärendet bäst skötes, medan i andra fall det kan vara lämpligare att ärendet stannar hos hemortsanstalten och endast visst begränsat biträde påkallas av den andra anstalten.

Emellertid synes med det sagda icke vara fullständigt angivet den omfattning, i vilken samarbete mellan rättshjälpsanstalterna bör äga rum. Samarbete bör sökas icke blott i de löpande ärendena utan även i mera grundläggande frågor, särskilt av organisatorisk art. Exempelvis böra efter samråd mellan anstalternas representanter grunder fastställas, efter vilka den ersättning för egna kostnader bestämmes, som en anstalt jämlikt 1 § andra stycket eller 3 § tredje stycket äger uttaga hos annan anstalt. Även kan visa sig erforderligt att utforma gemensamma regler, efter vilka rättsökande, som det förmår, har att hos anstalt nedsätta penningbelopp till säkerhet för anstaltens utlägg för sökanden. (Se härom § 3 i den sakkunniges förslag till normalreglemente för offentliga rättshjälpsanstalter.) Slutligen och framför allt kan vara lämpligt att i viss omfattning ett allmänt utbyte av erfarenheter hos de olika anstalterna äger rum, därvid även spörsmål om förbättringar i arbetsmetoder med mera kunna diskuteras. Det kan tänkas att periodvis återkommande sammankomster av representanter för rikets rättshjälpsanstalter skola visa sig lämpliga.

Att nu i detalj söka angiva den lämpliga omfattningen av och formerna för det allmänna samarbetet mellan rättshjälpsanstalterna har ej ansetts böra komma i fråga. Men såsom tredje stycke i lagförslagets 1 § har upp-

tagits en bestämmelse därom, att »jämväl i övrigt» — alltså utöver bestämmelsen i andra stycket om anstalternas biträde åt varandra i den löpande verksamheten — anstalterna böra i erforderlig mån samverka med varandra, och har tillagts ett stadgande om rätt för Kungl. Maj:t att härom meddela närmare bestämmelser.

Att föreslå inrättandet av en särskild tjänst, vilkens innehavare skulle utöva en inspekterande och sammanhållande verksamhet i förhållande till rättshjälpsanstalterna, har icke ansetts böra komma i fråga. Avsett är att ärendena rörande rättshjälpsanstalter fortfarande skola tillhöra justitiedepartementets handläggning. Departementet och närmast den befattningshavare, som inom departementet handlägger anstaltsärendena, blir sålunda den naturliga övervakande myndigheten. Huruvida en utveckling av denna övervakande verksamhet framdeles bör ske, måste bero av blivande erfarenheter om anstalternas verksamhet.

2 §.

I lagförslagets 2 § ha upptagits regler angående rättshjälpsanstalternas verksamhet och allmänna åligganden. I nära anslutning till vad som härutinnan redan nu gäller enligt de bestående anstalternas reglementen och utfärdat normalreglemente stadgas i 2 § första stycket, att rättshjälpsanstalt har att i rättsliga angelägenheter kostnadsfritt tillhandagå mindre bemedlade, samt att anstalt i sådant avseende skall bland annat meddela råd och upplysningar samt hjälp med upprättande av handlingar ävensom lämna biträde vid tvisters biläggande genom förlikning och vid utförande av talan i rättegång.

Den sakkunnige har övervägt lämpligheten av en anordning, som — utan att utvidga kretsen av de »mindre bemedlade» vilka bilda rättshjälpsanstalternas klientel — skulle tillåta en anstalt att av en mindre bemedlad rättsökande, som ej är helt obemedlad, upptaga en efter hans villkor lämpad mindre avgift för rättshjälpen. En dylik anordning vore ur principiella synpunkter ingalunda otänkbar. Förslaget innehåller emellertid icke bestämmelser i denna riktning, och orsaken härtill är huvudsakligen att man ej velat ifrågasätta en anordning som, utan att ha större praktisk betydelse, måhända vore ägnad att bland privatadvokaterna väcka — visserligen oberrättigade — farhågor för att vid en mindre sträng tillämpning av anordningen ett antal rättsökande, som rätteligen icke kunde anses mindre bemedlade utan tillhörde privatadvokaternas klientel, kunde erhålla bistånd hos rättshjälpsanstalterna.

Med hänsyn till vikten av att anstalternas verksamhet för förlikning av tvister och till förhindrande av ogrundade eller gagnlösa rättegångar vederbörligen upprätthålles, har i andra stycket av 2 § föreskrivits, att det åligger anstalt att i förekommande tvister, sedan utredning verkställts, söka

åstadkomma förlikning mellan parterna, där sådan lämpligen bör komma till stånd, samt att framställning om rättegång, som finnes vara uppenbart ogrundad eller gagnlös, skall avvisas.

Tredje stycket av 2 § har behandlats i den allmänna motiveringen.

3 §.

I fråga om de särskilda rättshjälpsanstalternas skyldighet att upptaga ett visst ärende till handläggning kunna de bestämmelser, som för närvarande gälla enligt utfärdade reglementen för bestående anstalter och enligt normalreglementet, knappast anses vara fullt tillfredsställande. Det heter i reglementena att N. N. rättshjälpsanstalt har att inom — — — (visst område) i rättsliga ärenden tillhandagå mindre bemedlade i närmare angivna hänseenden. Beträffande utförande av talan i rättegång säges, att anstaltens omförmälda skyldighet har avseende å »rättegång, anhängiggjord vid domstol inom anstaltens verksamhetsområde». Med dessa bestämmelser avses, att anstalterna i allmänhet skola lämna rättshjälp åt samtliga sökande, utan hänsyn därtill huruvida sökande är mantalsskriven inom anstaltens område. Endast beträffande rättegångar gäller, att en anstalts skyldighet är betingad av att rättegången anhängiggöres vid domstol inom anstaltens distrikt, dock att anstalten har att *utföra* sådan rättegång även utom sitt område, om så undantagsvis skulle komma i fråga.

Enligt den sakkunniges uppfattning möta, så länge de särskilda kommunala organisationerna skola bära en icke betydelösa del av kostnaderna för rättshjälpsanstalterna, vissa betänkligheter mot att låta det i åtskilliga fall bero av en tillfällighet vilken anstalt skall bära kostnaden för ett rättshjälpsärende. Det naturliga synes vara att den anstalt, inom vilkens område den rättssökande har sitt hemvist, alltså i regel där han har sin mantalsskrivningsort, får svara för kostnaden för rättshjälp åt sökanden. Denna regel bör emellertid icke genomföras så, att praktiska svårigheter vållas vare sig sökandena eller anstalterna.

Vad sökandena beträffar torde det icke vara för mycket begärt att en sökande, då hans rättsärende är av någon betydelse, för ärendet hänvänder sig till rättshjälpsanstalten i sin hemort, den så kallade hemortsanstalten. På hemortsanstaltens avgörande får sedan bero huruvida anstalten finner sig kunna sköta angelägenheten utan hjälp eller behöver påkalla bistånd av annan anstalt jämlikt 1 § andra stycket. Dock bör, om det gäller rättegång som är anhängig eller finnes böra anhängiggöras utom hemortsanstaltens område, hemortsanstalten äga hänvisa sökanden till rättshjälpsanstalten inom det område, där domstolen är, om sådant finnes vara för sökandens angelägenhet lämpligare. — Även i ett annat fall bör, såsom i annat sammanhang berörts, hänvisning kunna äga rum. Det kan nämligen hända att hemortsanstalten redan åtagit sig att föra talan för sökan-

dens motpart i rättegång, som redan är anhängig eller finnes oundgänglig. Hemortsanstalten bör då äga hänvisa sökanden till anstalt i angränsande anstaltsområde, där så finnes lämpligt, eller bereda sökanden rättshjälps- annorledes än genom anstalt, alltså genom lämplig advokat. Hänvisning till annan anstalt måste utan vidare anses lämplig i de fall då i samma stad, där hemortsanstaltens kontor är beläget, finnes annat anstaltskontor, såsom redan nu är händelsen i Stockholm och vid ett genomförande av sakkunnigförslaget torde bli fallet i åtminstone Göteborg och Malmö. — Har hänvisning i något av de angivna fallen ägt rum, bör den anstalt till vilken hänvisning skett vara pliktig övertaga ärendet, naturligtvis endast därest så eljest lagligen kan ske på grund av sökandens ekonomiskt svaga ställning. Ändrade förhållanden kunna tänkas någon gång medföra ny hänvisning av sökandens ärende. — Det sagda gäller, då sökandens ärende är av någon betydelse. Vad åter bagatellärenden angår torde det icke vara praktiskt att kräva att en sökande, som vistas utom hemorten, för ärendet vänder sig till hemortsanstalten. Det kan ofta vara lämpligare, att sökanden vänder sig till anstalten i orten där han vistas, och detta bör icke förmenas honom. — Med dessa anordningar synas för sökandena inga praktiska olägenheter uppkomma.

Emellertid bör i de fall, då sålunda annan anstalt än hemortsanstalten ombesörjer sökandens ärende, den främmande anstalten vara berättigad att av hemortsanstalten uppbära ersättning för sina kostnader i rättshjälps- ärendet. Att detta principiellt är riktigt, lär knappast kunna ifrågasättas. Däremot kan diskuteras huruvida den avräkning, som på detta sätt kommer att äga rum anstalterna emellan, är opraktisk. Med lämpliga anordningar torde så icke bli fallet. Utan svårighet lär, under den samverkan mellan anstalterna som i 1 § tredje stycket förutsättes, kunna bestämmas grunder för debitering, anstalterna emellan, för rättshjälps- av olika slag. Sedan dylika grunder bestämts, torde avräkningen mellan anstalterna bli en helt enkel sak. För övrigt bör det stå en anstalt fritt, utan att därigenom uppkommer anledning till klander mot anstaltsstyrelsen, att underlåta att kräva hemortsanstalt på ersättning för rättshjälps- då ersättningen avser ett bagatellartat belopp.

4 och 5 §§.

Rörande dessa paragrafer hänvisas till vad som anförts i den allmänna motiveringen.

6 §.

Denna paragraf innehåller bestämmelser om styrelse för rättshjälpsanstalt. Vid jämförelse med motsvarande föreskrifter i de bestående anstaltens reglementen innebär sakkunnigförslaget en viss förstärkning av det statliga inslaget i anstaltsstyrelsen. Medan för närvarande endast styrelsens ordförande och suppleant för honom utses av Kungl. Maj:ts befallningsha-

vande, skall enligt förslaget ytterligare en ledamot i styrelsen jämte suppleant utses av samma myndighet. Hela antalet styrelseledamöter skall enligt förslaget vara minst fyra högst sex. De ledamöter jämte suppleanter, som ej utses av befallningshavanden, väljas av landstinget respektive stadsfullmäktige. Uppdragstiden föreslås bli, för statlig styrelseledamot 4 år och för annan 2 år.

Därest rättshjälpsanstalt inrättas för annat område än ett landsting eller en stad, som ej deltagar i landsting, erfordras särskilda bestämmelser rörande sättet för väljande av ledamöter och suppleanter i styrelsen. Härom har en erinran intagits i 6 § tredje stycket. Dessa särskilda bestämmelser bli tydligen en del av de »villkor», under vilka Kungl. Maj:t enligt 1 § första stycket lämnar medgivande till inrättande av anstalt för ett särskilt bestämt anstaltsområde.

Övriga föreslagna bestämmelser i 6 § torde icke erfordra särskilt omnämnande.

7 §.

Paragrafen upptager bestämmelser om revision av rättshjälpsanstalts räkenskaper. Bestämmelserna ansluta sig ganska nära till motsvarande föreskrifter i reglementena för nu bestående anstalter. Antalet revisorer har i förslaget bestämts till minst två högst tre. Av revisorerna skall en utses av Kungl. Maj:ts befallningshavande och de övriga av landstinget respektive stadsfullmäktige. Beträffande anstalt med annat område än det enligt 1 § normala (landstingsområde, stad utanför landsting) bestämmer Kungl. Maj:t sättet för utseende av revisorerna.

8—10 §§.

I dessa paragrafer ha upptagits de viktiga reglerna om organisationen av själva verksamheten vid rättshjälpsanstalt.

8 § 1 st. Första stycket av 8 § innehåller, att vid rättshjälpsanstalt må, där så erfordras, jämte huvudkontoret vara inrättat filialkontor. Dyligt filialkontor finnes icke inrättat vid någon av de nu bestående anstalterna, men överväganden om anstalters inrättanden i övre Norrland ha givit vid handen, att i allt fall i de två nordligaste länen rättshjälpsanstalt synes böra vara fördelad på två kontor.

8 § 2 st. I andra stycket av 8 § har uttalats, att anstalts verksamhet utövas under styrelsens överinseende genom en föreståndare med biträde av erforderlig personal. Att filialkontor kräver särskild föreståndare har ej ansetts nödvändigt att här utsäga.

För att hos styrelse och föreståndare för rättshjälpsanstalt inskräpa viken av att anstaltsverksamheten i tillbörlig omfattning utövas under resor inom anstaltsområdet, har såsom en andra punkt i 8 § andra stycket föreskrivits att, i den mån så erfordras för verksamhetens ändamålsenliga be-

drivande, befattningshavarna vid anstalt för landsbygden böra företaga resor inom anstaltens verksamhetsområde. Det praktiska behovet får alltså helt bestämma resornas omfattning. I ett litet, samlat landstingsområde, såsom exempelvis Örebro län, kommer måhända hädanefter liksom hittills visa sig överflödigt att företaga resor. I ett vidsträckt och glest befolkat län, såsom t. ex. Västerbottens län, kommer säkerligen att visa sig ofrånkomligt, att anstaltsjuristerna i betydande omfattning företaga resor för att därunder, i enlighet med planer som på förhand tillkännagivits för allmänheten, besöka vissa mera centrala orter och där hålla mottagning för allmänheten ävensom, å en del orter, uppvakta vid domstolarnas sammanträden.

Att en rättshjälpsanstalt kan ändamålsenligt fungera på ett dylikt, i viss mån ambulande sätt, är ingen teoretiskt utpekulerad tanke. Fastmer drives för närvarande i rätt stor omfattning advokatrörelse i Norrland i just denna verksamhetsform. Advokaten har sitt kontor i en större stad, ofta nog i kustlandet. Han företar tid efter annan resor inom sitt verksamhetsdistrikt, vilket stundom är högst betydande till arealen. Han håller då enligt förutgången tillkännagivande i tidningar mottagning för allmänheten å vissa orter, oftast tingsställena, och uppvaktar i samband därmed vid häradsrätterna. Verksamhetsformen är beprövad och funnen praktisk.

8 § 3 st. I tredje stycket av 8 § ha till en början givits bestämmelser om vissa kompetensfordringar för befattningshavare vid anstalterna. Det har stadgats att den som anställes vid anstalt i befattning, vari han har att ägna ärendena juridisk handläggning, skall dels ha avlagt kunskapsprov som föreskrivits för utövande av domarämbete, alltså för närvarande juris kandidatexamen, dels förvärvat nödig praktisk erfarenhet genom verksamhet å advokatkontor eller vid underdomstol. Föreskriften överensstämmer i sak med vad som för närvarande gäller föreståndare för rättshjälpsanstalt.

Under den sakkunniges arbete har ifrågasatts, att såsom en ovillkorlig fordran å jurist vid rättshjälpsanstalt borde uppställas att han fullgjort viss tjänstgöring å advokatkontor. Även har ifrågasatts att endast ledamot av Sveriges advokatsamfund borde få utses till rättsbildad befattningshavare vid rättshjälpsanstalt eller åtminstone till föreståndare. Då den sakkunnige likväl stannat vid att föreslå förut återgivna regler, är anledningen härtill ingalunda bristande förståelse för kravet att anstaltsjuristerna regelmässigt böra vara samfundsledamöter eller åtminstone, vad närmast de yngre beträffar, ha rutin från advokatkontor. I de flesta fall kommer det säkerligen att visa sig, att befattningarna såsom föreståndare och rättsbildade biträden lämpligast besättas med samfundsledamöter. Men den sakkunnige har trott det vara angeläget att lämna möjligheten öppen att i *varje* fall för dylik befattning förvärva den bäste som står till buds. Och stundom torde det, kanske oftare i Norrland än annorstädes, vara tänk-

bart att den för befattning såsom anstaltsjurist lämpligaste icke är samsundsledamot. Vad särskilt beträffar det förhållandet, att kravet å rutin från advokatkontor endast uppställts alternativt och icke ovillkorligt, framhålls, att det någon gång kan tänkas lämpligt att såsom yngre befattningshavare vid rättshjälpsanstalt fästa en duktig ung jurist med särskilt god kännedom om de lokala förhållandena inom anstaltsområdet, utan hinder därav att han förvärvat denna kännedom genom tjänstgöring uteslutande under domstolstjänstgöring.

I sista punkten av 8 § tredje stycket har utsagts, att styrelsen antager och entledigar anstaltens föreståndare och övriga befattningshavare, så ock de ortsombud, som för anstaltens verksamhet må finnas erforderliga. Det enda i denna bestämmelse, som kräver närmare utveckling, är anordningen med *ortsombud*.

Denna anordning, som icke är nytillkommen i förslaget utan redan finnes enligt de bestående anstaltnas reglementen och normalreglementet, har under den sakkunniges arbete väckt kritik. Man har framhållit, att ett ortsombud — vilket förutsättes vara icke rättsbildat — skulle göra mer skada än nytta genom att stundom försvåra en verkligt rationell handläggning av de rättssökandes ärenden. Ett sådant ärende handlägges bäst, har man sagt, under direkt kontakt mellan anstaltsjuristen och den rättssökande. Endast juristen kan veta hur sökandens angelägenhet bäst bör läggas upp och behandlas.

Man har vid denna kritik missuppfattat den roll, som är ämnad åt ortsombudet. För att föreställa sig en situation, där medverkan av ortsombud behövs, skall man icke tänka på en stad eller en tätbebyggd landsbygd. I städer och i många landstingsområden behövas inga ortsombud. Men man må tänka främst på förhållandena i ett mycket vidsträckt och glest befolkat län. I ett sådant kräves ej så sällan en mellanhand mellan anstaltsjuristen och den rättssökande. Icke på det sätt att ortsombudet på något sätt bestämmer hur ärendet, juridiskt sett, bäst skall behandlas. Men i många ärenden hos en rättshjälpsanstalt säger det sig självt, att vissa uppgifter och handlingar genast måste framskaffas för att juristen över huvud skall få något grepp om saken. Att skaffa fram dessa uppgifter och handlingar kan emellertid i ett område, sådant som det förutsatta, vara för anstaltsjuristen, då han sitter på sitt kontor i hemstaden, en svår och tidsödande sak. Det är i denna förberedande verksamhet för att skaffa fram handlingar och upplysningar, som ett lämpligt ortsombud — kanske ofta en nämndeman — säkerligen kan vara anstaltsjuristen till god hjälp. Det är att märka att ju mer vidsträckt och glest befolkat ett område är, desto större ovana förete vanligen de rättssökande vid framläggande av sina rättsärenden. Utan tvivel vinnes genom ortsombud besparing av en dyrbar arbetstid för anstaltsjuristerna, varför anordningen är ekonomiskt klok.

Sedan materialet framkommit, kan juristen begära kompletterande uppgifter och planera ärendets handläggning.

En särskild anledning att i vissa delar av landet begagna sig av ortsombud i anstaltsorganisationen uppstår, därest framlagt förslag till omorganisation av landsfiskalstjänsterna genomföres. Enligt förslaget komme regelmässigt förbud att införas för landsfiskal mot att åtaga sig uppdrag från enskilda personer. Med kännedom om den roll landsfiskalerna mångestädes spela för den utomprocessuella rättshjälpen åt mindre bemedlade personer, står det klart, att om landsfiskalernas bistånd åt dessa fattiga skall upphöra, något annat måste sättas i stället. Denna synpunkt innefattar i själva verket ett skäl icke blott för införande av ortsombud i rättshjälpsorganisationen utan även, på sätt tidigare anförts, för en kraftig utveckling av anstaltsinstitutionen över huvud.

9 §. I 9 § lagförslaget har stadgats, att sådan befattningshavare vid rättshjälpsanstalt, som har att ägna ärendena juridisk handläggning och vilkens anställning ej är av blott tillfällig art, icke må innehava eller utöva annan avlönad allmän eller enskild tjänst eller idka enskild advokatverksamhet. Den enligt gällande reglementen stadgade regeln att föreståndare för anstalt icke får utöva annan tjänst eller privat advokatrörelse har alltså i förslaget bibehållits, men den har utsträckts att gälla även annan anstaltsjurist än föreståndaren. Erfarenheten har visat att en sådan utsträckning av regeln är erforderlig. Att det icke kan ställas lika stora fordringar i förevarande avseende å en mera tillfälligt anställd befattningshavare, som å de fast anställda, ligger i öppen dag.

Men även ett annat undantag från huvudregeln än för tillfälligt anställda har av den sakkunnige föreslagits. I första stycket sista punkten av 9 § har nämligen utsagts, att från det förut stadgade förbudet, i vad det avser allmän tjänst, äger Konungens befallningshavande på framställning av anstaltens styrelse medgiva undantag, där synnerliga skäl äro. Detta undantag har tillkommit främst med tanke på de, om förslaget genomföres, blivande minsta rättshjälpsanstalterna. Beträffande ett landstingsområde sådant som Gotlands län kan med fog ifrågasättas, huruvida en anstaltsjurist verkligen skall bli fullt upptagen genom denna sin tjänst. Liknande kan förhållandet bli även i något annat enstaka landstingsområde. För dessa fall skulle det vara olämpligt att icke tillåta anstaltsjuristen att med denna sin tjänst förena annan allmän tjänst. Genom undantagets begränsning till att avse *allmän* tjänst synas några större betänkligheter ur de synpunkter, som föranlett huvudregeln, icke böra uppstå.

Till bestämmelsen i 9 § andra stycket därom, att ärende, som inkommit till anstalt, ej må av befattningshavare eller ortsombud hos anstalten övertagas såsom enskilt uppdrag, finnes redan nu en motsvarighet i gällande

reglementen. Bestämmelsen lärer vara ett nödvändigt komplement till föreskrifterna i första stycket och torde ej erfordra särskilda kommentarer.

10 §. Slutligen har i 10 § utsagts att rättshjälpsanstalts verksamhet i övrigt utövas enligt reglemente som utfärdas av Kungl. Maj:t, samt att statistiska uppgifter rörande anstalts verksamhet skola avgivas i den omfattning Kungl. Maj:t bestämmer. Den sakkunniges förslag till nytt normalreglemente skall i det följande något beröras, Beträffande de statistiska uppgifterna synes en överarbetning av de nu fastställda formulären till dylika uppgifter för rättshjälpsanstalter böra komma till stånd, men lärer därmed kunna anstå till ett senare stadium av detta ärendes behandling.

11 §

har behandlats i den allmänna motiveringen.

12 §.

Det har ansetts lämpligt att i lagförslaget intaga en erinran, att utan hinder av bestämmelserna i den föreslagna lagen skall beträffande fri rättegång gälla vad därom är stadgat. Denna erinran har fått sin plats i förevarande paragraf. Ehuru väl vanligen någon tveksamhet icke gärna kan uppstå därom, att lagen om fri rättegång skall tillämpas helt vid sidan av den föreslagna lagen, komme en erinran härom i lagtexten att undanröja varje tvivel, då i något undantagsfall sådant eljest kunde föreligga.

13 §.

Paragrafen innehåller ett stadgande om befogenhet för Kungl. Maj:t att, även i de fall som ej tidigare omnämnts i lagförslaget (4 och 10 §§), meddela bestämmelser för tillämpningen av lagen om offentliga rättshjälpsanstalter.

Det av den sakkunnige uppgjorda förslaget till kungörelse med bestämmelser för tillämpningen av lagen om offentliga rättshjälpsanstalter skall i det följande något beröras.

14 §.

Då vid den föreslagna lagens ikraftträdande kan befinnas, att en eller annan bestämmelse i lagen icke står väl tillsammans med de föreskrifter, som gälla för redan inrättad rättshjälpsanstalt, och att det vore olämpligt att, åtminstone tills vidare, vidtaga ändring i de dittills gällande föreskrifterna, har genom stadgande i 14 § första stycket möjlighet beretts att erhålla medgivande till avvikelse från den nya lagens bestämmelser, i den mån så påkallas av förhållandena. Härom skall enligt förslaget Kungl. Maj:t besluta. Framställning om dylik avvikelse synes böra göras av anstaltens principal, alltså i regel landsting respektive stad utanför landsting.

Andra stycket i 14 § har behandlats i den allmänna motiveringen.

Förslaget till Normalreglemente för offentliga rättshjälpsanstalter.

Bestämmelserna om åtskilliga frågor, som med nu gällande föreskrifter om rättshjälpsanstalter avhandlas i utfärdat normalreglemente för offentliga, med statsmedel understödda rättshjälpsanstalter, ha, såsom av den föregående framställningen framgått, enligt sakkunnigförslagen i stället fått sin plats i förslaget till lag om offentliga rättshjälpsanstalter. I den sakkunniges förslag till normalreglemente ha huvudsakligen upptagits en del detaljbestämmelser av mera egentligt reglementarisk natur än de till lagförslaget överflyttades. Dessutom har tillkommit ett fåtal nya reglementsbestämmelser.

§§ 1 och 2

torde ej erfordra särskilda kommentarer.

§ 3.

En fråga, som synes böra på något sätt komma till synes i författningarna om rättshjälpsanstalter, är spörsmålet om anstalts utlägg för rättssökandens räkning. Liksom nu gällande bestämmelser utgå sakkunnigförslagen därifrån att, medan rättshjälpsanstalts bistånd åt sökande är helt kostnadsfritt, sökanden själv har att betala de kostnader för sitt rättsärende, som icke ha avseende å anstaltens egen verksamhet. Det är alltså sökanden som har att betala exempelvis lösen- och stämpelkostnad för bevis, protokoll och andra expeditioner, i den mån han ej åtnjuter befrielse från kostnaden jämlikt särskilda författningar.

I stor utsträckning torde för närvarande praxis hos de bestående rättshjälpsanstalterna vara, att anstalten avfordrar den rättssökande, då han först anlitar anstalten, ett belopp, ur vilket anstalten bestrider sådana slags utgifter för sökandens ärende som senast angivits. Säkerligen har anordningen med dylika s. k. depositioner framtvungits genom erfarenheter att, om deposition ej skett, det ofta är svårt eller omöjligt att få anstaltens utlägg för ett ärende ersatta av sökanden. I de fall, då en sökande icke förmår fullgöra en deposition, torde väl anstalten få taga risken att dess utlägg icke bliva ersatta.

I § 3 av den sakkunniges förslag till reglemente har nu stadgats att, i den mån sådant finnes skäligt med hänsyn till sökandens villkor, anstalten äger såsom förutsättning för hans ärendes upptagande kräva, att sökanden hos anstalten nedsätter ett mindre penningbelopp till säkerhet för utlägg som av anstalten göras för ärendet. Genom ett dylikt stadgande godtages depositionssystemet i skälig omfattning, men å andra sidan göres också tydligt att, därest en sökande icke förmår fullgöra deposition, anstalten

icke äger visa ärendet ifrån sig, utan måste taga risken av förlust å utlägg. Härav följer i sin tur att i staten för rättshjälpsanstalt lämpligen bör upptagas ett belopp, avsett att användas till täckande av förluster å utlägg.

§ 4.

I denna paragraf har från nu gällande reglemente upptagits den föreskriften, att i ärende, som anstalten upptagit, bör genom dess försorg noggrann utredning verkställas. Därjämte har, på sätt tidigare berörts, såsom ett nytt tillägg föreskrivits, att anstaltens befattningshavare skola söka ägna de rättssökandes angelägenheter personligt intresse, samt att slentrian vid ärendenas handläggning skall undvikas. Det praktiska värdet av detta tillägg beror naturligtvis i hög grad på de personer, som handha en anstalts skötsel, men det har ansetts böra bli för såväl anstaltsstyrelserna som befattningshavarna vid anstalterna av ett visst värde, att en dylik påminnelse är inskriven i reglementet.

En i andra stycket av § 4 upptagen bestämmelse om diskretionsplikt för anstalts befattningshavare har sin motsvarighet i gällande normalreglemente.

§§ 5—11.

Dessa paragrafer torde icke erfordra särskild motivering.

Förslaget till Kungörelse med vissa bestämmelser för tillämpningen av lagen om offentliga rättshjälpsanstalter.

§§ 1—3.

Dessa paragrafer motsvara de tre första paragraferna i förordningen den 19 december 1919 (nr 790) om vad iakttagas skall vid tillämpning av lagen om fri rättegång den 19 juni 1919, med ändringar genom kungörelse den 14 juni 1929 (nr 159).

Formulär till uppgift, som enligt 4 § förslaget till lag om offentliga rättshjälpsanstalter skall av rättssökande avgivas, har ansetts icke böra nu utarbetas. Det genom nyss berörda författningar nr 790/1919 och 159/1929 fastställda formuläret till uppgift för erhållande av fri rättegång synes lämpa sig väl att helt eller i huvudsak oförändrat användas såsom formulär enligt en lag om offentliga rättshjälpsanstalter.

Även i vad angår myndighets bestyrkande av sökandens uppgifter synes det formulär, som fastställts för motsvarande ändamål vid ansökan om fri rättegång, lämpa sig såsom förebild. Det erinras emellertid om att enligt 4 § lagförslaget något dylikt bestyrkande i många fall ej är erforderligt.

§ 4.

Uppdraget att vara ledamot i styrelsen för rättshjälpsanstalt synes böra vara förenat med rätt till ett mindre arvode. Även om detta ej bör sättas så högt att det utgör full ersättning för arbetet, kan ett ringa arvode bidra till att erhålla fullt lämpliga personer för uppdraget och att vidmakthålla intresset för arbetet. Enligt förslaget skall styrelseledamot äga att i ersättning av anstalten uppbära 6 kronor för varje dag han deltagit i sammanträde med styrelsen eller, om så ifrågakommer, annan förrättning för anstalten. Dessutom föreslås att styrelsens ordförande, vilken onekligen torde få ganska mycket bestyr för anstalten, skall äga uppbära ett särskilt arvode av 200 kronor för år samt revisor 100 kronor för år. Då dessa arvoden icke lära vara tillräckliga i större rättshjälpsanstalter, förutsätter förslaget att Kungl. Maj:t skall kunna, på framställning av anstalts styrelse, förordna om högre arvoden till ordförande och revisor. Slutligen föreslås, att styrelseledamot och revisor skola äga under resa i anstaltens ärende även åtnjuta rese- och traktamentsersättning enligt klass II C i allmänna resereglementet.

I detta sammanhang må nämnas, att det icke ansetts erforderligt att i författning fastslå rese- och traktamentsklass vid anstaltsjuristernas resor. Att meddela bestämmelser härutinnan synes böra tillkomma anstaltsstyrelserna. Tydligt är att anstaltsjuristerna icke böra i detta avseende ställas förmånligare än styrelseledamöterna och revisorerna. Å andra sidan är för anstaltsjuristernas yttre ställning nödvändigt att en sådan standard för dem upprätthålles, som icke skiljer dem från advokater i allmänhet.

§§ 5—6.

Paragraferna innehålla bestämmelser om tillvägagångssättet vid sökande av ersättning av allmänna medel jämlikt 11 § lagen om offentliga rättshjälpsanstalter. Anstaltsstyrelsen har att göra ansökan om ersättningen hos Kungl. Maj:t och bifoga erforderliga handlingar på sätt § 5 närmare visar.

I analogi med vad som skett i kungörelsen den 23 november 1934 (nr 553) angående handläggningen av frågor om statsbidrag till offentlig arbetsförmedling har i förslaget till kungörelse § 6 upptagits bestämmelser, enligt vilka anstaltsstyrelse skall kunna efter utgången av kalenderårs första halvår påkalla ersättning av statsmedel i vad å halvåret belöper. Det har föreslagits att sådan förskottsutbetalning av statsmedel ej skall kunna ske till större andel än $\frac{3}{4}$ av hela den ersättning av statsmedel, som skäligen kan antagas belöpa å halvåret.

Ekonomisk beräkning.

Vid de följande beräkningarna har den sakkunnige utgått från att rätts-hjälpsanstalter liksom hittills skola vara inrättade för städerna Stockholm, Göteborg, Malmö och Hälsingborg, att gemensam anstalt inrättas för dels Östergötlands län och Norrköpings stad, dels Gävleborgs län och Gävle stad, dels ock Kalmar läns båda landstingsområden, samt att i övrigt en rättshjälpsanstalt kommer att finnas för varje landstingsområde.

Ett försök att beräkna de årliga kostnaderna för anstaltsorganisationen möter, så vitt angår de fyra rena stadsanstalterna, inga svårigheter. I nära anslutning till dessa anstalters verkliga inkomster och utgifter för år 1938 erhållas de siffror, som ingå i nedanstående sammanställning.

För länsanstalternas vidkommande ställer sig däremot en kostnadsberäkning ganska vansklig. Man har huvudsakligen att bygga på erfarenheter från endast två hittillsvarande länsanstalter, de i Örebro och Västmanlands län. Därjämte har emellertid den sakkunnige haft att tillgå detaljerade kostnadsberäkningar för föreslagna anstalter i Västerbottens och Norrbottens län, vilka beräkningar företagits så sent som i början av år 1939.

Eftersom de största utgiftsposterna otvivelaktigt äro avlöningar till anstalternas personal, måste sammanlagda kostnaden för en anstalt vara i hög grad beroende av antalet avlönade befattningshavare. Efter den erforderliga personalens storlek synas de tilltänkta länsanstalterna kunna inordnas under tre olika typer på följande sätt:

Typ A. (1 jurist och 1 kontorist): anstalterna i Uppsala, Södermanlands, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Hallands, Skaraborgs och Jämtlands län.

Typ B. (1 jurist och 2 kontorister): anstalterna i Jönköpings, Kristianstads, Örebro och Västmanlands län.

(I Örebro län har dock i anslutning till nuvarande förhållanden räknats med 3 kontorister.)

Typ C. (2 jurister och 2 kontorister): anstalterna i Stockholms, Östergötlands (med Norrköpings stad), Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs (med Gävle stad), Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län.

Utgifterna för å ena sidan postporto, telegram, telefon och sådana resor som helt skola ersättas av statsmedel, å andra sidan lokaler, uppvärmning, lyse och rengöring, vilka skola i sin helhet gäldas av vederbörande kommunala representation, böra i detta sammanhang kunna uppskattas till

genomsnittliga belopp för varje anstalt, oavsett till vilken av ovannämnda typer anstalten är att hänföra. Den förra utgiftsgruppen torde kunna beräknas till sammanlagt 2 000 kronor per anstalt och den senare till 3 500 kronor per anstalt.

Övriga utgifter — alltså den stora grupp kostnader, som bland annat omfattar avlöningar — synas i fråga om en anstalt av *typ A* kunna beräknas till 19 300 kronor enligt följande:

Löner	14 500:—
Pensionsavgifter	2 400:—
Arvodet till styrelse och revisorer	500:—
Arvodet till ordsombud, vikarier och annan extra arbetskraft, trakta- mentsersättningar, kostnader för resor å privata fortskaffnings- medel, förlust på utlägg för rättssökande	1 300:—
Skrivmaterialier, diverse utgifter	600:—
	<hr/>
	19 300:—

För en anstalt av *typ B* torde nyssberörda utgifter böra höjas med sammanlagt 4 000 kronor, och för en anstalt av *typ C* bör motsvarande tilläggsbelopp kunna sättas till 14 000 kronor.

Det kan anmärkas, att vid dessa beräkningar slutlönen för en föreståndare tänkts bli omkring 12 000 kronor, för en biträdande jurist eller filialföreståndare genomsnittligt 8 000 kronor samt för varje kontorist omkring 3 000 kronor. En mindre reduktion har gjorts i det sammanlagda belopp, dessa löner skulle föranleda, med hänsyn därtill att, genomsnittligt, slutlöner ej utgå. För varje befattningshavare tillkommer pensionsförmån, som anstalten bekostar. Då större kvalifikationer böra fordras hos en filialföreståndare än hos en biträdande jurist, har förutsatts, att lönen för den förre något överstiger nyssnämnda 8 000 kronor men för den senare icke fullt uppgår till detta belopp.

Vidare bör till posten »pensionsavgifter» i uppställningen anmärkas, att den sakkunnige tänkt sig pensionsfrågan för befattningshavarna vid rätts-
hjälpstanstalt ordnad på det sätt, att pensionsavgifter av anstalten erläggas för en befattningshavare för vart och ett av de år han tjänstgör vid anstalten. En tjänstgöringstid av exempelvis 15 år komme således att medföra en pension, som skulle utgöra en mindre del — kanske ungefär 15/35 — av en i och för sig skäligen full pension för befattningshavare med ifrågavarande kvalifikationer.

Inkomsten av anstaltsrörelsen må genomsnittligt för alla länsanstalter uppskattas till 5 000 kronor per anstalt.

Sammanställning.

	Statligt bidrag	Kommunalt bidrag	Summa
<i>Post-, telegraf- och telefonavgifter samt vissa reskostnader:</i>			
4 stadsanstalter	14 100	—	14 100
24 länsanstalter	48 000	—	48 000
<i>Kostnader för lokaler, uppvärmning, lyse och rengöring:</i>			
4 stadsanstalter	—	36 800	36 800
24 länsanstalter	—	84 000	84 000
<i>Övriga utgifter med avdrag av inkomster av rörelsen:</i>			
4 stadsanstalter (30 %)	56 610	132 090	188 700
24 länsanstalter (därav 2 blandade läns- och stads- anstalter):			
3 typ A ¹ (40 %)	17 160	25 740	42 900
4 typ A ² (60 %)	34 320	22 880	57 200
2 typ A ³ (80 %)	22 880	5 720	28 600
4 typ B ⁴ (40 %)	29 280	43 920	73 200
4 typ C ⁵ (40 %)	45 280	67 920	113 200
1 typ C ⁶ (50 %)	14 150	14 150	28 300
3 typ C ⁷ (60 %)	50 940	33 960	84 900
3 typ C ⁸ (80 %)	67 920	16 980	84 900
Summa kronor	400 640	484 160	884 800
¹ Uppsala, Södermanlands och Hallands län. — ² Kronobergs, Kalmar, Blekinge och Skaraborgs län. — ³ Gotlands och Jämtlands län. — ⁴ Jönköpings, Kristianstads, Örebro och Västmanlands län. — ⁵ Stockholms län, Östergötlands län med Norrköpings stad, Malmöhus och Älvsborgs län. — ⁶ Gävleborgs län med Gävle stad. — ⁷ Göteborgs och Bohus, Värmlands och Kopparbergs län. — ⁸ Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län.			

I avrundade belopp torde man för hela anstaltsorganisationen få räkna med en kostnad av: för statsverket omkring 400 000 kronor och för de kommunala organisationerna (landsting och vissa städer) omkring 485 000 kronor eller tillhopa 885 000 kronor. Bortses från de 4 rena stadsanstalterna, bliva kostnaderna: för statsverket omkring 344 000 kronor och för landstingen omkring 352 000 kronor.

För närvarande (budgetåret 1939/1940) är anvisat ett statligt förslagsanslag till understöd åt offentliga rättshjälpsanstalter å 60 000 kronor. Anslaget har för nästkommande budgetår höjts till 64 000 kronor. Utgår man från sistnämnda belopp, skulle den årliga merkostnaden för statsverket för utgifter till rättshjälp åt mindre bemedlade enligt den av den sakkunnige föreslagna organisationen bliva omkring 336 000 kronor.

Till nu nämnda årliga kostnadsbelopp komma för de tre första åren engångsutgifterna vid inrättande av 19 nya länsanstalter. Den nuvarande Norrköpingsanstalten torde vid en utökning för att bliva gemensam anstalt för staden Norrköping och Östergötlands län kräva endast en mindre engångskostnad. Engångsutgifterna synas för en anstalt av *typ A* genomsnittligt kunna uppskattas till 3 000 kronor enligt följande:

Möbler och dylikt	1 500:—
Skrivmaskin	500:—
Litteratur med mera	1 000:—
	<u>3 000:—</u>

För en anstalt av *typ B* kunna kostnaderna ungefärligt beräknas till 4 000 kronor och för en anstalt av *typ C* till 5 000 kronor.

Sammanställning.

	Statligt bidrag (80 %)	Kommunalt bidrag	Summa
9 anstalter typ A	21 600	5 400	27 000
2 » » B	6 400	1 600	8 000
8 » » C	32 000	8 000	40 000
Summa kronor	60 000	15 000	75 000

Om engångsutgifterna slås ut på de tre första åren med lika belopp, kommer på vart och ett av dessa tre år att å statsverket belöpa omkring 20 000 kronor.

The annual average production of the various plants is estimated as follows: ...

Plant A	1000
Plant B	1500
Plant C	2000
Plant D	2500
Plant E	3000

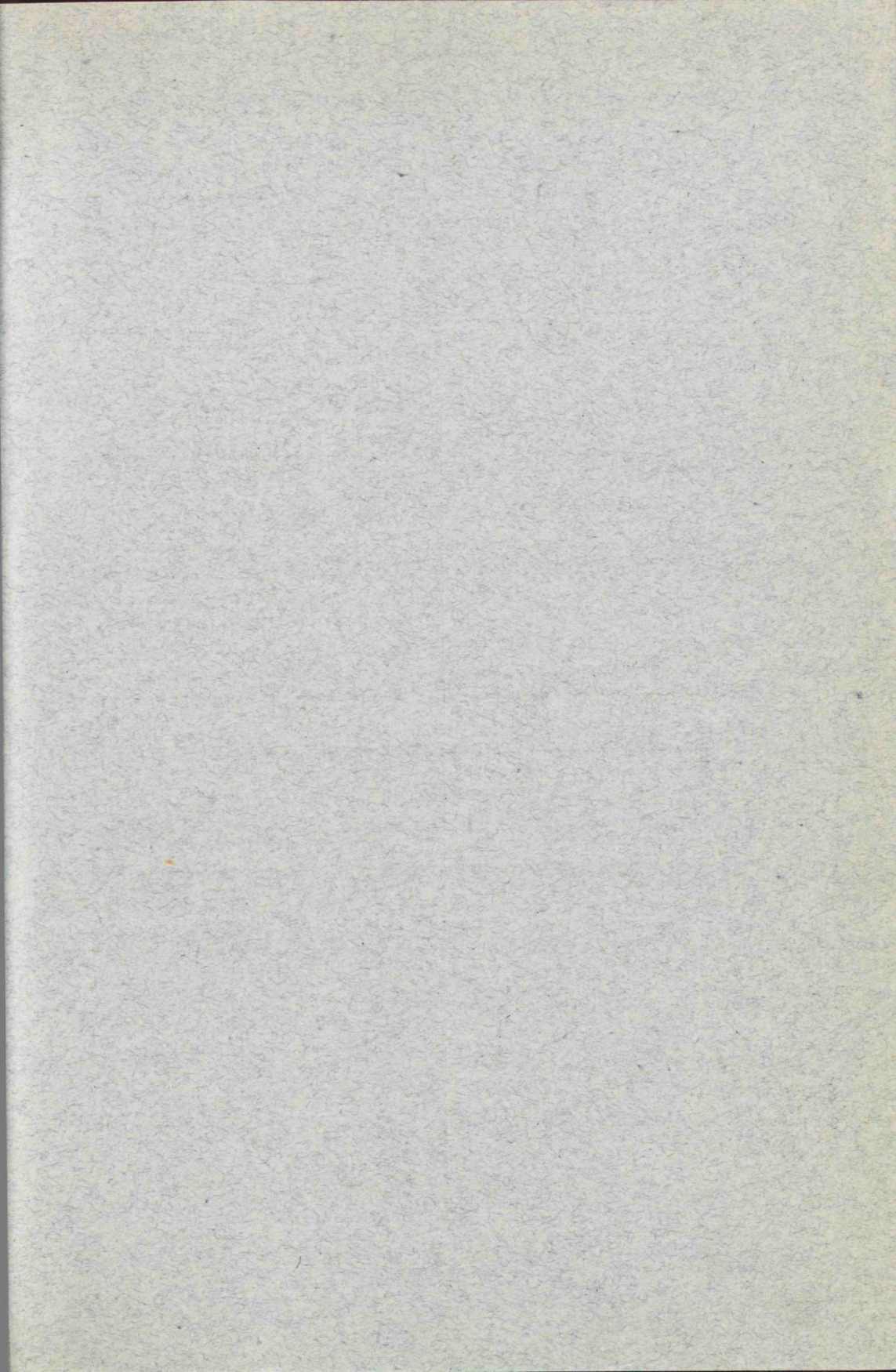
For an analysis of the various processes, the following data are provided: ...

Summary Table

Plant	Production (t)	Cost (€)	Efficiency (%)
A	1000	12000	85
B	1500	18000	80
C	2000	24000	75
D	2500	30000	70
E	3000	36000	65

The following table shows the distribution of the total production among the different plants: ...

Plant	Production (t)	Percentage (%)
A	1000	16.7
B	1500	25.0
C	2000	33.3
D	2500	41.7
E	3000	50.0

Statens offentliga utredningar 1940

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

Betänkande med förslag till lag om ändrad lydelse av 8 kap. strafflagen m. m. jämte därmed sammanhängande författningar. [8]

Betänkande med förslag rörande offentliga rättshjälpsanstalter. [11]

Statsförfattning. Allmän statsförvaltning.

Promemoria med förslag till vissa åtgärder mot missbruk av tryckfriheten. [5]

Kommunalförvaltning.

Statens och kommunernas finansväsen.

Politi.

Nationalekonomi och socialpolitik.

Hälsa- och sjukvård.

Allmänt näringsväsen.

Betänkande med förslag till kungörelse ang. kontroll å handeln med ost samt viss lagstiftning ang. korvvaror. [9]

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

Betänkande ang. uppgörelse mellan Kungl. Maj:t och kronan samt Stockholms stad rörande vissa markfrågor m. m. i Stockholm. [6]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

Betänkande med förslag till åtgärder för befordrande av produktionen å enskilda skogar i vissa delar av Norrland. [3]

Industri.

Handel och sjöfart.

Kommunikationsväsen.

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Betänkande med förslag till lag om krigsskadeersättning. [4]
Betänkande med förslag till lag med vissa bestämmelser om livförsäkring vid krig m. m. [7]

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

Betänkande och förslag ang. reglering av församlingsindelningen i Stockholm och revision av den för huvudstaden gällande lagen om församlingsstyrelse. [1]
Svensk namnbok 1940. [10]

Försvarsväsen.

Betänkande ang. omorganisation av arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse m. m. [2]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.